

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR
BERUVCHI DSc.03/30.12.2019.Fil.91.01 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI**

MATQURBONOVA MUXABBAT SHOKIROVNA

**ABDULLA QODIRIYNING KICHIK JANR ASARLARI LEKSIKASINING
MA’NOVIY-USLUBIY XUSUSIYATLARI**

10.00.01 – O‘zbek tili

**FILOLOGIYA FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD) DISSERTATSIYASI
AVTOREFERATI**

Toshkent – 2025

**Filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi
avtoreferatining mundarijasi**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD) по
филологическим наукам**

**Content of dissertation abstract of the Doctor of Philosophy (PhD)
on philological sciences**

Matqurbonova Muxabbat Shokirovna

Abdulla Qodiriyning kichik janr asarlari leksikasining ma’noviy-uslubiy
xususiyatlari 3

Маткурбанова Мухаббат Шокировна

Семантико-стилистические особенности лексики произведений
малого жанра Абдуллы Кодир 25

Matkurbanova Mukhabbat Shokirovna

The Semantic and Stylistic Features of the Lexicon in Abdulla Qodiriy's
Works of Short Genres 51

E‘lon qilingan ishlar ro‘yxati

Список опубликованных работ
List of published works 55

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR
BERUVCHI DSc.03/30.12.2019.Fil.91.01 RAQAMLI ILMIY KENGASH**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI VA
ADABIYOTI UNIVERSITETI**

MATQURBONOVA MUXABBAT SHOKIROVNA

**ABDULLA QODIRIYNING KICHIK JANR ASARLARI LEKSIKASINING
MA’NOVIY-USLUBIY XUSUSIYATLARI**

10.00.01 – O‘zbek tili

**FILOLOGIYA FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD) DISSERTATSIYASI
AVTOREFERATI**

Toshkent – 2025

Falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi mavzusi O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasida B2024.1.PhD/Fil4322 raqam bilan ro‘yxatga olingan.

Dissertatsiya Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida bajarilgan.

Dissertatsiya avtoreferati uch tilda (o‘zbek, rus, ingliz (rezyume)) Ilmiy kengash veb-sahifasining (www.tsuull.uz) hamda “ZiyoNet” axborot-ta’lim portali (www.ziynet.uz) manziliga joylashtirilgan.

Ilmiy rahbar:

Normamatov Sultonbek Ermamatovich
filologiya fanlari doktori, professor

Rasmiy opponentlar:

Muxamedova Saodat Xudoyberdiyevna
filologiya fanlari doktori, professor

Karimov Suyun Amirovich
filologiya fanlari doktori, professor

Yetakchi tashkilot:

Toshkent davlat pedagogika universiteti

Dissertatsiya himoyasi Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.12.2019.Fil.91.01 raqamli Ilmiy kengashning 2025-yil “___” _____ soat _____ dagi majlisida bo‘lib o‘tadi (Manzil: 100100, Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko‘chasi, 103. Tel.: (99 871) 281-42-44; faks: (99 871) 281-42-44; E-mail: monitoring@tsuull.uz).

Dissertatsiya bilan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining Axborot-resurs markazida tanishish mumkin (_____ raqami bilan ro‘yxatga olingan). Manzil: 100100, Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko‘chasi, 103. Tel.: (99871) 281-42-44; faks: (99871) 281-42-44, www.tsuull.uz.

Dissertatsiya avtoreferati 2025-yil “___” _____ kuni tarqatildi.

(2025-yil “___” _____ dagi _____ raqamli reyestr bayonnomasi).

H.A. Dadaboyev

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash raisi, filologiya fanlari doktori, professor

Q.U. Pardayev

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash ilmiy kotibi, filologiya fanlari doktori, professor

S. Ashirboyev

Ilmiy darajalar beruvchi ilmiy kengash qoshidagi ilmiy seminar raisi, filologiya fanlari doktori, professor

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon tilshunosligida milliy tillar tarixiy taraqqiyotini tadqiq etish, til taraqqiyotining ma'lum bir davrida yaratilgan badiiy asar tili orqali u bilan bo'g'liq lisoniy birliklarning nutqiy voqelanishini tavsiflash, muayyan adib badiiy ijodining leksik-semantik, semantik-stilistik, lisoniy-badiiy, lingvomadaniy xususiyatlarini ilmiy o'rganish asosida adabiy til tadrijiy taraqqiyotining aniq bir davriga xos lisoniy qonuniyatlarni ochib berish va ularni ilmiy asoslash ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Dunyo tilshunosligida badiiy asar tilining leksik-semantik, semantik-stilistik xususiyatlarini, lisoniy vositalarning muayyan asardagi funksional-stilistik imkoniyatlarini o'rganish, badiiy matnda so'z tanlash va qo'llash, ijodkor uslubini aniqlash va bu orqali muayyan davr badiiy nutq va uslubining poetik ko'lamini belgilash bo'yicha salmoqli ilmiy tajribalar to'plangan. Bugungi globallashuv jarayonida adabiy til rivojida o'z o'rniga ega bo'lgan ijodkorlar asarlarini davrning madaniy ongi bilan o'zaro bog'liqlikda til – badiiyat – milliy ong mushtarakligi tamoyili asosida tadqiq qilish, ularning pragmalingvistik, lingvokulturologik, etnolingvistik va psixolingvistik xususiyatlarini yoritish soha taraqqiyotini ta'minlaydigan muhim omillardan sanaladi.

O'zbek tilshunosligida bugungi kunda amalga oshirilayotgan tadqiqotlarda adabiy til taraqqiyoti bosqichlarini kopleks o'rganish, har bir davr adabiy tili, adabiy merosi mohiyatiga chuqurroq kirib borish, hozirgi o'zbek adabiy tili rivojiga ta'sir ko'rsatgan ijodkorlar merosini o'rganish borasida muhim fundamental va amaliy ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilmoqda. Madaniy-ma'rifiy sohalaridagi islohotlar jarayoni adabiy tilimiz, milliy tilshunosligimiz tarixini o'rganish sohasida ham yangi talablarni qo'yimoqda. O'zbek tilshunosligi o'zining keyingi davr rivojida o'zbek milliy tili, adabiy tilining avvallari sho'roviy mafkura ta'sirida chetlab o'tilgan, tadqiq qilinmagan yoki yuzaki, bir tomonlama, odatda, qoralab tadqiq qilingan bosqichlarini, ayniqsa, o'tgan asrning 20–30-yillar davrini o'rganishga alohida e'tibor qaratmoqda. Zero, "Biz xalqaro ilmiy markazlar, dunyo olimlari bilan hamkorlikda jadidlar faoliyatini yanada chuqur o'rganishni dolzarb vazifa deb hisoblaymiz. Bu noyob meros orqali bugungi kunda insoniyatni tashvishga solayotgan juda ko'p savollarga to'g'ri javob topa olamiz. Bu bebaho boylikni qancha faol targ'ib etsak, xalqimiz, ayniqsa, yoshlarimiz bugungi tinch va erkin hayotning qadrini anglab yetadi"¹. Shu sababli jadid adiblari yaratgan tarixiy, ilmiy, badiiy asarlarni lingvistik aspektda o'rganish, ularning milliy adabiy tilimiz taraqqiyotidagi xizmatlariga munosib baho berish tilshunoslik sohasida chuqur izlanishlarni olib borishni taqozo qilmoqda. O'zbek zamonaviy nasrining darg'asi, ma'rifatparvar jadid adibi, publitsist Abdulla Qodiriy asarlarining tili bo'yicha tilshunoslikda birmuncha tadqiqotlar amalga oshirilgan bo'lsa-da, adibning kichik asarlari tili maxsus tekshirish obyekti bo'lgan emas. Holbuki, Abdulla Qodiriyning kichik janrdagi asarlarining tili o'sha davr o'zbek adabiyoti va adabiy tili leksikasi hamda terminologiyasi rivojiga qo'shilgan munosib hissa bo'lib, uni tilshunoslik

¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 6 мартдаги жадидлар меросини ўрганишга бағишланган Халқаро конференция иштирокчиларига сўзлаган нутқи // www.president.uz.

nuqtai nazaridan tadqiq qilish XX asrning 20–30-yillar davri o‘zbek adabiy tilining rivojlanish va boyish tendensiyalarini belgilashda muhim va munosib material bera oladi. Bu holat tanlangan mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 13-maydagi PF-4797-son “Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetini tashkil etish to‘g‘risida”, 2019-yil 21-oktabrdagi PF-5850-son “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2020-yil 20-oktabrdagi PF-6084-son “Mamlakatimizda o‘zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmonlari; 2017-yil 20-apreldagi PQ-2909-son “Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”, 2018-yil 5-iyundagi PQ-3775-son “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta’minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”, 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4479-son “O‘zbekiston Respublikasining “Davlat tili haqida”gi Qonuni qabul qilinganligining o‘ttiz yilligini keng nishonlash to‘g‘risida”gi Qarorlari hamda boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya ilmiy natijalari ma’lum darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Tadqiqot respublika fan va texnologiyalar hamda innovatsion rivojlanishining I. “Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma’naviy-ma’rifiy rivojlantirishda innovatsion g‘oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo‘llari” ustuvor yo‘nalishiga muvofiq amalga oshirilgan.

Muammoning o‘rganilganlik darajasi. Abdulla Qodiriyning ijodi barcha davrlarda ham tadqiqotchilarning diqqatini o‘ziga jalb qilib kelgan. Bajarilgan ishlarning aksariyati adabiyotshunoslik yo‘nalishida bo‘lib², asosan yozuvchining mahorati, “O‘tkan kunlar” romanining badiiy xususiyatlari va tahliliga bag‘ishlangan. O‘zbek tilshunosligida mustaqillik yillarida Abdulla Qodiriyning tilshunoslik merosi, yaratgan asarlarining til xususiyatlarini o‘rganish bo‘yicha salmoqli ishlar amalga oshirildi. Ular qatorida A.Boboniyozov³, Z.Choriyeva⁴, L.Jalolovalarning⁵ ilmiy izlanishlari uchun adibning “O‘tkan kunlar” romani asosiy tadqiq obyekti bo‘lganligini ta’kidlash lozim bo‘ladi. Qayd etish lozimki, X.Qodirova⁶ tadqiqotida Abdulla Qodiriy asarlaridagi evfemik va disfemik vositalarning lingvistik xususiyatlari hamda adibning ulardan foydalanish mahorati

² Қосимов Б. ва бошқалар. Ватан ва миллат муқаддасдир. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996; Қўшжонов М. Абдулла Қодирийнинг тасвирлаш санъати. – Тошкент: Фан, 1996; Алиев А. Абдулла Қодирий. – Тошкент: Шарқ, 1967; Насриддинов Ф. Адибнинг йўли. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1971; Мирзаев И. Абдулла Қодирий. – Тошкент: Фан, 1975; Собиров О. Сарчашма адиб ижодида. – Тошкент: Шарқ, 1975; Норматов У. Абдулла Қодирий боғи. – Тошкент: Фан, 1995.

³ Бобониёзов А. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романида тасвирий воситалар ва тил бадийати. Филол.фан. номз... дисс. – Тошкент, 1995. – 138 б.

⁴ Чориева З. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги мактубларнинг луғавий-маъновий ва услубий хусусиятлари. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 2006. – 144 б.

⁵ Джалолова Л. Абдулла Қодирий “Ўткан кунлар” романининг лингвистик тадқиқи. Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Тошкент, 2007. – 25 б.

⁶ Қодинова Х. Абдулла Қодирийнинг эвфемизм ва дисфемизмлардан фойдаланиш маҳорати. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 2012. – 135 б.

tahlilga tortilar ekan, dissertatsiya obykti, predmeti sifatida adib asarlaridagi evfemik va disfemik ma'noli birliklar, mazkur birliklarning til va uslub xususiyati keng tahlil qilingan va adibning ulardan foydalanish mahoratiga munosib baho berilgan. Tadqiqotchi S.Ziyotova⁷ning dissertatsion ishi "Mehrobdan chayon" romani leksikasi ustida olib borilgan bo'lib, unda muallif asarda qo'llangan leksikani lingvostilistik, tarixiy-etimologik, funksional-semantik, semantik-stilistik jihatlarini ochib berishga harakat qilgan. Keyingi yillardagi tadqiqotlarda adib ijodiy merosining lingvistik obyekt sifatida janr qamrovining ortishi, lingvistik tadqiq yo'nalishi, metodlarida ham yangicha yondashuvlarning yuzaga kelayotganligi ahamiyatli sanaladi. Bunda M.Pardayeva, E.Abdurazzoqovlarning ishlarida⁸ adib ijodiy merosining leksik-morfologik, grammatik xususiyatlari yoritilgan bo'lsa, S.Normamatovning doktorlik dissertatsiyasida⁹ adibning lug'atchlik faoliyati ilmiy o'rganilgan. R.Cho'liyevning tadqiqot ishida esa adib kichik prozaik asarlarida, xususan, hikoya va hajviyalarida qo'llangan lug'at tarkibi lingvostatistik, tarixiy-etimologik, vazifaviy-semantik jihatdan tadqiqqa tortilgan¹⁰.

Lekin bu ishlar adibning o'zbek milliy tili va uning asosini tashkil etuvchi o'zbek adabiy tilining shakllanishidagi xizmati, yaratgan asarlarining lingvistik xususiyatlari haqida to'la tasavvur bera olmaydi. Yozuvchi yaratgan barcha asarlarning tili o'ziga xos hisoblanadi. Xususan, she'riy, hajviy asarlari, hikoyalari hatto tanqidlarga javob tarzida yozilgan maqolalari kabi kichik asarlarining tili ham lingvistik o'rganishga arziydigan manbalardir. Shuning uchun ham kichik asarlar tilini ma'noviy-uslubiy jihatdan lingvistik tadqiq etish bu boradagi hali mavjud bo'lgan bo'shliqni to'ldirishga xizmat qiladi.

Tadqiqot mavzusining dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasasining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi.

Dissertatsiya Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universitetining ilmiy-tadqiqot ishlari rejasiga muvofiq "Hozirgi o'zbek adabiy tili va xalq shevalarining o'zaro munosabati" mavzusi doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi Abdulla Qodiriyning kichik janrdagi asarlari leksikasini tadqiq qilish, uning o'ziga xos lug'aviy, ma'noviy va uslubiy xususiyatlarini ochib berishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

Abdulla Qodiriy asarlari tili, jumladan, kichik asarlari tilining o'zbek tilshunosligida o'rganilish darajasini belgilash;

kichik asarlarda leksik-semantik munosabatlarning voqelanishini, so'z ko'chimlarining ifoda imkoniyatlarini ochib berish, chegaralangan leksikaning qo'llanish xususiyatlarini tavsiflash;

⁷ Зиётова С. "Мехробдан чаён" асари лексикаси. Филол. фан. б. фалс. док... дисс. – Тошкент, 2022. – 154 б.

⁸ Pardayeva M. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari tilining leksik-morfologik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. Dok ... diss. – Qarshi, 2023. – 116 b; Abdurazzoqov E. Abdulla Qodiriy romanlari tilining o'ziga xos grammatik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok...diss. – Toshkent, 2023. – 131 b.

⁹ Нормаматов С. Ўзбек луғатчилигининг шаклланиши ва ривожланишида жадид маърифатпарварларининг ўрни. Филол. фан. д-ри (DSc)... дисс. – Тошкент, 2020. – 240 б.

¹⁰ Cho'liyev R. Abdulla Qodiriy kichik prozaik asarlari leksikasi. Filol. fan. b. fals. dok...diss. – Buxoro, 2024. – 141 b.

kichik asarlar nutq stilistikasida qo‘llangan maqol, frazema, aforizm kabi paremiologik birliklarning nutqiy voqelanishi va ularning uslubiy xususiyatlarini yoritish;

leksik-stilistik, fonografik vositalarning matndagi funksional imkoniyati qirralarini aniqlash, ularning denotativ, konnotativ ma’no ifodalash nozikliklarini tavsiflash va shu asosda adibning uslubiy novatorligini belgilovchi holatlarni ilmiy asoslash.

Tadqiqotning obyekti sifatida Abdulla Qodiriyning Alisher Navoiy nomidagi O‘zbekiston Milliy kutubxonasida saqlanayotgan XX asr boshlarida nashr etilgan gazeta va jurnallardagi maqolalari, 2017-yil “Info Capital Group” nashriyoti tomonidan chop etilgan 5 jildlik “Tanlangan asarlar”i to‘plamiga kiritilgan she’riy, hajviy asarlari, hikoyalari va publitsistik maqolalari olindi.

Tadqiqotning predmetini Abdulla Qodiriy yaratgan kichik janr asarlarning til xususiyatlari tashkil etadi.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqotda tavsiflash, qiyoslash, komponent tahlil, tarixiy-genetik, matniy tahlil, statistik tahlil usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

kichik asarlarda til ifodalari orasida sinonim, antonim, graduonimlar kabi leksik-semantik munosabatlarning o‘ziga xos tarzda voqelanishi, davr adabiy tilida qo‘llangan leksemalarning metafora, metonimiya, sinekdoxa usullari asosida yangi ramziy ko‘chma ma’nolarda qo‘llanganligi, ular maqola, hajviya, felyetonlar tilining semantik-sitilistik rang-barangligini ta’minlaganligi misollar asosida dalillangan;

kichik asarlarda umumxalq tilining boy va rang-barang tomonlari o‘z ifodasini topganligi; maqol, frazema kabi paremiologik birliklarning o‘z holicha, shuningdek, ijodiy qayta ishlanib uslub talabiga mos ravishda matn tarkibiga singdirganligi muallifning uslubiy mahoratini aks ettiruvchi omillardan biri ekanligi isbotlangan;

tashqi moddiy olam, milliy tafakkurning bog‘liqligi asosida shakllantirilgan individual o‘xshatish va sifatlashlar adibning badiiy niyati bilan uyg‘unlashib, badiiyatni ta’minlashda aktuallik kasb etganligi adib yaratgan *O‘ratepaning sufrasidek; ilon tomonidan avralgan chumchuqdek; suxan gulistonining bulbuli kabi; kesak qisgan qovundek; yuzi misoli g‘alvirak bodom; teskari tushkan qozoqi kavshdek; ishonchli muttahamlar; chikkabel alvastilar; mukammal bir kambag‘alchilik* singari individual o‘xshatish va sifatlash konstruksiyalari tahlili misolida ochib berilgan;

kichik asarlar nutq stilistikasida so‘zlardagi fonologik o‘zgarishlar: og‘zaki nutqdagi unlilarning cho‘ziq talaffuz qilinishi, undoshlarning ikkilantirilishi, so‘zlarning buzib talaffuz qilinishi kabi fonografik vositalarning konnotativ semani yuzaga chiqarishdagi ahamiyati, tasviriylilik va obrazlilikni ta’minlashdagi hajviy-kinoyaviy ma’no ifodalash imkoniyatlari ochib berilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

kichik asarlarda voqelangan leksik-semantik munosabatlar lug‘aviy birliklarning til tizimi ichidagi ma’no bog‘lanishining turli yo‘llarini ifodalaganligi, muallif bu vositalarning ham nutqiy, ham lisoniy ko‘rinishlaridan

o‘rinli foydalanib, ularni badiiy-estetik maqsadga yo‘naltirgan holda yangidanyangi uslubiy qo‘llanishlarni yuzaga keltirganligi dalillangan;

adib ko‘chim turlaridan foydalanishda ularning konnotativ-ifoda semalariga alohida e‘tibor qaratganligi, bu semalarning badiiy mazmun kasb etishi va badiiy asarning umumg‘oyasi bilan uyg‘unlashuvi muallifning poetik til mahoratining bir qirrası sifatida namoyon bo‘lganligi isbotlangan;

Abdulla Qodiriynıg kichik asarlarida leksik-semantik munosabatlar voqelanishining lisoniy tahlili, chegaralangan leksikaning qo‘llanishi hamda paremiologik, semantik-stilistik, fonografik vositalarning uslubiy imkoniyatlari tahliliga oid faktik material va nazariy xulosalar o‘zbek tili tarixi, o‘zbek tilshunosligi tarixi, o‘zbek tili leksikologiyasi, semasiologiyasi, stilistikasi sohasida ilmiy-tadqiqotlar olib borish hamda darslik va o‘quv qo‘llanmalar yaratishda manba sifatida xizmat qilishi asoslangan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi lingvistik tahlil metodologiyasi negizida shakllantirilgani, ilmiy-badiiy manbalarga tayanilgani, ishonchli va samarali tavsıflash, tasnıflash, qiyosiy-tarixiy, tarixiy-genetik hamda statistik tahlil usullaridan foydalanilgani, nazariy fikr va xulosalarning amaliyotga joriy etilganligi, olingan natijalarning vakolatli tashkilotlar tomonidan tasdiqlanganligi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati XX asr boshlari o‘zbek milliy tili va tilshunosligining muhim xususiyatlariga doir ma‘lumotlarni kengaytirishi, o‘zbek tili tarixi, o‘zbek tilshunosligi tarixini o‘rganishda muhim manba bo‘lib xizmat qilishi hamda jadid adıblarining o‘zbek milliy tili, uning asosini tashkil etuvchi davr adabiy tilining shakllanishi va takomilidagi xizmatlarini ilmiy baholash uchun nazariy asos bo‘la olishi mumkinligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati olingan xulosalardan oliy o‘quv yurtlarining filologiya ta‘lim yo‘nalishlarida o‘qıtıladigan “Hozirgi o‘zbek adabiy tili”, “O‘zbek tili tarixi”, “O‘zbek tilshunosligi tarixi”, “Badiiy tahlil asoslari” “Badiiy matnning lisoniy tahlili”, “O‘zbek tili stilistikasi”, “Matn tilshunosligi” kabi o‘quv kurslarining dastur va darsliklarini tuzish hamda leksikologiyaga doir mavzularni rejalashtirishda manba vazifasini o‘tashi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Abdulla Qodiriynıg kichik asarlari leksikasining ma‘noviy-uslubiy xususiyatlari yuzasidan amalga oshirilgan tadqiqot natijalari asosida:

Abdulla Qodiri y ijodiy merosining tilshunoslik, adabiyotshunoslik, lug‘atshunoslik yo‘nalishlarida o‘rganilishiga oid hamda adibning davr adabiy tilini shakllantirish borasidagi qarashlari tahliliga oid nazariy xulosalar va faktik materiallardan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2017–2020-yillarda bajarilgan OT-F1-030-raqamli “O‘zbek adabiyoti tarixi” ko‘p jildlik monografiyasini (7-jild) chop etish fundamental loyihasida foydalanilgan (Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining 2024-yil 9-iyuldagi 01-1795-sonli ma‘lumotnomasi). Natijada monografiyaning XIX asr oxiri XX asr boshlariga oid qismi adabiy tur va

janrlar tahlili, ularning uslubiy ko‘rinishlari, adabiy an‘ana va o‘ziga xoslikning namoyon bo‘lishiga oid yangi ma‘lumotlar bilan boyishiga erishilgan;

XIX asr oxiri XX asr boshlari o‘zbek adabiyotining yetakchi xususiyatlari, davrga xos bo‘lgan adabiy tur va janrlar ko‘lamining kengayishi, davr adabiy tilining o‘ziga xos xususiyatlari hamda Abdulla Qodiriy yaratgan asarlar tilining davr adabiy tilining shakllanishidagi ahamiyatini ko‘rsatishga oid ilmiy xulosalardan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2021–2023-yillarda bajarilgan PF-201912258-raqamli “O‘zbek adabiyotining ko‘p tilli (o‘zbek, rus, ingliz tillarida) elektron platformasini yaratish mavzusidagi amaliy loyihani bajarishda foydalanilgan (Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining 2024-yil 9-iyuldagi 01-1793-sonli ma‘lumotnomasi). Natijada loyiha doirasida tayyorlangan elektron platformada XX asr boshlari o‘zbek tilshunosligi, adabiyotshunosligiga oid ma‘lumotlar, ulug‘ adib Abdulla Qodiriy milliy fenomeniga oid materiallar mukammallashuviga erishilgan;

kichik asarlardagi tashqi moddiy olam, milliy tafakkurning bog‘liqligi asosida shakllantirilgan individual o‘xshatish va sifatlash kabi vositalarning badiiyatni ta‘minlashda aktuallik kasb etganligiga oid, shuningdek, davr adabiy tilida qo‘llangan leksemalarning yangi ramziy ko‘chma ma‘nolarda qo‘llanganligiga oid nazariy tahlillardan Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2021–2023-yillarda bajarilgan PF-201912258-raqamli “O‘zbek adabiyotining ko‘p tilli (o‘zbek, rus, ingliz tillarida) elektron platformasini yaratish mavzusidagi amaliy loyihani bajarishda foydalanilgan (Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universitetining 2024-yil 9-iyuldagi 01-1793-sonli ma‘lumotnomasi). Natijada loyiha doirasida tayyorlangan elektron platformada XX asr boshlaridagi o‘zbek badiiy adabiyoti tilining yetakchi xususiyatlarini belgilashga erishilgan;

o‘zbek tilining tadrijiy taraqqiyotida jadid ma‘rifatparvarlari yaratgan asarlarning o‘rni va ahamiyati, Abdulla Qodiriy yaratgan asarlarning milliy adabiy tilimiz rivojidagi lisoniy qiymati, ularning o‘rganilishi bilan bog‘liq ilmiy-nazariy xulosalardan “O‘zbekiston” teleradiokanali DM tarkibidagi “O‘zbekiston tarixi” telekanalida namoyish etilgan “Tarixiy savol”, “Mavzu”, “Aslida qanday?” teleko‘rsatuvlari ssenariysini tayyorlashda foydalanilgan (“O‘zbekiston teleradiokanali” davlat muassasasining 2024-yil 4-iyuldagi 02-06-813-son ma‘lumotnomasi). Natijada mazkur teleko‘rsatuvlar uchun tayyorlangan materiallarning mazmuni mukammallashgan holda ilmiy dalillarga boy bo‘lishi ta‘minlangan.

Tadqiqot natijalarining aprobatyasi. Tadqiqot natijalari 4 ta xalqaro va 2 ta respublika ilmiy-amaliy anjumanlarda aprobatseyadan o‘tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e‘lon qilinganligi. Dissertatsiyaning asosiy mazmuni yuzasidan jami 13 ta, jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 5 ta, xorijiy jurnallarda 2 ta ilmiy maqola nashr qilingan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya kirish, uch bob, xulosa, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxatidan iborat bo'lib, umumiy hajmi 124 sahifani tashkil etadi.

DISSERTATSIYANING ASOSIY MAZMUNI

Kirish qismida dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati asoslangan, tadqiqotning maqsad va vazifalari, obyekti, predmeti, respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga bog'liqligi ko'rsatilgan, ilmiy yangiligi va amaliy ahamiyati yoritilgan, tadqiqotning joriylanishi, nashr etilgan ishlar va dissertatsiya tuzilishi haqida ma'lumot berilgan.

I bob **“O'zbek tilshunosligida badiiy asar tilining ilmiy muammo sifatida o'rganilishi”** deb nomlangan.

1.1-§. *“Badiiy asar tiliga oid tadqiqotlar tavsifi”*. Bu paragrafda o'zbek tilshunosligida badiiy adabiyot tili, leksikasiga oid tadqiqotlar tahlil qilinib, mustaqillikgacha bo'lgan va O'zbekiston mustaqillikka erishganidan keyingi davrda bu yo'nalishda amalga oshirilgan ishlar qiyosan o'rganilgan. O'zbek tilshunosligida badiiy asar tilini tadqiq etish masalasi dastlab G'.Abdurahmonov, A.Rustamov, A.Ahmedov, B.Bafoev, X.Doniyorov, S.Mirzayev, B.Turdaliyev, A.Shomaqsudov va boshqa tilshunos olimlarning ishlarida o'z aksini topgan¹¹ bo'lsa, o'tgan asrning 70–80-yillaridan boshlab badiiy asar tili muammolari uslubiyatga bog'liq holda o'rganila boshlandi. Bu o'rganishlar natijasida R.Qo'ng'urov, L.Abdullayeva, S.Karimov, I.Mirzayev, G.Boqiyeva, B.Yo'ldoshev, B.Umurqulov kabi tilshunoslarning tadqiqotlari yuzaga keldi. Ular tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda badiiy nutq va uslub tilining o'ziga xosligini ta'minlashda leksik, leksik-semantik, grammatik vositalarning vazifalari, o'rni va ahamiyati hamda badiiy asar tilining lingvistik tahliliga doir nazariy ma'lumotlar o'z aksini topdi. Darhaqiqat, badiiy asar tili tadqiqiga bag'ishlangan ishlarning mustaqillikgacha bo'lgan va O'zbekiston mustaqillikka erishgandan keyingi davrda yaratilganlari o'zaro qiyoslansa, keyingi davrda yozilayotgan ishlar mavzusi, mundarijasi, tadqiq usuli, nazariy asoslari, ilmiy fikrni bayon qilish tarziga ko'ra mukamallashganligini, takomillashganligini ko'ramiz. Dissertatsiyada bu haqda batafsil ma'lumot berilgan.

1.2-§. *“Abdulla Qodiriy asarlari til xususiyatlarining o'rganilishi”*. Manbalardan aniqlanishicha, adibning milliy til, jonli so'zlashuv tili, adabiy til va uning vazifaviy uslub ko'rinishlari, til birliklarini uslublararo qo'llash mahorati, nutq madaniyatini o'stirish borasidagi qarashlari hamda badiiy asar tili ustida ishlash borasidagi amaliy faoliyati kabi masalalar o'zbek adabiyotshunosligida ham, tilshunosligida ham o'tgan asrning 20–30-yillaridan tadqiqotchilar diqqat markazida bo'lgan. Xususan, tilshunoslik aspektida Abdulla Qodiriy ijodiy merosi

¹¹ Абдурахмонов Ф., Рустамов А. Алишер Навоий асарлари тилининг грамматик хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 1984; Аҳмедов А. Фурқат поэзиясининг лексикаси. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 1976; Бафоев Б. Навоий асарлари лексикаси. – Тошкент: Фан, 1983; Дониёров Х. Алишер Навоий ва ўзбек адабий тили. – Тошкент: Фан, 1972; Дониёров Х., Мирзаев С. Сўз санъати (Маҳорат ва тил ҳақида мулоҳазалар). – Тошкент: Ўзадабийнашр, 1962; Шомақсудов А. Муқимий сатирасининг тили. – Тошкент: Фан, 1971; Турдалиев Б. Ҳамза ва ўзбек адабий тили. – Тошкент: Фан, 1981.

tadqiq etilgan ishlarni shartli ravishda uch davrga ajratish mumkin: 1. Adib ijodi bo'yicha o'zi hayotlik davrida va o'tgan asrning 20–30-yillarida bildirilgan fikrlar. Bunga M.Shverdin, Sotti Husayn, Oybek, J.Sharifiy, O.Sharafitdinovlarning fikrlarini kiritish mumkin. 2. Abdulla Qodiriy rasmiy oqlangandan keyin uning hayoti va ijodiy faoliyatini o'rganilgan davr. Ya'ni, 1957-yildan to mustaqillikgacha bo'lgan davr. Mazkur davrda Izzat Sulton, P.Qodirov, X.Doniyorov, S.Mirzayev, I.Mirzayev, H.Qahhorova kabi tilshunos va adabiyotshunoslarning tadqiqotlari yuzaga keldi. 3. Mustaqillikdan keyingi davrda amalga oshirilgan tadqiqotlar. Mustaqillikgacha bo'lgan davrda olib borilgan ilmiy kuzatishlarda adabiyotshunos va tilshunoslar asosan “O'tkan kunlar” romani misolida adibning umumxalq tilini boyitish, unga sayqal berish, rivojlantirish yo'lidagi harakatlari, o'zbek tili lisoniy imkoniyatlaridan foydalanishdagi mahorati xususida o'z fikrlarini bayon etganlar. Keltirilgan ishlarning aksariyatida adib asarlaridagi badiiylik talqiniga adabiyotshunoslik yo'nalishida baho berilgan, biroq adib poetik mahoratining lisoniy asosi hali to'laligicha tekshirish obyekti bo'lgan emas. Abdulla Qodiriy asarlarining tilini tilshunoslik aspektida maxsus ilmiy tadqiq etish asosan mustaqillikdan keyin, aniqrog'i, 2000-yillardan boshlandi. Z.Choriyeva, L.Djalolova, X.Qodirova, S.Ziyotova, M.Pardayeva, E.Abdurazzoqovlar tadqiqotida¹² kuzatilishicha, mualliflar Abdulla Qodiriy asarlarining o'ziga xos tilini, aniqrog'i, yozuvchining o'zbek tili lisoniy imkoniyatlaridan foydalana olish mahoratini yoritishga harakat qilganlar. Bunda ko'proq yozuvchining “O'tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari tili asosiy tadqiq obyekti bo'lgan. R.Cho'liyev tomonidan adibning kichik prozaik asarlari sirasida asosan hikoya va hajviyalaridagi leksikaning o'z va o'zlashma qatlam geneologik tarkibi, ularning statistik tahlili, lug'aviy birliklarning vazifaviy-semantik xususiyatlari o'rganilgan¹³. Aytish lozimki, yozuvchi yaratgan barcha asarlar tili o'ziga xos bo'lib, uni lingvistik tadqiq etish davr adabiy tili haqidagi ma'lumotlarni muayyan darajada boyitishga xizmat qiladi. Xususan, she'riy, hajviy asarlari, hikoyalari hatto tanqidlarga javob tarzida yozilgan maqolalari kabi kichik asarlarining tili ham o'rganishga arziydi. Shuning uchun ham adibning “kichik asar” deya baholangan barcha asarlari tilini umumlashgan holda turli lingvistik aspektlarda tadqiq etish dolzarblik kasb etadi.

II bob **“Abdulla Qodiriy kichik janrdagi asarlari leksikasining semantik tahlili”** deb nomlanib, unda adibning she'riy asarlari, hajviya, hikoya va publitsistik maqolalari matnida qo'llangan so'zlarning leksik-semantik

¹² Чориева З. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги мактубларнинг луғавий-маъновий ва услубий хусусиятлари. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 2006. – 156 б.; Джалолова Л. Абдулла Қодирий “Ўткан кунлар” романининг лингвистик тадқиқи. Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Тошкент, 2007. – 26 б.; Қодинова Х. Абдулла Қодирийнинг эвфемизм ва дисфемизмлардан фойдаланиш маҳорати. Филол. фан. номз. дисс. – Тошкент, 2012. – 135 б.; Зиётова С. “Мехробдан чаён” асари лексикаси. Филол. фан. б. фалс. док...дисс. – Тошкент, 2022. – 154 б.; Pardayeva M. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari tilining leksik-morfologik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok...diss. – Qarshi, 2023. – 116 b.; Abdurazzoqov E. Abdulla Qodiriy romanlari tilining o'ziga xos grammatik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok... diss. – Toshkent, 2023. – 131 b.

¹³ Cho'liyev R. Abdulla Qodiriy kichik prozaik asarlari leksikasi. Filol. fan. b. fals. dok...diss. – Buxoro, 2024. – 141 b.

munosabatlari tavsifi, soʻz koʻchimlarining nutqiy voqelanishi hamda chegaralangan leksikaning qoʻllanish xususiyatlari yoritilgan.

2.1-§. “Kichik janrdagi asarlar matnida leksik-semantik munosabatlarning voqelanishi”. Kichik asarlarda qoʻllangan leksik-semantik sinonimlarning oʻziga xos qoʻllanishidagi koʻrinishlari sifatida quyidagilarni keltirish mumkin: 1) geneologik tarkibi jihatdan arabcha, fors-tojikcha, ruscha-baynalmilal leksemalarning umumturkiy soʻzlar bilan bir sinonimik qatorda keltirilishi: “Juda ham **katta**, juda ham **sha’sha’dor** bashorat. “Yangi sistem betaraflik” bashorati!”¹⁴; “...Sharqning butun ozodligʻi ham shu imlo **siyosatigʻa** kelib bogʻlanur ekan. Bu kunda imlo **politikasi** Toshkandda jiddiy suratka kirib ketdi” (TA,129); 2) sinonimik qatordagi turli uslublarga xoslangan leksik birliklarning bir matnda qator keltirilishi: “Ammo koʻrdik, ma’attassuf, na dramalik **nomiga**, na komediyalik **otigʻa** muvofiq bir asar uchrata olmadik” (TA, 99); 3) adabiy meʼyordagi maʼnodosh soʻzlarning arxaik variantlari bilan bir sinonimik qatorda keltirilishi: “Turkiya – yer yuzining sultoni, ahli kuffordan boj xiroj oladir. Qahr-u gʻazabidan **zamin-u zamon, makin-u makon** titraydir” (TA, 115); 4) adabiy tildagi juft soʻz komponentlarining sinonim tarzida qoʻllanishi: “Birinchi may – bizni **shod va xandon** qiladir. Butun dunyo jahongirlarini xonavayron qiladir” (TA, 198); 5) sinonimik qatorda xalq tili elementlarining keltirilishi: “2100 tupdan iborat, Sobirjon abziyning oʻz tanlashi va **payvandi – yalgʻavi** bilan oʻsgan besh-olti yoshli olma daraxtlari bu obulning porloq istiqboli kabi goʻzal boʻlib oʻsib yotadi” (TA, 461); 6) adib ijodiy mahsuli boʻlgan okkazional yasalmalarning bir sinonimik qatorda keltirilishi: “Orsizlarning bu hollarigʻa biz **tomoshachi** – publiklarning ham insoniyat hislarimiz jim yota olmadi” (TA, 132); 7) maʼnosi bir-biriga yaqin yoki bir xil boʻlgan iboralarning bir sinonimik qatorda berilishi: “Ammo shunchalik davr-u davronlar oʻtquzilgʻan va oʻtquzilmoqda boʻlgʻan boʻlsa ham bunchalik ochub... tiss! **Yopigʻliq qozon-yopigʻliq... Tuya koʻrdingmi – yoʻq...**” (TA, 194); 8) leksik-semantik sinonimiyaning frazema va leksema ishtirorikida voqelanishi: “Emdi Oxund domlamizning **ogʻzi qulogʻida, xursand**, “Din buzuvchi dahriy yoshlar!” degan jahr ogʻzidan favvora urib chiqadir” (TA, 118). Koʻrinadiki, muallif kichik asarlar matnida aytmoqchi boʻlgan fikrni taʼsirchan, oʻquvchi idrokiga tez va qulay tarzda yetkazish maqsadida leksik-semantik sinonimlarni turli leksik-grammatik shakllarda ifodalagan.

Muallif maqola, hikoya, hajviya va sheʼrlarida soʻzlarning funksional maʼnolari bilan sinonimik munosabatga kirishishi natijasida yuzaga kelgan matniy (kontekstual) yoki funksional-semantik sinonimlardan ham oʻrinli foydalangan: “Koʻbdan beri bunday qiziq kechalardan chetda – nuqul qaygʻu kechalari, kulfat vodiylarida kezib, buningdek kechalarga **mushtoq edim, tashna edim**” (TA, 131). Keltirilgan matnda **mushtoq edim, tashna edim** ish-harakat leksemalari anglatgan semalari bilan tilda oʻzaro maʼnodosh hisoblanmaydi. Maʼnoni kuchaytirish, kitobxonda zarur tuygʻuni uygʻotish maqsadida muallif **tashna edim** qoʻshma feʼlini **mushtoq edim** feʼli bilan matniy sinonimlikka olib kirgan.

¹⁴ Абдулла Қодирий. Диёри бакр. Танланган асарлар. V жилдди. III жилд (нашрга тайёрловчи Хондамир Қодирий). – Тошкент: Info Capital Group, 2017. – Б. 122. Bundan keyingi misollar ham shu manbadan olindi, TA qisqartma shaklida manba sahifasi qavs ichida koʻrsatildi.

Abdulla Qodiriy kichik janrdagi asarlarida zid ma'noli so'zlardan unumli foydalangan. Xususan, yozuvchi shaxs-narsa va voqea hodisalarni tasvirlash, ularning sifat belgilarini aniq va obrazli qilib ifodalash, jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni o'tkir tanqid ostiga olish, obrazlarga xos xarakterlarni haqqoniy ko'rsatishda lisoniy va nutqiy antonimlardan mohirona foydalangan. Masalan, "Uzrim shul: tilasang **yig'la** – tilasang **kul!**" (TA, 223) gapida *yig'lamoq* – *kulmoq* antonim leksemalari zidlik bilan birgalikda kinoya ma'nosini; "*Ikki firqa, ya'ni boy ulamo bilan kambag'al benavo jon berib, jon olmoqda edi*" (TA, 120) gapida esa *boy* – *kambag'al*, *jon berish*, *jon olish* kabi ham leksik, ham frazeologik antonimlarning bir matn tarkibida baravar qo'llanishi ta'sirchanlikni yanada kuchaytirishga, bo'yoqdor ifodalanishiga xizmat qilmoqda. Tilshunoslikda kontekstual antonimiya – lug'aviy ma'nolarida zidlanish munosabati bo'lmagan leksemalarning ma'lum kontekst ichida nutqiy talab taqazosi bilan "antonimlashuvi"ga nisbatan aytiladi. Bunday "antonimlashuv", odatda, so'zlovchi yoki asar muallifi tomonidan uslubiy maqsadlarda "kashf" etiladi¹⁵. A.Qodiriy kichik asarlar matnida mazkur "antonimlashuv" hodisasidan mahorat bilan foydalangan: "*Ikki qadoq deganning og'zidan o'pking*, bir qadoqlikni *bo'g'ging* keladir (TA, 81); "*Kelasidagi kulgilik bog'imizning bulbuli emas – zag'izg'oni, guli* emas – *tikoni* bo'lmog'imni-da iqrar etaman (TA, 223); "*To'g'ri ko'chadan aljib, lo'li ko'chasiga burildingiz va shuning ila dovdiragan matbuotimizni qovjiratingiz...* (TA, 244). Ushbu misollardagi *o'pmoq* va *bo'g'moq*, *bulbul* va *zag'izg'on*, *gul* va *tikon* hamda *to'g'ri* va *lo'li* leksemalari aslida (lisonda) antonimlar emas, ammo dastlabki misolda *o'pmoq* va *bo'g'moq* fe'llari muallifning leksik qo'llashi natijasida *yaxshi ko'rmoq* va *yomon ko'rmoq* ma'nolarini, keyingi misollarda *yaxshi* va *yomon* ma'nolarini ifoda etib, kontekstual antonimiyani hosil qilgan.

Kichik asarlarda graduonimiya – leksemalarning ma'no guruhlari a'zolarida u yoki bu belgining darajalanishi ham lisoniy va nutqiy hodisa sifatida voqelangan. Muallif bunday leksemalardan asar ta'sirchanligini oshirishda unumli foydalangan. Masalan: "*Albatta, musulmonning olchozlik rizqi har kun, har soat, har daqiqa xudo tomonidan yetib turar ekan*" (TA, 181). Keltirilgan misoldagi ajratib ko'rsatilgan so'zlarning semantikasida sifat belgilarining o'sib borish yoki kamayib borish munosabati mavjud va matnda ular lisoniy darajalanishni yuzaga keltirgan. Nazmiy, nasriy yo'nalishdagi kichik asarlar matnida, nafaqat, leksik sathda namoyon bo'ladigan odatdagi lisoniy darajalanish hodisasi, balki nutqiy darajalanish, gradatsiya hodisasi ham o'ziga xos tarzda namoyon bo'lgan:

O'g'limizga na adab, na fan, na yaxshi so'ylamak,
Na xudoni buyrug'i bo'lgan ulum o'rgotamiz ... (TA, 9).

Oqilo fikr aylag'il, ki na ishlayur ahli vatan,

Qaysi fosiq, qaysi johil, qaysisi bo'ldi chapan ... (TA, 11).

Adibning ilk ijod namunalaridan bo'lgan "Ahvolimiz", "Fikr aylag'il" nomli she'rlaridan olingan mazkur misollarda keltirilgan *adab* – *fan* – *yaxshi so'ylamak* – *ulum* leksemalarining; *fosiq* – *johil* – *chapan* leksemalarining denotativ ma'nosida,

¹⁵ Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013. – B. 288.

semantik tabiatida lisoniy jihatdan sifat belgilarining o'sib borish yoki kamayib borish munosabati mavjud emas. Biroq muallif ularni bir matn ichida qatorlashib ma'noning kuchayib borishini ta'minlamoqda. Yuqorida kuzatganimizdek, kichik asarlar matnida lug'aviy birliklararo leksik-semantik munosabatlarning tasvir vositasi sifatida o'ziga xos tarzda voqelanganligi ulug' adibning yuksak badiiy-estetik tafakkur egasi ekanligini isbotlaydi.

2.2-§. *"Kichik janrdagi asarlar matnida konnotatsiyaning nutqiy voqelanishi"*. Abdulla Qodiriy yaratgan kichik asarlar tilini leksik planda tekshirish, leksemalarning ifoda xususiyatlarini aniqlash shu narsani ko'rsatdiki, muallif tomonidan qo'llangan so'zlarning ayrimlari o'z denotativ ma'nosida emas, balki nutqning ta'sirchanligini oshirish, ma'noni kuchaytirish, obrazli ifodalash maqsadida turli ko'chma ma'nolar hosil qilgan. Jumladan, metaforik ko'chimlarni ilmiy manbalarga asoslanib quyidagicha tasniflash mumkin: 1) inson va unga tegishli (xos) bo'lgan (tana a'zosi, kiyimi) predmet nomi, ish-harakat o'xshashligi asosida hosil qilingan metaforik ko'chimlar, ya'ni antropomorfik metaforalar: *"Mushtum" hammadan ilgari tanparastlik (tanini semirtirish) qayg'usida. Tuzsiz va mazasiz oshlar bilan bo'lsa-da, qornini to'ldirib qappaymoqchi, sakkiz sahifani saksonga yetkizmoqchi"* (TA, 291); 2) hayvonlar va ularning tana a'zolari, ularga xos belgi-xususiyat nomini ifodalovchi leksemalar ma'nosining metaforik usulda ko'chishi, ya'ni zoomorfik metaforalar: *"Nikolay davrida turkistonliklar temiryo'l cho'chqalaridan qanday turtilgan-surtilgan bo'lsalar, 23-yilda ham undan battarroq turtila bersunlar"* (TA, 166); 3) daraxt, o'simliklar va ularning qismlari nomini anglatgan leksemalar ma'nosining ko'chishi natijasida hosil bo'lgan metaforik ko'chimlar, ya'ni fitomorfik metaforalar: *"Bu holda bu ishka tadbirsiz bo'lmak, endigina yo'lga qo'yilgan ibtidoiy maktablarimizga o'tquzilgan millat gullari uchun bir jinoyat bo'lur"* (TA, 84); 4) diniy-afsonaviy tushunchalarni anglatuvchi so'zlar asosida yuzaga kelgan metaforik ko'chimlar, ya'ni teamorfik metaforalar: *"Millatning sof va toza miyasini sitib olib, o'rniga hayvon miyasi o'rnashtirgan oq sallalik devlarni bir chuqurg'a tiqib, ustiga maorif va madaniyat asosini qursak, qanday ur-yiqit bazm bo'lar edi"* (TA, 178); 5) hissiyotlar bilan aloqador bo'lgan assotsiatsiyaga asoslangan metaforik ko'chimlar: *"O'zim, "Mushtum"da dag'al-dag'al, qo'lansa-qo'lansa so'zlar yozishg'a va'da berganim holda ushbu o'rtoqlarni ham topsalar bitta-bitta, topmasalar uchta-to'rtta chirmanda pul bilan ko'makka chaqiraman"* (TA, 210).

Adib yaratgan kichik asarlar matnida metonimiya hodisasi asosan gap tarkibidagi biror bo'lakning ellipsisga uchrashi natijasida yuzaga kelgan nutqiy metonimiyalardir. Grammatik tarkibi jihatidan qaratqich-qaralmish tipli birikmalarda biror komponent ellipsisga uchragan va metonimik ko'chim hosil bo'lgan. Bu lingvistik hodisaning hosil bo'lishi, semantikasi quyidagicha:

a) belgisiz qaratqich qaralmishdan anglashilgan aholining yashash o'rnini ifoda etgan: *"Qishloq tinch uyguda. Olamni to'p gum-gumi bosg'an edi"* (TA, 299). Bu gapdagi *"qishloq xalqi"* qaratqichli birikmaning qaralmish komponenti hisoblangan *"xalqi"* so'zi ellipsisga uchragan, uning ma'nosini *qishloq* so'zi ifoda etib kelgan; b) belgisiz qaratqich qaralmishdan anglashilgan obyektning egasi, yaratuvchisi ma'nosini ifoda etadi. Qaralmish ellipsisga uchragach, birikma

ma'nosi qaratqichda o'z ifodasini topadi. Boshqacha aytganda, muallifning nomi asarning nomi o'rnida qo'llangan: "*Alo hozal-qiyos "Chahor kitob", "So'fi Olloyor", "Xo'ja hofiz"larni gohi volidadin va gohi padardin o'qub, yoshim o'n olti-o'n yettilarga yetdi* (TA, 374); d) ellipsis natijasida qaratqichli birikmaning qaratqichi tushirilishi. Bunda birikmaning qaralmish komponenti nutqda saqlangan, biroq uning -si (i) egalik affiksi tushirib qoldirilgan: "*Domlamiz masti loya'qil, hozir domlag'a Nekalay zolim, Kerenskiy odili a'dal, ukazning ham bir tiyinlik qiymati yo'q, tilasa, mudarris, tilasa, qozi, tilasa, do'ma!*" (TA, 34). Ajratib ko'rsatilgan misolda "*duma*" so'zi "*davlat dumasi*" qaratqichli birikma ma'nosini ifodalamoqda, ellipsis natijasida birikmaning qaratqichi, ya'ni "*davlat*" so'zi hamda -si grammatik ko'rsatkichi tushirilgan.

Kuzatishlarimiz Abdulla Qodiriyning kichik asarlari matnida sinekdoxa asosidagi ko'chimning quyidagi ikki ko'rinishi mavjudligini ko'rsatdi:

1. Bir predmetning nomi sifatida unga xos biror qism nomining ishlatilishi. So'zning hosil qiluvchi ma'no a'zosi bo'lak bo'lib, hosila ma'no butunni ifodalashi bilan bunday ko'chim yuzaga keladi: "*Jurnalimiz shu keyingi qo'li qadoqlar sinfining "Mushtum"i bo'lg'onlig'idan uning ma'nosi ham haligi ta'rifning tamoman teskarisidir*" (TA, 184); "*Nabi qizil boshning samovariga bir kelchi, pajalska!*" (TA, 379); "*Haqiqat uchun bel bog'lagan yosh miyalar haligi afsonago'y, oq sallalik "olijanob devlar" bilan panja ba panja olishmoqdalar*" (TA, 178). Yuqorida keltirilgan jumalardagi *qo'li qadoq*, *yosh miya* birikmalari, *samovar* leksemasi sinekdoxa usulidagi ko'chim sanaladi. Bunda *mehnatkash*, *dehqon* leksemasidagi ma'no uning qismi hisoblangan *qo'l* leksemasi orqali; *choyxona* leksemasining ma'nosi *samovar* so'zi orqali; *yoshlar* leksemasi ifodalangan ma'no esa inson tana a'zosi hisoblangan *miya* so'zi orqali ifodalangan.

2. Bir predmetning nomi sifatida shu predmetni ham o'z ichiga olgan butun nomining qo'llanishi. Bunda so'zning ko'chma ma'no hosil qiluvchi a'zosi butun bo'lib, u orqali bo'lak ifodalanadi: "*Lekin endi yetti yildirki, na davlatdan xabar bor, na qornim to'yib tomoq yegan kunimni eslay olaman. Ungacha besh qo'lim og'zimda edi*" (TA, 230); Gapdagi *besh qo'l* so'zi *beshta barmoq* hosila ma'nosida qo'llangan. Bu o'rinda butun nomi bilan bo'lak anglashilgan. Kichik asarlardagi sinekdoxik ko'chimlar tahlili bu hodisaning katta umumlashtiruvchilik imkoniyatiga ega ekanligini, umumlashtirish qisqalikning asosiy ko'rinishlaridan biri sifatida takrordan qochishga, yaqinlik ma'nosini ifodalashga, ayrim ma'nolarni ta'kidlashga xizmat qilganligini, so'zlarning bu tarzda yangi tushunchalarni ifodalashi til rivoji uchun juda ahamiyatli ekanligini ko'rsatdi.

2.3-§. "*Kichik janrdagi asarlar matnida chegaralangan leksikaning nutqiy voqelanishi*". Bu paragrafda qo'llanish hududi yoki qo'llanish kasb-koriga ko'ra ma'lum cheklanishlar kuzatiladigan leksemalar: dialektizmlar, okkazonalizmlar hamda neologizmlar tahlilga tortilgan. Dialektizmlarning uslubiy imkoniyatlari, semantik-stilistik vazifalari matn doirasida aniqlashadi. Bunda yozuvchi muhim badiiy-tasviriy vosita sifatida dialektal so'zlarning o'ziga xos emotsional-ekspressiv va estetik vosita sifatidagi vazifasidan badiiy tekstda ma'lum darajada foydalanadi. Adibning hikoya, maqola, hajviyalarida qo'llangan leksik, frazeologik dialektizmlar ham asar ta'sirchanligini oshirishga xizmat qilgan: "*Ayniqsa, uning*

chigaldak bir qog‘ozni og‘ziga solib, hech bir poyonsiz uzun qilib og‘zidan chiqaruvi bizni hayron qoldirar edi” (TA, 106); “Turkiston statistika idorasining keyingi yig‘gan hisobiga qarag‘anda, ishtonsizlar **bana’ji** ko‘payibdirar” (TA, 170); “Yozay desam, oshna-og‘aynining sho‘rtumshuqlig‘idan, yozmay desam, “Mushtum” **jeznaning jekirigidan** qo‘rqaman” (TA, 171); “Ba‘dazon yuzimni qiblaga qaratib Maskovning shunday **balonishin** (baland) yeridan uy olib, menga o‘xshgan nimjonlarni **ramaqijonlik** (juda ozgan, to‘zgan) darajasida yetkazganning haqqiga duo qilaman” (TA, 259). Misollardagi chigildak (o‘ralgan), bana’ji (behad, hisobsiz), jezna (pochcha), jekirig (do‘q, po‘pisa), balonishin (baland), ramaqijonlik (juda ozgan, to‘zgan) leksemalari dialektizmlar hisoblanib, ular matnda o‘z denotativ ma’nosidan tashqari, turli konnotativ ma’nolarni ifodalashga xizmat qilgan. Kichik asarlarda adibning analogiya asosida qo‘llagan individual, shaxsiy yaratilari hisoblangan frazeologizmlar ham uchraydi: “Shuning uchun faqat mengina temirchini ko‘rganda **qovog‘imning to‘qimini solib, tumshug‘imni bir yarim qarich osiltirib** javob bermas edim” (TA, 308); “**Gap ko‘p – qalam to‘mtoq, ishtaha karnay – palov bedarak, otimiz ulug‘ – suframiz qurug‘... kabi yuqori-quyi gaplar bilan mavzuni ikkinchi vaqtg‘a qoldiramiz**” (TA, 214).

Kuzatishlarimiz kichik asarlarda uchraydigan okkazionalizmlarning barchasi derivativ, ya’ni affiksatsiya va kompozitsion usulda noodatiy yasalgan lisoniy birliklar ekanligini ko‘rsatdi. Muallif publitsistik maqolalari, hajviya va felyetonlarida tildagi mavjud yasaliş andozalariga to‘g‘ri keladigan, lekin o‘zbek tili so‘z yasash me’yoriga mos kelmaydigan okkazional birliklarni ham qo‘llagan: “Qorong‘ida timirskilanib zanjirni topdi. Taajjublandi, chunki zanjir ochiq edi. **Mashaqqatlanib** tomga chiqib yugurganiga **pushaymonlandi**” (TA, 67); “Agarda darkor boshad lofni **gazetchilar** ursin, adovat donasini **ahmoqchilar** sochsin!” (TA, 311); “Jasorat **bug‘magarlarining** oyoqlaro osmondan, til qassoblarining manfur gavdalari jahannam tegidan keldi” (TA, 148). O‘zbek tili so‘z tasaliş tizimida -lan affiksining otdan fe‘l yasashi mumkin holat, biroq mavhum otlar mashaqqat, pushaymon leksemalariga yasovchi vosita sifatida qo‘shilib fe‘l yasashi kuzatilmaydi. Shuningdek, shaxs oti yasovchi -chi morfemasining ham gazeta, ahmoq so‘zlariga qo‘shilib yangi yasalmali hosil qilishi norma sifatida uchramaydi. Demak, bu yasalmalar muallifning individual uslubiga xos yasalişlar natijasidagi okkazional birliklardir.

Kichik asarlar matnida qo‘llangan neologizmlarning aksariyati umumtil neologizmlari hisoblanib, ularning hosil qilinishi, yaratilishidagi lisoniy belgilar, xususiyatlar asosida quyidagicha guruhlash mumkin: tildagi mavjud leksik birliklar va grammatik qonun-qoidalar asosida yasalgan neologizmlar: *osmon popuri* (samalyot), *qiziq kechasi* (komediya spektakli), *lo‘ttichi* (fokuschi); tildagi mavjud so‘zlarning lug‘aviy ma’nosini o‘zgartirish asosida yuzaga kelgan neologizmlar: *istirohat* (otpusk), *kat* (kravat); o‘zlashma leksik birliklarni kalkalash yo‘li hosil qilingan neologizmlar: *muzayi milliia* (milliy muzey), *baynalxalq* (baynalmilal); o‘zlashma leksik birlikning fonetik tuzilishi, morfologik tarkibiga o‘zgartirish kiritish orqali hosil qilingan neologizmlar: *gazarma* (TA, 244), *tiyotru* (TA, 233), *gaznit* (TA, 283), *targovska* (TA, 376), *minovat* (TA, 302), *zakun* (TA, 308),

kavantir (TA, 360), prosant (TA, 69), istatistika (TA, 136), iftrogovoy (TA, 154) kabi. Tahlilga tortilgan neologizlarning kichik asarlar tilida bajargan uslubiy vazifasi rang-barangdir. Muallif tomonidan qoʻllangan ilmny-texnik, rasmiy adabiyotlardagi umumtilga xos neologizmlar asosan nominativ funksiyani bajargan boʻlsa, ayrimlari kichik asarlar matnida badiiy vosita sifatida muayyan stilistik maqsadga yoʻnaltirilgan.

III bobda “**Kichik janrdagi asarlar leksikasining funksional-uslubiy xususiyatlari**” yoritilgan.

3.1-§. “*Fonetik vositalar orqali ifodalangan leksik birliklar uslubiyati*”. Abdulla Qodiriy yaratgan kichik asarlarda qahramonlar ruhiyatidagi ichki hayajon, xursandchilik, xafa boʻlish, rozilik, taajjub, yalinish, hayratlanish, kinoya, piching, kesatiq, olqish, soʻroq, taʼkid, qoniqmaslik, norizolik, tilak-istak, qoʻllab-quvvatlash kabi turli ruhiy holatlarni aynan ifodalashda soʻzlardagi fonologik oʻzgarishlar asosidagi fonografik vositalardan unumli foydalanilgan. Kuzatishlarimiz asosida kichik asarlarda qoʻllangan bunday fonostilistik vositalarni quyidagi guruhlariga ajratishimiz mumkin:

1. Yozuvda unli tovushlarni birdan ortiq keltirish. Kichik asarlar matnida unilarni choʻzish orqali asar qahramonlarining voqelikka munosabati, tasvirlanayotgan voqea-hodisa quyidagicha ifodalangan: a) belgining ortiqligi – “*Xayr nima boʻlsa ham, aytay: “Sharq” sahnasi bilan “Toʻron”ning toʻrtta karnayi gʻa-a-a-a-at, gʻa-a-a-a tu-u-u-gʻa-a-aat! Gʻart-gʻart! Ha tovushing oʻchkur, ha egasiz qolgur!*” (TA, III, 155); b) belgining kuchsizligi – “*Koʻrungan yer oq salla, oq boʻlsa ham, boʻsh kalla, oq-u qora ham malla – Turkiston ulamolariga salo-o-om!*” (TA, III, 156); d) hayratlanish maʼnosini ifodalash uchun – “*Oʻhoʻ-oʻ- oʻ...bolshevik! Yer yutsin, yer yutsin! Dinni bilmasa, boy va ulamoni yer bilan yakson qilmoq talisa. Mol-mulkni mushtarak deb bilsa!..*” (TA, III, 34); e) tinglovchi eʼtiborini jalb qilish uchun – “*Barakalla, bolshevoyingga, balli, xoʻb qilibti-da! Oq podshohligini burnidan chiqaripti... xoh, xoh, xoh, xo-o-o...*” (TA, III, 45); f) taajjublanish maʼnosini ifodalash uchun – “*– H-a-a-a, hoji pochcha judayam pes ekan. – Mulla burtul nima deydi?*” (TA, III, 139); g) chaqirish, xitob maʼnolarini ifodalash uchun – “*“Mushtum”ga koʻmaklashish tilagida boʻlgʻan ho-o-o-ov eldagi ogʻalar! Menga tomon bir qaranglar!*” (TA, III, 210).

2. Undosh tovushlarga xos uslubiy imkoniyat va xususiyatlar. Kichik asarlarda muallifning ekspressiya va estetik maqsad talabi bilan asar qahramonlarining ichki ruhiyati va holatini kitobxonga aynan yetkazishda undoshlarni birdan ortiq yozish vositasidan ham unumli foydalanganligi kuzatiladi. Bunda quyidagi maʼnolar ifodalangan: harakatning davomiyligi – “*Yarim soatlik qonli “gʻov-v-v-v, gʻu-v-v-v, ov-v-v-v-v, ov-v-v-v”dan soʻng Mallaxonning davangisi magʻlub boʻlib, fajeʼ bir suratda yaralandi*” (TA, III, 157); ovoz kuchining pastligini ifodalash – “*Ammo shunchalik davr-u davronlar oʻtquzilgʻan va oʻtquzilmoqda boʻlgʻan boʻlsa ham, bunchalik ochub –... tis-s-s! Yopigʻliq qozon-yopigʻliq... tuya koʻrdingmi – yoʻq...*” (TA, III, 128); hasratlanish maʼnosining ifodalanishi – “*Magʻzava qori koʻngilning eng chuqur joyidan chiqarib, uf-f-f dedi va hasratidan chang chiqara boshladi*” (TA, III, 173); taʼkid, qahr-gʻazab maʼnosini ifodalash uchun – “*Ey-y-y, mushtuming toshqa tegsun,*

ro'zaga til tegizdi! – deb “Mushtum”ning ro'za no'mirlaridan tarvaqaylashganlar, **ov-vozlaringni o'chiringlar!**” (TA, III, 176); kesatiq, ikkilanish, esankirash ma'nosining ifodalanishi – “ – **Xo'sh-sh-sh o'rtoq, nima qilib yuribsiz?** – Mudir: **imm-m-m...** (TA, III, 25).

3. So'zlarni noto'g'ri talaffuz qilish. Kichik asarlarda muallif nutqida, personajlar nutqida turli sabablarga ko'ra ayrim so'zlar asosan o'zlashma so'zlarni buzib talaffuz qilish holati kuzatiladi. Bu holat so'zlovchining o'zlashgan so'z imlosini to'g'ri tasavvur qilmasligi, boshqa millatga mansubligi, paronimlarni farqlamasligi natijasida yuzaga kelgan, deb izohlash mumkin. Muallifning mazkur usuldan hajviya va felyetonlarda qahramon nutqini individuallashtirish hamda badiiy ifodani og'zaki - jonli nutqqa yaqinlashtirish maqsadida foydalanganligi seziladi. Hajviya va felyetonlarda ayrim o'rinlarda kulgi qo'zg'atish, kinoya, piching ma'nolarini ifodalash maqsadida so'zlar atayin buzib talaffuz qilingan va o'sha tarzda yozilgan, turli konnotativ ma'nolar matnga singdirilgan: “*Xabaring yo'q hali, Mahkam polvon, kecha ispolqo'midagi hizimkashlarning “kanasirtiga” borub qolubman... sanga yolg'on Xudoga chin*” (TA, III, 364); “*Kecha mahallaga borg'an edim, Mahkam polvon. Bittasi kelib, sizni komasiya chaqiradi, deydi. Bordim komassiyasi qo'ling'a bir nosvoy qog'ozni berdi*” (TA, III, 367). Umuman olganda, leksema ifoda etgan konnotativ ma'nolarda personajlar nutqini individuallashtirish, voqelikni to'liq va to'g'ri aks ettirish ustuvorlik qiladi. Kuzatganimizdek, so'zlarni noto'g'ri talaffuz qilish jarayonida ifodalanayotgan konnotativ ma'no ularning paradigmatic va sintagmatic munosabatida yaqqol namoyon bo'lgan. Shuningdek, grammatik shakllarning turli xil talaffuzida ham kuchli ohangdorlik, arxaik va dialektal mansublik kabi konnotativ ma'nolar o'z ifodasini topgan. Ayniqsa, muallifning hajviyalarida fonetik o'zgarishli grammatik shakllar rang-barangligi sababli ulardagi konnotativ ma'nolar kuchli ifodalangan

3.2-§. “*Semantik-stilistik vositalarning funksional-uslubiy imkoniyatlari*”. Ushbu paragrafda kichik asarlarda ta'sirchanlik va bo'yoqdorlikni oshirish uchun qo'llangan o'xshatish, sifatlash kabi semantik-stilistik vositalarning vazifaviy, uslubiy va shakliy o'ziga xos belgi-xususiyatlari o'rganilgan. **O'xshatish** – ikki narsa yoki voqea-hodisa o'rtasidagi o'xshashlikka asoslanib, ularning biri orqali ikkinchisining belgisini, mohiyatini to'laroq, konkretroq, bo'rttiribroq ko'rsatib berishdir. Tropning bir ko'rinishi sifatida o'xshatish adabiyotshunoslikning o'rganish obyekti hisoblanadi. Uning ifodalanish usullari, struktural tuzilishini o'rganish, shu bilan birga, gapning tarkibiy komponenti ekanligi va nihoyat, umuman, u til fakti sifatida tilshunoslikning ham obyekti hisoblanadi¹⁶. Abdulla Qodiriyning kichik asarlari matnida qo'llangan o'xshatishlar ikki guruhga ajratib tahlil qilindi: 1. Individual-muallif o'xshatishlari yoki erkin o'xshatishlar. Badiiy nutq va uslubda yozuvchi mahoratining bir qirrasini xalq tili unsurlaridan foydalangan holda obrazlilik, ekspressivlik yorqin ifodalangan, badiiy-estetik ehtiyoj tufayli original o'xshatishlarni yuzaga keltirganligida ko'rinadi. Ulug' adib ham kichik asarlarida o'zining badiiy tasvir maqsadiga muvofiq tarzda xilma-xil original o'xshatishlarni yaratganki, bu o'xshatishlar kutilmaganligi, ohorlilik bilan

¹⁶ Каримов С. Бадий услуб ва тилнинг ифода тасвир воситалари. – Самарқанд: СамДУ, 1994. – Б. 62.

voqea-hodisa, narsa-predmet haqidagi tasavvurni o'quvchi ongida aniq, yaqqol gavdalandirishga xizmat qilganligi bilan ahamiyat kasb etadi. Masalan: *"Xullaski, o'rtog'im mulla Akmaljon menga noma'qul kelaturgan gaplardan so'zlar edi. Men quyoshda jiling'an baqadek, otga qoqqan taqadek uning o'g'ziga tikilgan edim"* (TA, III, 276). "Mushtum" jurnalining 1925-yil 15-oktyabrdagi 18-sonida Ovsar taxallusi bilan e'lon qilingan "Toshkand firqa kanferensiyasini tomdan ko'rdim" nomli hajviyadan olingan mazkur parchada ruhiy, jismoniy holat-xususiyatni o'quvchi ko'z o'ngida yaqqol gavdalandirishda *quyoshda jiling'an baqadek; otga qoqqan taqadek* o'xshatishlari muallif tomonidan yaratilgan. Odatda, o'xshatishning shakliy ko'rsatkichi sifatida *-dek, -day, kabi, singari, yanglig'* birliklari qo'llanishi kuzatiladi. Kichik asarlardagi o'xshatishlarda shakliy ko'rsatkichlar qo'llanishida ham o'zgachalik ko'rinadi. Bunda *-cha, -liq* affikslari, *qadar, bo'lib, misli, misoli* birliklari shakliy ko'rsatkichlar vazifasida voqelangan: *"Negakim, ul janob "donishmandcha olim" bo'lgani uchun men tushunushni istamaydur"* (TA, III, 107); *"O'shal vaqt Domlamizning butun a'zosi til bilan o'ngarib bo'lmasliq lazzat bilan jimirlashib ketdi"* (TA, III, 33); *"Moskov – markaz, uning binolari ham yetti-sakkiz qavat, osmoni keng manga o'xshaganlar "ayroplon bo'lib" uchadir!"* (TA, III, 207); *"Bir-birisi bilan o'ynashib, shayarib qaytg'an tatar qizlarining kumush tanga to'kilgan misoli jaranglab kulishlari yurakka to'qinadur"* (TA, III, 460). 2. Umumxalq yoki turg'un (doimiy) o'xshatishlar. Turg'un o'xshatishlarning mohiyati shundan iboratki, ularda o'xshatish etalonida ifodalangan obraz barqarorlashgan bo'ladi, bunday o'xshatishlar, garchi muayyan shaxs yoki ijodkor tomonidan qo'llangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan til jamoasida urfga kirib, doimiy ifodalar sifatida turg'unlashgan, umumxalq tili leksikonidan joy olib ulgurgan bo'ladi. Bunday o'xshatishlar xuddi tildagi tayyor birliklar kabi nutqqa olib kiriladi¹⁷. *"Vaqtiki, faqir ahvolim turli kasalliklar ila it g'ajigan oshiqdek bo'lib qolgon bo'lsa-da, shul ahvolda validayi mehribonimning bag'irlarida qog'ozga o'ralgan qantdek parvarish topar edim"* (TA, III, 303). Keltirilgan misolda *it g'ajigan oshiqdek* – *qog'ozga o'ralgan qantdek* o'xshatishlari xalqimizning milliy obrazli tafakkuri mahsuli sifatida turg'unlashgan, etalonlashgan, milliy idrokni aks ettiruvchi qurulumlardir. Matnda ayni shu an'anaviy o'xshatishlar bir-biriga zidlashtirilgan holda qo'llangan, kuchli kontrast yuzaga keltirilgan.

Kichik asarlar matnida keng qo'llangan leksik-stilistik tasvir vositalaridan yana biri **sifatlash (epitet)dir**. Sifatlash keng ma'noda predmet belgilaridan birini kuchaytirish va shu orqali kitobxon diqqatini jalb etish hamda ifodaviylikni oshirish maqsadida qo'llanadigan poetik usul sanaladi¹⁸. Abdulla Qodiriyning she'riyati, hikoya, felyeton, hajviya va publitsistik maqolalarida o'quvchining har bir narsa va holat haqidagi tasavvurini boyitishda, tasvir predmetining muhim xususiyatlarini ajratib ko'rsatishda sifatlashning uslubiy imkoniyatlaridan keng foydalanilgan. Kichik asarlarda umumtil sifatlashlari keng qo'llangani holda,

¹⁷ Махмудов Н., Худойберганаева Д. Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Маънавият, 2013. – Б. 6.

¹⁸ Воронова А. Эпитеты и определение в языке Камозэна: Автореф. дисс. канд... филол. наук. – Москва, 1999. – 26 с.

adibning individual uslubiga xos obrazli metaforik sifatlashlar ham ko‘p uchraydi: “*Shaharda mashhur **ishonchli muttahamlardan** iborat komissionniy magazin ochildi. Dunyoda bor hamma narsalarni, masalan: odam, qumg‘on, jovli, toshbaqa, qurbaqalarni sotib bermakka qabul qiladur*” (TA, III, 119). “Qizil bayroq” gazetasining 1922-yil 17-maydagi sonida chop etilgan “Komissionniy magazin ochildi” nomli hajviyadan olingan mazkur parchadagi *ishonchli muttahamlar* sifatlovchi-sifatlanmish qurilmasi original qo‘llanishdir. Birikmadagi sifatlanmish komponenti salbiy ma‘noga ega, ya‘ni “**MUTTAHAM** – *oldi-berdi masalalarida nopok, firibgar, qallob odam*” (O‘TIL, II, 655). Sifatlovchi komponent – **ISHONCHLI** leksemasi esa o‘zida ijobiy semani aks ettiradi: “*ishonsa bo‘ladigan, pand bermaydigan odam*” (O‘TIL, II, 258). Demak, bu qurilmada ijobiy va salbiy ottenkaga ega bo‘lgan leksemalar sifatlovchi-sifatlanmish modelida zidlash orqali o‘ziga xos tarzda, mohirona voqelantirilganki, bu sifatlash fikrning emotsional ta‘sirchanligini kuchaytirgan, kitobxon ko‘z o‘ngida voqea qahramonini ortiqcha izohlarsiz gavdalantirgan. Adibning hajviya, felyetonlarida individual qo‘llanishdagi quyidagi epitelar ham uchraydiki, yozuvchi uslubi bilan bog‘liq bunday o‘ziga xos birikmalarning lisoniy imkoniyati nutq kechimida namoyon bo‘lgan: *mukammal bir kambag‘alchilik* (TA, III, 120); *bo‘yni xurmachaning bo‘g‘ziga tenglashgan akalar* (TA, III, 175); *sudratma chopon, yopma salla akalar* (TA, III, 208); *boylar dumi, kapital xurjuni bo‘lg‘an teskari matbuot* (TA, III, 259). Adib kichik asarlarda har bir narsa va holat haqidagi tasavvurni boyitishda, o‘z tasvir predmetinining muhim xususiyatlarini ko‘rsatishda sifatlash badiiy san‘atining eng go‘zal namunalaridan foydalangan.

3.3-§. “*Paremiologik birliklarning funksional-uslubiy imkoniyatlari*”. Bu paragrafda Abdulla Qodiriyning kichik asarlari matnidagi frazema, maqol va aforizmlarning semantik-stilistik xususiyatlari, maqola, xajviya kabi asarlarning badiiy ta‘sirchanligini oshirishdagi ahamiyati yoritilgan. Kuzatishlarimiz Abdulla Qodiriyning she‘riyati, publitsistik maqolalari, hikoya va hajviyalarida frazeologik iboralar, ayniqsa, maqollarning ko‘plab uchrashini ko‘rsatdi. Kichik asarlar matnida qo‘llangan frazemalarning umumiy soni 226 ta. Ularning 113 tasi adabiy tilda hozirda iste‘molda bo‘lgan frazemalardir. 36 ta frazema variantlanish natijasida yuzaga kelgan, 77 ta frazema esa muallif tomonidan yaratilgan. “*Emdi Oxund domlamizning **og‘zi qulog‘ida**, “din buzuvchi dahriy yoshlar!” degan tovush og‘zidan otilib chiqar*” (TA, III, 34); “*Alar sizning har bir to‘g‘rida ishlab yetkurajak yordamingizni **to‘rt ko‘z ila kutmoqdalar***” (TA, III, 75); “*Bola-chaqalik bir yigit o‘ldig‘imdan Toshqun og‘aning boyagi so‘zi manim **yaramga tuz sepd***” (TA, III, 77). Misollarda keltirilgan *og‘zi qulog‘ida; to‘rt ko‘z ila kutmoq; yaraga tuz sepmoq* kabilar xalq tilida keng iste‘molda bo‘lib kelgan lug‘aviy birliklardir. Ulardan foydalanish adib kichik asarlari tiliga badiiy ta‘sirchanlik, lo‘ndalik, qisqalik bag‘ishlagan.

Kichik asarlarni lingvistik o‘rganishimiz adib tomonidan yaratilgan yoki qayta ishlangan (transformatsiya qilingan), adabiy tilda keng iste‘molda bo‘lmagan, mavjud lug‘atlarda qayd etilmagan frazeologik birliklar mavjudligini ham ko‘rsatdi: *oramizga cho‘p tushgan* (TA, III, 235); *o‘rgumchakka uya bo‘lib yotmoq* (TA, III, 110); *yosh bolaga tatti yalatish* (TA, III, 143); *birovni*

tishkovlagichidan xazar qilmaydigan (TA, III, 189); yaratilg'anicha qolg'on (TA, III, 228); voy-voyagi bola ochqan (TA, III, 221) kabi. Bu kabi iboralarning aksariyati xalq tilidagi frazeologik modellar asosida muallif tomonidan yaratilgan, adabiy til sistemasidan tashqarida bo'lgan, adabiy norma sifatida qabul qilinmagan frazemalar sanaladi. Biroq ularning uslubiy qo'llanishi chegaralangan bo'lsa-da, muallif mahoratini ko'rsatuvchi muhim lisoniy birlik sifatida kichik asarlar matnida voqelantirilgan.

Abdulla Qodiriy yaratgan kichik asarlar tilidagi tasviriy vositalarning asosiylaridan biri xalq maqollari hisoblanib, ularni tahlil qilish kichik asarlar tili va uslubini belgilovchi muhim lingvistik omillardan biri haqida xulosa chiqarishga imkon beradi. Adibning kichik asarlari hajm jihatdan katta bo'lishiga qaramasdan, qo'llangan maqollar miqdorining salmog'i frazemalar singari ko'p emas, jami 177 ta. Shundan, 88 ta maqol adabiy tildagi varianti bilan aynanlik kasb etadi. Kichik asarlar tilida uchragan maqol va hikmatli iboralar uch xil xususiyatga ega: 1) Aynan, o'zgarishsiz foydalanilgan maqollar: *“**Man qilaman o'ttuz, tangrim qiladi to'qquz!**” Bu so'z bizning yangi yilda davom etaturg'on ibtidoiy makatablarimizg'a juft tushkay edi*” (TA, III, 143); *“**Bandaning boshi – Ollohning toshi,** – deydilar. Biringiz Abdulqaflo' vallohi azim, ikkinchingiz – shaftoli qoqi do'st bedanam”* (TA, III, 199). 2) Mazmuni saqlangani holda, shakli qisman o'zgartirilgan maqollar: *Oynadan achchig'lanib yalqashma* (Afting xunuk bo'lsa, oynadan o'pkalama), *Mis qozonga loy tuvoq* (Qum qozonga loy tuvoq). 3) Abdulla Qodiriyning o'zi yaratgan maqol va hikmatli iboralar. Kuzatishimizcha, ularning miqdori 56 ta. Bu birliklarni adibning o'z ijodiy izlanishlari natijasi sifatida baholash mumkin: *“Ey o'g'lim, odam bo'lgandan keyin har narsaning ham boshida bo'lish kerak, **“non qo'ynimda, it keyinimda!”**”* (TA, III, 47); *“Birov **“kalning tanig'ani sho'ra”** desa, tag'in kula-kula o'lasan*” (TA, III, 111). Shuningdek, *ishchi – isitma, dehqon – bezgak* (TA, III, 49); *boylarnikida imlama, xasislarnikida dimlama* (TA, III, 178); *oyim oyimga boqar, oyim tuynukka boqar* (TA, III, 207); *it suyakchaynamasa, tishi qichiydi* (TA, III, 256); *hammanikiga do'lona yoqqanda, biznikiga devona yog'di* (TA, III, 181); *yalong'och suvdan toymas* (TA, III, 182); *tutganda tutdek to'kilib, yutkanda yo'qdek safsata* (TA, III, 295) kabilarni ham maqol kabi falsafiy-estetik mazmunga ega bo'lgan baraqaror bikmalar sifatida muallifning yaratilqlari sifatida baholashimiz mumkin. Demak, ulug' adib kichik asarlarda aytmoqchi, isbotlamoqchi bo'lgan fikrni ixcham, sodda, xalq uchun tushunarli, mantiqan siqiq hamda ta'sirchan ifodalash uchun zarur o'rinlarda tilga ijodiy yondashgan.

XULOSA

1. Mustaqillikdan keyingi yillarda Abdulla Qodiriyning badiiy tili, til birliklaridan uslubiy foydalanishidagi mahorati kabi masalalar, nafaqat, romanlari misolida, balki turli janrdagi asarlari tili misolida ham tadqiq etila boshlandi. Bunda adib ijodiy merosining tadqiq obyekti sifatida janriy qamrovining ortishi bilan birga, lingvistik tadqiq yo'nalishi, metodlarida ham yangicha yondashuvlarning yuzaga kelayotganligi ahamiyatli sanaladi. Adib asarlarining

leksik-morfologik, grammatik xususiyatlari yoritilgan ishlar, shuningdek, lug'atchilik faoliyati o'rganilgan tadqiqotlar Abdulla Qodiriy asarlarining lingvistik yo'nalishda o'rganish borasidagi alohida yutuqlardir.

2. Abdulla Qodiriyning nazmiy, nasriy yo'nalishdagi kichik asarlari matnida leksik-semantik munosabat shakllari lisoniy vosita sifatida badiiy va so'zlashuv uslubiga xos tarzda o'zbek tilining keng ko'lamdagi semantik, uslubiy rang-barangligini namoyish qila olgan. Leksemalardagi ma'nodoshlik, ma'nolardagi ziddlik, shuningdek, ular ifodalagan ma'nolararo darajalanish favqulodda o'ziga xos tasvir va obrazlar yaratishda qo'l kelgan. Muallif bu vositalarning ham nutqiy, ham lisoniy ko'rinishlaridan o'rinli foydalanib, ularni badiiy-estetik maqsadga yo'naltirgan hamda bu yo'lda yangidan yangi uslubiy qo'llanishlarni yuzaga keltirgan.

3. Adib yaratgan kichik asarlar tilini leksik planda tekshirish, lug'aviy birliklarning ifoda xususiyatlarini aniqlash muallif tomonidan qo'llangan so'zlarning ayrimlari o'z denotativ ma'nosida emas, balki nutqning ta'sirchanligini oshirish, ma'noni kuchaytirish, obrazli ifodalash maqsadida turli ko'chma ma'nolarda qo'llanganligini ko'rsatdi. Jumladan, o'xshashlik asosidagi metaforaning *antropomorfik*, *zoomorfik*, *fitomorfik*, *teamorfik* hamda *hissiyotlar bilan aloqador bo'lgan assotsiatsiyaga asoslangan* turlari badiiy nutqni jonlantirish, emotsional-ekspressiv jihatdan kuchaytirish maqsadida maqola, hajviya, felyetonlar tilining semantik-sitilistik rang-barangligi ta'minlangan. Adib qo'llagan metaforalarni *til metaforalari* va *badiiy metofora* tarzida ikkiga ajratish mumkin.

4. Abdulla Qodiriy tomonidan yaratilgan kichik asarlarning lug'aviy asosini o'zbek tilidagi faol hamda uslubiy chegaralangan qatlamga oid leksik birliklar tashkil etadi. Chegaralangan leksik birliklar adib yaratgan kichik asarlar tilida o'ziga xos tarzda poetik aktuallashtirish: a) kichik asarlarda qo'llangan leksik, frazeologik dialektizmlar personajlar nutqini individuallashtirishda, davr ruhini aks ettirishda, asar tilini soddalashtirish, fikrni xalqqa tushunarli qilib yetkazishda badiiy-estetik-vazifa bajargan; b) nutqiy yasalma sifatida ma'nosi kontekstdagina reallashgan, tasodifiy qo'llanish chegarasida yuzaga kelgan okkazonalizmlar esa shaxsiy-ijodiy, matniy-uslubiy hodisa, nutqiy-uslubiy vosita sifatida kichik asarlar tilining funksional-stilistik imkoniyatlarini oshirishga xizmat qilgan; v) muallif tomonidan qo'llangan umumtil neologizmlari asosan nominativ funksiyani bajargan. Ayrimlari esa nutq neologizmlari sifatida satirik tasvir vositasi tarzida voqelangan.

5. Abdulla Qodiriyning o'zbek adabiy tili, xalq tili boyliklarini yaxshi bilganligi kichik asarlari matnida umumxalq tilining boy va rang-barang tomonlari o'z ifodasini topganligida ko'rinadi. Muallif o'z asarlarining soddaligi, boyligi, keng ommaga tushunarli bo'lishi, ravonligi, mazmundorligini ta'minlash uchun xalq tiliga xos bo'lgan lisoniy unsurlardan unumli va maqsadli foydalangan.

6. Adib xalq tilida asrlar osha sayqallanib kelayotgan maqol, frazema kabi paremiologik birliklarni kichik asarlari matnida qo'llaganida ularning mazmun va shakliga ijodiy, ongli munosabatda bo'lgan. Bu holat muallifning ba'zi frazemalar, maqollarni ijodiy qayta ishlagani, ularni shaklan o'zgartirib, uslub talabiga moslab

matn tarkibiga singdirganligida o'z ifodasini topgan. Abdulla Qodiriyning o'zi yaratgan aforistik satrlar, hikmatli so'zlar o'zbek tili lug'at fondiga qo'shilgan munosib hissadir.

7. Ulug' adibning badiiy til mahorati betakror o'xshatish etalonlarini tanlashida, ularni xalqona ruh beradigan badiiy vositaga aylantirganligida yanada yorqinroq namoyon bo'ladi. Muallif o'zbek xalqi milliy-madaniy an'alarining betakror ko'zgusi sanalgan an'anaviy o'xshatishlarning mazmunini saqlangani holda yangicha o'xshatish subyektlariga qiyoslash, zidlantirish bilan ularga yangilik bo'yog'ini bera olgan. Shuningdek, sodda tasvirlashdan chekingan holda harakat-holatning nozik jihatlarini aniq, ta'sirchan ifodalash maqsadida tabiat hodisalaridan, xalqning turmush tarzidan o'xshatish etalonlarini mohirona topa bilgan va individual o'xshatish konstruksiyalarini yaratgan. *O'ratepaning sufrasidek; ilon tomonidan avralgan chumchuqdek; suxan gulistonining bulbuli kabi; kesak qisgan qovundek; yuzi misoli g'alvirak bodom; teskari tushkan qozoqi kavshdek* kabi muallif yaratgan o'xshatishlar obrazlilik, o'ziga xosligi bilan ahamiyatli sanaladi.

8. Abdulla Qodiriy badiiy til mahoratini belgilovchi asosiy tasviriy vositalaridan biri sifatlashdir. Kichik asarlarda tilning barcha vazifaviy uslublari keng qo'llanadigan "umumtil sifatlashlari" bilan bir qatorda, badiiy nutq jarayonida tasviriylikni ta'minlagan, tasvirlash jarayonida badiiy ifodani kuchaytirgan, ijodiy individuallikning o'ziga xos ko'rinishi sifatida narsa-hodisalarning kutilmagan jihatlarini tavsiflagan *ishonchli muttahamlar; chikkabel alvastilar; mukammal bir kambag'alchilik; bo'yni xurmachaning bo'g'ziga tenglahsgan akalar; boylar dumi, kapital xurjuni bo'lg'an teskari matbuot* kabi sifatlashlar ham uchraydiki, bunday leksik-stilistik vositalar adibning so'z tanlash va fikrni ohorli ifodalarda berish mahoratini o'zida namoyon qilgan.

9. Kichik asarlar tarkibiga kiruvchi hajviya, felyeton hamda satirik-yumoristik xarakterdagi maqolalarda so'zlardagi fonologik o'zgarishlar, ya'ni og'zaki nutqdagi unlilarning cho'ziq talaffuz qilinishi, undoshlarning ikkilantirilishi, so'zlarning buzib talaffuz qilinishi va boshqa xil nutqiy talaffuzlarni yozuvda aniq aks ettirish orqali turli xil konnotativ ma'nolar yuzaga chiqarilgan. Muallif fonografik vositalarning bunday uslubiy imkoniyatlaridan o'rinli va maqsadli foydalanib, og'zaki nutqdagi fonostilistik xususiyatlarni yozuvda aks ettirish bilan asarlari tilining ekspressiv imkoniyatlarini oshirgan. Ularni xalq tili va didiga yaqinlashtirgan, o'qimishlilikni ta'minlagan.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03/30.12.2019.FIL.19.01 ПО ПРИСУЖДЕНИЮ
УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ ТАШКЕНТСКОМ ГОСУДАРСТВЕННОМ
УНИВЕРСИТЕТЕ УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ИМЕНИ
АЛИШЕРА НАВОИ**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ ИМЕНИ АЛИШЕРА НАВОИ**

МАТКУРБАНОВА МУХАББАТ ШОКИРОВА

**СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ЛЕКСИКИ
ПРОИЗВЕДЕНИЙ МАЛОГО ЖАНРА АБДУЛЛЫ КОДИРИ**

10.00.01 – Узбекский язык

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам

Ташкент – 2025

Тема диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан за номером B2024.1.PhD/Fil4322.

Диссертация выполнена в Ташкентском государственном университете узбекского языка и литературы имени Алишера Навои.

Автореферат диссертации на трех (узбекском, русском, английском (резюме)) языках размещен на веб-странице Научного совета (www.tsuull.uz) и информационно-образовательном портале «ZiyoNet» (www.ziyo.net).

Научный руководитель:

Нормаматов Султонбек Эрматович
доктор филологических наук, профессор

Официальные оппоненты:

Мухамедова Саодат Худайбердиевна
доктор филологических наук, профессор

Каримов Суюн Амирович
доктор филологических наук, профессор

Ведущая организация:

Ташкентский государственный педагогический университет

Защита диссертации состоится «___» _____ 2025 года в _____ часов на заседании Научного совета DSc.03/30.12.2019.Fil.19.01 Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои (Адрес: 100066, город Ташкент, Яккасарайский район, улица Юсуфа Хос Хожиба, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44; e-mail: monitoring@tsuull.uz).

С диссертацией можно ознакомиться в информационно-ресурсном центре Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои (зарегистрирована за № ____). (Адрес: 100100, город Ташкент, Яккасарайский район, улица Юсуфа Хос Хожиба, 103. Тел.: (99871) 281-42-44; факс: (99871) 281-42-44, www.tsuull.uz; e-mail: monitoring@tsuull.uz).

Автореферат диссертации разослан «___» _____ 2025 года.

(протокол реестра рассылки № ____ от «___» _____ 2025 года)

Х.А.Дадабоев

Председатель Научного совета
по присуждению учёных степеней,
доктор филол. наук, профессор

К.У.Пардаев

Учёный секретарь Научного совета
по присуждению учёных степеней,
доктор филол. наук, профессор

С.Аширбоев

Заместитель председателя Научного семинара при Научном совете
по присуждению учёных степеней,
доктор филол. наук, профессор

ÄÅÄÄÄÏÈÅ (äíííòàöëÿ äèññåğòàöèè äîèòîğâ ôèëîñîôèè (PhD))

Àèòáàëüííñòù è áíñòğǵáíáàíííñòù òàíù àèññǵòàòèè. Á lèğíáíé èèíǵàèñòèèǵ
 ìğèìğèòàòííǵ ǵíà÷ǵíèǵ ìğèìǵǵàòààò èññèǵáíáàíèǵ èñòìğè÷ǵñèíǵ ǵàçǵèòèý
 íàòèííàèüíùò ýçùéíǵ, ìíèñǵáíèǵ ǵǵ÷ǵáíé ǵǵàèèçàòèè ñǵýçáííùò ñ ìèì ýçùéíǵíùò áǵèìèò
 ÷ǵǵǵ ýçùé òóáíǵǵñòàǵííǵ ìğìèçǵáǵáíèý, ñíçǵáííǵ á ìğǵáǵǵèǵííúé ìǵèìǵ ǵàçǵèòèý
 ýçùèǵ, áùýǵàèǵèǵ è ìàó÷ííǵ ìáíñíǵáíèǵ ýçùéíǵíùò çàèííǵǵííñòǵ ìğǵáǵǵèǵííǵ ìǵèìǵ
 ìíñòǵííǵííǵ ǵàçǵèòèý èèòǵǵàòòğííǵ ýçùèǵ ìà ìíííǵ ìàó÷ííǵ èçó÷ǵíèý èǵèñèè-
 ñǵáíòè÷ǵñèèò, ñǵáíòèèèí-ñòèèèñòè÷ǵñèèò, èèíǵáíòóáíǵǵñòàǵííùò,
 èèíǵáíéóèüòòğíèíǵè÷ǵñèèò ìííáǵííñòǵ óóáíǵǵñòàǵííǵ òáíğ÷ǵñòàà òáí èè èííǵ
 ìèñǵàòǵèý.

Â lègîiâiè èèiãàèñòèèâ iàèîièái çíà÷èòàèüíúé iàó÷íúé ïìòò ï èçó÷áiès èâèñèèî-
 ñàìaiòè÷àñèèò, ñàìaiòèèî-ñòèèèñòè÷àñèèò ïñíááííñòàé ýçúèà õóáiæañòàáííí
 iğîèçâáááièý, óóíèöèíiàèüíí-ñòèèèñòè÷àñèèò âîçîiæííñòàé ýçúèîâúò ñğâañòâ â
 ïğâââèáií ïğîèçâáááièè, ïíááíğó è óíòòğâáèáiès ñèîâ â õóáiæañòàáííí òàèñòâ,
 âúýâèáiès ñòèèý ààòîğà è, iàğýáo ñ iòèì, ïğâââèáiès ïìòè÷àñèèîâ iàñòòàââ
 õóáiæañòàáíííè ġâ÷è è ñòèèý ïğâââèáiííâ iàğèîâ. Â ñîâğâiáií ïğîòâññâ
 âèîiààèèçàòèè èññèââîiàèè ïğîèçâáááièè ièñàòàèèé, çaièiàşuèò iàñòî â ġaçàèòèè
 èèòàğàòòğîíâ ýçúèà, âîâçàèîñîâýçè ñ éóèüòòğíúì ñîçaièèò òîâî âğâiàè ià ïñíââ
 iğèiòèè iáúíñòè ýçúèà - õóáiæañòàáíííñòè - iàöèiàèüííâ ñîçaièèý, ïñââúàèè èò
 iğââiàèèiãàèñòè÷àñèèò, èèiãâîéóèüòòğîèîè÷àñèèò, iòíèèiãàèñòè÷àñèèò è
 ïñèòîèèiãàèñòè÷àñèèò ïñíââîñòàé ñ÷èòààòñý íâèè èç ââæíúò òàèòîğîâ,
 íâññîâ÷èââşuèò ġaçàèòèè ñòâğû.

À èññeààíààíeyō, ìgííàíàèíùō à íàñòíyùàà àgàíy à íàèàñòè óçáàèñéíàí
 yçúêíçíàíey, ìñóùàñòàèyşòñy ààæíùà óóíààíàòàèüíùà è ìgèèèèàíùà íàò÷íùà
 èññeààíààíey ìí èíííèàèñííó èçó÷áíèş íòàííà gàçàèòèy èèòàgàòógííàí yçúèà.
 óàèóáèèíííó èçó÷áíèş èèòàgàòógííàí yçúèà è èèòàgàòógííàí íàñèààèy èàæàíàí
 ìàgèíàà, èçó÷áíèş íàñèààèy èèòàgàòógííà, íèàçààøèò àèèyíèà íà gàçàèòèà ñíàgàíàíííàí
 óçáàèñéíàí èèòàgàòógííàí yçúèà. Ìgííòàññ gáòígí à éóèüòógíí-ìgííñàòèòàèüñéíé
 ñòàgà ìgààüyàèyàò ìíàùà ògàáíààíey, èàè è èçó÷áíèş èñòígèè íàøàí èèòàgàòógííàí
 yçúèà, òàè è íàèèíàèüííàí yçúêíçíàíey. Óçáàèñéíà yçúêíçíàíèà íà ñíàgàíàííí íòàíà
 ñàíàí gàçàèòèy óààèyàò ìñíàíà àíèìàíèà èçó÷áíèş òàò ìàgèíàíà óçáàèñéíàí
 íàèèíàèüííàí è èèòàgàòógííàí yçúèà, èíòígùà gàíàà ìíà àèèyíèàí ñíààòñéíé èààíèíàèè,
 èèàí ìgàíààgàààèèñü, èèàí èññeààíààèèñü ìíààgòííñòíí, ìàííñòígííà, ñ íàààòèàíé
 íòàíéíé è, à ìñíàíàííñòè, à 20-30-à àíàü ìgííèíàí ààèà. Éàí: «Íù ñ÷èòààí ñàíàè
 èèş÷ààíé çààà÷àé ìgííàíèæèòü àèóáíèíà èçó÷áíèà ààyòàèüííñòè àæààèàíà ñíàíàñòíí
 ñ íàæàóíàgíàíùíè íàò÷íùíè òàíògàíè, çàgòáàæíùíè ò÷áíùíè. Áèààíààgý íòííó
 óíèèàèüííó íàñèààèş ìíæíí íàéòè ìgààèèüíùà íòààòü íà ìíàèà àíígíñü, àíèíóşùèà
 ñààíàíy ÷àèíà÷àñòàí. ×àí àíèüøà àíèìàíèy ìù ñòàíàí óààèyòü èçó÷áíèş è
 gàñígíñògàíàíèş íòíàí ààèèèíàí àóóíàííàí àíñòíyíèy, òàí àèóáèà èşàè, ìñíàíàíí

īēīāāæū, áóáóò īñīçīāāòòū òáííñòū ìèğīē è ñāīāīāīē æèçīē»¹⁹. Īñòñò èçó÷áíēā èñòīğē÷āñēēō, ìáó÷íúō, òóāīæāñòāāííúō īğīēçāāāāíēē, ñīçāāííúō āæāāēāāìē ā ēēíāāēñòē÷āñēī āñīāēòā, ā òāēæā āññòíēíāy ìóāíēā èō çāñēóā ā ġaçāēòēē ìāøāāī ìāøēíāēūīāī ēēòāğāòòğīīāī yçûēā òğāáóāò īğīāāāāíēy āēóāíēēō èññēāāīāāíēē ā ìāēāñòē yçûēīçīāíēy. Ĭāñīòğy ìā òī, ÷òī ā yçûēīçīāíēē áúē īğīāāāāī ġyā èññēāāīāāíēē ī ēçó÷áíēş yçûēā īğīēçāāāāíēē īğāāñòāāēòāēy ñīāğāīāīē óçāāēñēīē īğīçû, īğīñāāūāīīāī ìēñàòāēy-āæāāēāā, ìóāēēòēñòā Āāāóēēū Ēīāēğē, yçûē āāī īğīēçāāāāíēē ìāēīāī æāíğā ìā áúē ìáúāēòñ ñīāøēāēūīāī èññēāāīāāíēē. Ĭāæāó òāī, yçûē īğīēçāāāāíēē ìāēīāī æāíğā Āāāóēēū Ēīāēğē yāēyāòñy āññòíēíūì āēēāāī ā ġaçāēòēā ēāēñēēē è òāğīēīēīāēē óçāāēñēīē ēēòāğāòòğū è ēēòāğāòòğīīāī yçûēā òīāī āğāīāíē, è āāī èññēāāīāāíēā ñ ēēíāāēñòē÷āñēīē òī÷ēē çğāíēy Ĭāæāò āàòū āāæíúē è çīā÷ēìúē ìàòāğēāē āēy Ĭīğāāāēāíēy òāíāāíòēē ġaçāēòēy è ìāíāāūāíēy óçāāēñēīāī ēēòāğāòòğīīāī yçûēā ìāğēīāā 20–30-ō āīāīā ŐŐ āāēā. Āāíīā ìāñòñyòāēūñòāī Ĭīğāāāēyāò āēòóāēūñòòū āúāğāīīē òāíú.

Ĭáó÷íúā ġāçóēūòàòū āāíīē āēññāğòāòēē ā Ĭīğāāāēāīīē ñòāīāíē ñēóæàò āūñēíāíēş çāāā÷, Ĭñòāāēāííúō ā Óēāçàō ŐĬ-4797 «Ĭā īğāāíēçāòēē Òàøēāíòñēīāī āññòāāğñòāāíīāī óíēāāğñēòāòā óçāāēñēīāī yçûēā è ēēòāğāòòğū èíāíē Āēēøāğā ìāāíē» ìò 13 ìāy 2016 āīāā, ŐĬ-5850 «Ĭ ìāğāō Ĭ ēāğāēíāēūīīō Ĭāūøāíēş ġīēē è āàòīğēòāòā óçāāēñēīāī yçûēā ā ēā÷āñòāā āññòāāğñòāāíīāī yçûēā» ìò 21 ìēòyāğy 2019 āīāā, ŐĬ-6084 «Ĭ ìāğāō Ĭ āàēūíāēøāíó ġaçāēòēş óçāāēñēīāī yçûēā è ñīāāğøāñòāīāāíēş yçûēīāíē Ĭēēòēēē ā ñòğāíā» ìò 20 ìēòyāğy 2020 āīāā, Ĭñòāīāēāíēyō Ĭğāçēāāíòā Ġāñīóāēēēē Óçāāēñòāī ĬĬ-2909 «Ĭ ìāğāō Ĭ āàēūíāēøāíó ġaçāēòēş ñēñòāíú āūñøāāī ìāğāçīāāíēy» ìò 20 àīğāēy 2017 āīāā, ĬĬ-3775 «Ĭ āññēíēòāēūíúō ìāğāō Ĭ Ĭāūøāíēş ēā÷āñòāā ìāğāçīāāíēy ā āūñøēō ìāğāçīāāòāēūíúō ó÷ğāāāíēyō è ìāāñīā÷āíēş èō āēòēāíīāī ó÷āñòēy ā Ĭñóūāñòāēyāíúō ā ñòğāíā øēğīēīāñòāāíúō ġāòīğīāō» ìò 5 èşy 2018 āīāā, ĬĬ-4479 «Ĭ øēğīēī īğāçāīīāāíēē òğēāòāòēēāòēy īğēíyòēy Çāēīā Ġāñīóāēēēē Óçāāēñòāī «Ĭ āññòāāğñòāāíīāī yçûēā» ìò 4 ìēòyāğy 2019 āīāā, ā òāēæā ā āğóāēō Ĭğīāòēāīī-īğāāīāūō āíēóíāíòāō, ìòññyùēòñy ē ìóíē ñòāğā.

Ññòāāòñòāēā èññēāāīāāíēy īğēīğēòāòíúì ìāīğāāēāíēyì ġaçāēòēy ìáóēē è òāòñēīāēē ġāñīóāēēēē. Āēññāğòāòēy āūñēíāíā ā ññòāāòñòāēē ñ īğēīğēòāòíúì ìāīğāāēāíēāì ġaçāēòēy ìáóēē è òāòñēīāēē ġāñīóāēēēē Ĭ. «Ĭóòē òīğīēğīāāíēy ñēñòāíú ēíīāāòēííúō ēāāē è ñññīāú èō ġāāēēçāòēē ā ññòēāēūīī, īğāāīāī, ìēīīē÷āñēī, éóēūòòğīī, áóòīāīī-ìāğāçīāāòāēūīī ġaçāēòēē ēíòīğīēğīāāíīāī ìáúāñòāā è āāīēğāòē÷āñēīāī āññòāāğñòāā».

Ñòāīāíú èçó÷áíñòē īğīāēāíú. Òāīğ÷āñòāī Āāāóēēū Ēīāēğē āī āñā āğāíā ìğēāēāēāēī āíēíāíēā ó÷āíúō. Āíēūøāy ÷āñòū èññēāāīāāíēē āūñēíāíā ā ìāēāñòē ēēòāğāòòğīāāāíēy²⁰ è, ā Ĭñīāīī, Ĭñāyūāíā ìāñòāğñòāó ìēñàòāēy, òóāīæāñòāāííúì

¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 6 мартдаги жадидлар меросини ўрганишга бағишланган Халқаро конференция иштирокчиларига сўзлаган нутқи // www.president.uz.

²⁰ Қосимов Б. ва бошқалар. Ватан ва миллат муқаддасдир. – Тошкент: Ўқитувчи, 1996; Қўшжонов М. Абдулла Қодирийнинг тасвирлаш санъати. – Тошкент: Фан, 1996; Алиев А. Абдулла Қодирий. – Тошкент: Шарк, 1967; Насриддинов Ф. Адибнинг йўли. – Тошкент: Адабиёт ва санъат, 1971; Мирзаев И. Абдулла

[illegible]

ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà, òàèèò èàè ñòèõìòáiġaíey, ñàòèġè÷añèèà ĩġieċaaaíey, ġaññèaċù è ààæå ñòàòùè, làìèñàííúå â ìòååò íà èġèòèèó, òàèæå ýàeyşonỹ èñòì÷íeèàìè, àĩñòíeíúìè èèíåàèñòè÷añèíái èċó÷aíey. Ĭìòìíó èèíåàèñòè÷añèíå èññèåáíåàíeå ýċùèà ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà â ñàìàìòèèí-ñòèèèñòè÷añèí àñíåèòå ñèóæèò àññííeíáíey ñóúañòåòşùåáí â ìòé íåèàñòè ĩġíååè.

Ñìòååòñòàèå òàìú æèññåġòàòèíííái èññèåáíåàíey íeàíàì íàó÷íí-èññèåáíåàòåüñèíé ġàáíòú áúñøááí ó÷ááííái ċàåååíey, â èíòĩġíí áúèà áúñíeíáíà æèññåġòàòèy. Àèññåġòàòèy áúñíeíáíà â ġàìèàò íeàíà íàó÷íí-èññèåáíåàòåüñèíé ġàáíòú «Âċàèíñâyċù ñíåġáíáííái óċáåñèíái èèòåġàòógííái ýċùèà è íåġíáíúò àèàèæèòâ» Òàøèáíòñèíái àĩñòåġñòåáííái óíèåġñèòåòà óċáåñèíái ýċùèà è èèòåġàòógú èíáíè Àèèøåġà íåáíè.

Öåëüş èññèåáíåàíey ýàeyşonỹ èññèåáíåàíeå èåñèèè ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà Áååóèèú Êíæġè, áúýåèáíeå ááí óíèèèüíúò èåñè÷añèèò, ñàìàìòè÷añèèò è ñòèèèñòè÷añèèò ĩñíåáííñòåé.

ċàåà÷è èññèåáíåàíey:

ĩġåååèèòú ñòáíáíú èċó÷áííñòè ýċùèà ĩġieċaaaíeé Áååóèèú Êíæġè, â òí ÷èñèå ááí ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà â óċáåñèíái ýċùèíċíàìè;

ġañèġùòú ġåàèèċàòèş èåñèèí-ñàìàìòè÷añèèò ìòíøáíeé â ĩġieċaaaíeyò làeĩái æaígà, áúýåèòú áúġàċèòåüíúå áíċííæíñòè íåġáííà ċíà÷áíeé, ñèñàòú ĩñíåáííñòè óíòġåáéáíey íåġáíè÷áííé èåñèèè;

ĩñååòèòú ġå÷ååóş ġåàèèċàòèş è ñòèèèñòè÷añèèå ĩñíåáííñòè òàèèò íåġáíèííè÷añèèò ååéìò, èàè ĩññèíèòú, òġàċáíú, àòĩġèċíú, èññèüċóáíú â ñòèèèñòèèå ġå÷è ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà;

ĩġåååèèòú óíèèèííåüíúå áíċííæíñòè èåñèèí-ñòèèèñòè÷añèèò, óíííåġàòè÷añèèò ñġååñòå â òåñòå, ñèñàòú òííèíòú áúġåæáíey èò åáííòàòèáííái, èíííòàòèáííái ċíà÷áíeé è íà ìòé ĩñíåå íàó÷íí íáíñíåàòú óñèíåy, ĩġåååyşùèå ñòèèèñòè÷añèíå ĩñåàòĩġñòái ñèñàòåy.

Íáúåèòí èññèåáíåàíey ýàeyşonỹ ñòàòùè Áååóèèú Êíæġè â åàċàòå è æógíåèò íà÷àè ÒÓ ååè, òġáíýèåñỹ â làòèííåüííé áéåèèòåèå Óċáåèèñòàíà èíáíè Àèèøåġà íåáíè, ááí ĩíòè÷añèèå, ñàòèġè÷añèèå ĩġieċaaaíey, ġaññèaċù è íóåèèòèñòè÷añèèå ñòàòùè, åèş÷áííú â 5-òííúé ñáíĩíè «Ėċáġáííú ĩġieċaaaíey», ĩíóåèèííåáííú â 2017 áíåó èċåàòåüñòái «Info Capital Group».

Íġåáíòòí èññèåáíåàíey ýàeyşonỹ ýċùèíåå ĩñíåáííñòè ĩġieċaaaíeé làeĩái æaígà, ñíċåáííú Áååóèèé Êíæġè.

Íåòíåú èññèåáíåàíey. Â èññèåáíåàíè èññèüċíåáíú ñèñàòåüíúé, ñġåáíèòåüíúé, èññííáíòíúé, èñòĩġèèí-åáíàòè÷añèèè, òåñòòíèííè÷añèèè è ñòàòèñòè÷añèèè íåòíåú áíàèèċà.

Íàó÷íí ííæċíà èññèåáíåàíey ċàèş÷ååñỹ â ñèååóşùàì:

áíèaċáí íà ĩñíåå ĩġèíåġíå, ÷òí ñġåå ýċùèíåüò áúġåæáíeé â ĩġieċaaaíeyò làeĩái æaígà ñáíííåġàċíí ġåàèèċóşonỹ òàèèå èåñèèí-ñàìàìòè÷añèèå ìòíøáíey, èàè ñèííèíú, àìòíèíú, åġååóíèíú, èåññàíú, èññèüċíåáííú â èèòåġàòógííí ýċùèå òíái íåġèíå, óíòġåáeyşonỹ â ííåüò ñèìáíèè÷añèèò íåġáíííúò ċíà÷áíeyò íà ĩñíåå ĩġèáííà

làòàòìgû, làòìíèlèè, ñèíàéàíòè; ííè íáàñíà÷èààşò ñàìàìòèéí-ñòèèèñòè÷àñéíà
ğàçííàğàçèà ýçùèà ñòàòàé, ñàòèğè÷àñéèò ìğìèçààààíèé è òàèüàòìíà;

àìèàçàíí, ÷òí à ìğìèçààààíèyò ìğìèçààààíèé làèíàí æàìğà làøèè ñàíà àùğàæàíèà
òàííùà è ãàçííàğàçíùà àñíàèòù íàùàìàğíàííàí ýçùèà; òàèèà ìàğàìèíèíàè÷àñéèà
ààèíèòù, èàè ìíèíàèòù è òğàçàìù, èàè à ñàíàì èñòíàíí àèàà, òàè è òàìğ÷àñéè
ìàğàğààìòàííùà è àèèş÷àííùà à òàèñò à ñíòààòñòàèè ñ òğààíàìèyìè ñòèèy,
yàèyşòñy íàìèì èç òàèòìğíà, ìòğàæàşùèò ñòèèèñòè÷àñéíà làñòàğñòàí ààòìğà;

àùyàèàíí, là ìğèìàğà àìàèèçà èíàèàèàòàèüíùò òàèèò ñğààíàíèé è ìèòàòíà, èàè
O'ratepaning sufrasidek; ilon tomonidan avralgan chumchuqdek; suxan gulistonining bulbuli kabi; kesak qisgan qovundek; yuzi misoli g'alvirak bodom; teskari tushkan qozoqi kavshdek; ishonchli mutahhamlar; chikkabel alvastilar; mukammal bir kambag'alchilik èíàèàèàòàèüíùà ñğààíàíèy è ìèòàòù, ñòìğìèğíààííùà
là ìíííàà àçàèìíàýçè àíàøíàíà ìàòàğèàèüííàí ìèğà è ìàòèíàèüííàí ìùèàíèy, ààğííèğòşò
ñ òóàíæàñòààííùì çàìùñèí ìèñàòàèy è èíàşò àèòàèüííòù à íáàñíà÷àíèè
òóàíæàñòààíííòè;

ğàñèğùòù òííèíàè÷àñéèà èçìàíàíèy ñèíà à ãà÷ààíè ñòèèèñòèèà ìğìèçààààíèé
làèíàí æàìğà: çìà÷àíèà òàèèò òííàğàòè÷àñéèò ñğààñòà, èàè àìèàíà ìğìèçííàíèà
àèàñíùò à òñòíèè ãà÷è, óààíàíèà ñíàèàñíùò, èñèàæàííà ìğìèçííàíèà ñèíà à
àùyàèàíèè èíííòàòèàíèè ñàìù, àìçííæííòè àùğàæàíèy ñàòèğèèí-èğííè÷àñéíàí ñìùñèà
àèy íáàñíà÷àíèy ìàğàçííòè è àùğàçèòàèüííòè.

Ìğàèòè÷àñéèà ãàçòèüòàòù èññèààíààíèy ìğàààèyşòñy ñèààòşùèè:

àìèàçàíí, ÷òí èàèñèèí-ñàìàìòè÷àñéèà ìòííàíèy, ãààèèçìààííùà à ìğìèçààààíèyò
làèíàí æàìğà, àùğàæàşò ãàçèè÷íùà ñíííàíù ñìùñèíàíèè ñàýçè èàèñè÷àñéèò ààèíèò
àíóòğè ýçùèíàíèè ñèñòàìù, ààòìğ òàñòòí èñíèèüçòàò è ãà÷ààùà, è ýçùèíàùà òìğíù
ìòèò ñğààñòà, ìàìğààèyşò èò ìà òóàíæàñòààííí-ìòàòè÷àñéèà òàèè, ñíçàààò ìàùà
ñòèèèñòè÷àñéèà ìğèìàíàíèy;

àìèàçàíí, ÷òí ìèñàòàèü ìğè èñíèèüçìààíèè àèàíà ìàğàíííàí çìà÷àíèy óààèyè ìíàíàà
àíèàíèà èò èíííòàòèàíí-àùğàçèòàèüíùì ñàìàì, ìğèìàğàòàşùèì òóàíæàñòààííà çìà÷àíèà
è ààğííèğòşòùè ñ ìàùàé èàààé èèòàğàòòğííàí ìğìèçààààíèy, ÷òí ìğìyàèyşòñy èàè ìàìà
èç àğàíàé ììòè÷àñéíàí ýçùèíàíàí làñòàğñòàà ààòìğà;

ìàíííààíí, ÷òí òàèòè÷àñéèè ìàòàğèàè è òàìğàòè÷àñéèà àùàíàù
ì èèíàèèñòè÷àñéèò àìàèèçò ãààèèçàòèè èàèñèèí-ñàìàìòè÷àñéèò ìòííàíèè,
èñíèèüçìààíèş ìàğàíè÷àííè èàèñèèè è àìàèèçò ñòèèèñòè÷àñéèò àìçííæííòàé
ìàğíàíèíàè÷àñéèò, ñàìàìòèéí-ñòèèèñòè÷àñéèò, òííàğàòè÷àñéèò ñğààñòà à
ìğìèçààààíèyò làèíàí æàìğà Àààòèèü Èíàèğè ìàòò ñèóæèòù èñòí÷èèè àèy
ìğíààààíèy ìàò÷íùò èññèààíààíèé à ìàèàñòè èñòìğèè óçààèñèíàí ýçùèà è óçààèñèíàí
ýçùèíàíèy, èàèñèèíèíàèè, ñàìàñèèíèíàèè, ñòèèèñòèèè óçààèñèíàí ýçùèà, à òàèæà
àèy ñíçààíèy ó÷ààíèèà è ó÷ààíùò ìííàèè.

Àìñòààğííòù ãàçòèüòàòíà èññèààíààíèy ìğàààèyşòñy òàì, ÷òí ìèè
ñòìğìòèèğíààíù ìà ìííàà ìàòàíèíàèè èèíàèèñòè÷àñéíàí àìàèèçà è ìàò÷í-
òóàíæàñòààííùò èñòí÷èèàò, èñíèèüçìààíù àìñòààğííùà è ìòàèèòèàíùà ìàòíàù
ìèèàíèy, èèàññèòèèàòèè ñğààíèòàèüíí-èñòìğè÷àñéíàí, èñòìğèèí-ààíàòè÷àñéíàí è

ñòàòèñòè÷àñéíāī àíàèèçà, òāīgāòè÷āñéèā èāāè è āûāīāû āīāāgāīû ā īgāèòèèó, ñéó÷āííûā gāçóëüòàòû ñàòāāgāāīû óñēññ÷āííùè īgāāīèçàòèyìè.

Ìàó÷ìày è īgāèòè÷āñéày çìà÷èìñòû gāçóëüòàòîā èññēāāīāīèy. Ìàó÷ìày çìà÷èìñòû gāçóëüòàòîā èññēāāīāīèy īāúyñīyāòñy òāì, ÷òì ñè īāīāàùāşò èíòīgìàòèş ī āāæíûò ññāāīññòyō óçāāēñēīāī īàòēīīāëüññāī yçûèà è yçûēīçìāīèy īà÷àèà ŌŌ āāèà, ñéóæàò āāæíûì èñòì÷ìèēī ā èçó÷āīèè èñòīgèè óçāāēñēīāī yçûèà è óçāāēñēīāī yçûēīçìāīèy, à òàèæā īñāóò ñòàòû òāīgāòè÷āñéíē ññīāīē äëy ìàó÷ìé īōāīèè çāñéóā īèñàòāēāē-āæāāēāīā ā òīgīègīāāīèè è ñīāāgāīñòāīāīèè óçāāēñēīāī īàòēīīāëüññāī yçûèà, èèòāgāòògīñāī yçûèà òīāī īāgèīāà, ññòàāëyşùāāī āāī ññīāó.

Ìgāèòè÷āñéày çìà÷èìñòû gāçóëüòàòîā èññēāāīāīèy ñgāāāëyāòñy òāì, ÷òì ñéó÷āííûā āûāīāû ñéóæàò èñòì÷ìèēī īgè ññòàāēāīèè īgīāgāì è ó÷āāīèēīā ñ òàèèì äèñòèèèì, èàè «Ñīāgāīāííúé óçāāēñēèè èèòāgāòògīñāī yçûè», «Èñòīgèy óçāāēñēīāī yçûèà», «Èñòīgèy óçāāēñēīāī yçûēīçìāīèy», «Ìñīīāû òóāīæāñòāāīñāī àìàèèçà», «Èèīāèèñòè÷āñéèè àìàèèç òóāīæāñòāāīñāī òāēñòà», «Ñòèèèñòèèà óçāāēñēīāī yçûèà», «Èèīāèèñòèèà òāēñòà» òèèèīāè÷āñéīāī īāīgāāēāīèy āûñøèó ó÷āāíûō çāāāāīèè, à òàèæā īèāīègīāāīèè òāì ñ èāñèèèèèèèè.

Āīāāgāīèā gāçóëüòàòîā èññēāāīāīèy. Īā ññīāā gāçóëüòàòîā èññēāāīāīèy ñāīāìòèèñòèèèñòè÷āñéèó ññīāāīññòāé èāñèèèè īgīèçāāāāīèè ìàēīāī æāīgā Āāāóèèû Ēīāègè:

òāīgāòè÷āñéèā āûāīāû è òàèòè÷āñéèā ìàòāgèàëû ìòññèòāëüñ èçó÷āīèy òāīg÷āñéīāī ìāñèāāëy Āāāóèèû Ēīāègè ā ìāīgāāēāīèyō èèīāāèñòèèè, èèòāgāòògīñāāāīèy, èāñèèèèèīāèè, à òàèæā àìàèèçà āçāëyāīā īèñàòāëy īā òīgīègīāāīèè èèòāgāòògīñāī yçûèà òīāī īāgèīāà áúèè èññēüçìāāíû ā óóīāāìàìòàëüñ īgīāèòā ¹ OT-F1-030 “Èçāāīèā ìñāìòññé (ā 7-òò.) ññāgāòèè “Èñòīgèy óçāāēñēíē èèòāgāòògū”, gāāèèçìāāíñ ā Òàøēāìòñēñ āññóāāgñòāāíñ òíèāāgñèòàòā óçāāēñēīāī yçûèà è èèòāgāòògū èìāīè Āèèøāgā Īāāīè ā 2017-2020 āīāāō (ñīgāāèà ¹ 01-1795 ìò 9 èşëy 2024 āīāā Òàøēāìòñēñāī āññóāāgñòāāíñāī òíèāāgñèòàòā óçāāēñēīāī yçûèà è èèòāgāòògū èìāīè Āèèøāgā Īāāīè). Ā gāçóëüòàòā ÷āñòû ññāgāòèè, èāñāşùāyñy ēīíòā XIX – ìà÷àèà XX āāèà, áúèà īāīāàùāā ññāāāīèyìè ìā àìàèèçà èèòāgāòògīñāī àēāīā è æāīgīā, èó ñòèèèñòè÷āñéèó òīgīāō, īgīyāēāīèè èèòāgāòògīñāī ògāāèòèè è ñāīāīāgāçëy;

ìàó÷ìûā āûāīāû ī āāāóùèó ññīāāīññòyō óçāāēñēíē èèòāgāòògū ēīíòā XIX – ìà÷àèà XX āāèà, gāñøègāīèè èèòāgāòògīñāī àēāīā è æāīgīā, ññīāāīññòyō èèòāgāòògīñāī yçûèà, à òàèæā ī çìà÷āīèè yçûèà īgīèçāāāāīèè Āāāóèèû Ēīāègè ā òīgīègīāāīèè èèòāgāòògīñāī yçûèà, òāgāèòāgīñāī äëy òīāī īāgèīāà áúèè èññēüçìāāíû ā īgāèòè÷āñéñī īgīāèòā PF-201912258 «Ñīçāāīèā ìñāīyçû÷ñé (ìā óçāāēñēñī, góññēñī, àīāèèèñēñī yçûèàō) īèāèògīñé īèàòòīgīñāī óçāāēñēíē èèòāgāòògū», gāāèèçìāāíñ ā Òàøēāìòñēñāī āññóāāgñòāāíñāī òíèāāgñèòàòā óçāāēñēīāī yçûèà è èèòāgāòògū èìāīè Āèèøāgā Īāāīè ā 2021-2023 āīāāō (ñīgāāèà ¹ 01-1793 ìò 9 èşëy 2024 āīāā Òàøēāìòñēñāī āññóāāgñòāāíñāī òíèāāgñèòàòā óçāāēñēīāī yçûèà è èèòāgāòògū èìāīè Āèèøāgā Īāāīè). Ā gāçóëüòàòā ìñāīyçû÷ìāy īèāèògīñāy īèàòòīgīā óçāāēñēíē èèòāgāòògū (ìā óçāāēñēñī, góññēñī, àīāèèèñēñī yçûèàō) īāīāàùāā ññāāāīèyìè ìā

óçáâêñêî ÿçûêîçíàíèè è èèòâğàòòğîââââíèè íà÷àèà ÕÕ ââèà, làòâğèàèèèè ì àòèèíàèüîîî òâîîîâíà âûââşùââîîî ÿ èèñàòâèü Àââóèèü Êîèèğè;

теоретические анализы об актуальности в обеспечении художественности в малых произведениях таких средств, как индивидуальное сравнение и эпитет, сформированных на основе взаимосвязи внешнего материального мира и национального самосознания, а также применении лексем литературного языка эпохи в новом символическом переносном значении использованы в рамках проекта PF-201912258 «Создание многоязычной электронной платформы узбекской литературы (на узбекском, русском и английском языках)», выполненного в Ташкентском государственном университете узбекского языка и литературы имени Алишера Навои за 2021–2023 годы (Справка № 01-1793 Ташкентского государственного университета узбекского языка и литературы имени Алишера Навои от 9 июля 2024 года). В результате на подготовленной в рамках проекта электронной платформе удалось определить ведущие черты языка узбекской художественной литературы начала XX века;

íàó÷î-òâîğâòè÷âñèèâ âûâîâû, èâñâşùèâñü ġîèè è çíà÷âíèü ïğîèçââââíèè ïğîñââòèòâèè-âæââèèâîâ â ïñèââîââòâèüîîî ġaçâèòèè óçáâêñêîî ÿçûèà, ÿçûèîâíèè òâîîîñòè ïğîèçââââíèè Àââóèèü Êîèèğè â ġaçâèòèè àòèèíàèüîîî èèòâğàòòğîîî ÿçûèà, èò èçó÷âíèü, áûèè èññèüçíââíû ïğè ïââîòâèè ñòâîâğèââ òâèîâğââ÷ «Tarixiy savol», «Mavzu», «Aslida qanday?» òâèèèàíèè «O‘zbekiston tarixi» Национальной телерадиокомпании Узбекистана (справка ¹ 02-06-813 îò 4 èşèü 2024 âîââ ãîñóâğñòââîîîî ò÷ğâæâíèü «O‘zbekiston teleradiokanali»). телеканала «O‘zbekiston tarixi» Национальной телерадиокомпании Узбекистана). В результате содержание материалов, подготовленных для этих передач, было ãîñèíâîî è íâîââùâîî íàó÷íîè âîèàçàòâèüñòâîèè.

Àîğîââòèü ġaçóèüòâòîâ èññèââîâîèü. Ġaçóèüòâòû èññèââîâîèü íâñòæââèèñü íà 4 íâæâóíâğîâíûò è 2 ġâñîóâèèèâîñèèò íàó÷î-îğâèòè÷âñèèò èîîòâğîîèèü.

Íóáèèèâòèü ġaçóèüòâòîâ èññèââîâîèü. Îî ïñîâîîó ñîââğæâíèş æèññâğòâèèè áûèî ïíóâèèèâîî 13 íàó÷íûò ġââíò, â òîî ÷èñèâ 5 ñòâòâè â íàó÷íûò èçââíèüò, ġâèîîâîâîâîîû Âûñòâè àòâñòâòèèîîèè èîèññèâè Ġâñîóâèèèè Óçáâèèñòâí è íóáèèèâòèè ïñîâîîûò íàó÷íûò ġaçóèüòâòîâ âîèòîğñèèò æèññâğòâèèè, 2 ñòâòèè â çàğóââæíûò æóğîâèèò.

Ñòğóèèòòğâ è íáúâî æèññâğòâèèè. Àèññâğòâèèü ñîñòîèò èç âââââíèü, òğâò âèèâ, çâèèş÷âíèü è ñîèñèà èññèüçíââîîèè èèòâğàòòğû, íáùèè íáú, ì æèññâğòâèèè ñîñòââèüâò 124 ñòğâíèè.

ÎÑÎÂÎÎÂ ÑÎÂÂĞÆÂÎÈÂ ÀÈÑÑÂĞÒÂÖÈÈ

Âî âââââíèè æèññâğòâèèè íâñîââîâ àèòâèüîîîòû è âîñòğââîâîîîîòû òâîû, ïèññâíû òâèè è çâââ÷è, íáúâèòû è ïğââîâòû èññèââîâîèü, ââî ñîòââòñòâèè ïğèğèòâòîû ìîğââèèèü ġaçâèòèü íàòèè è òâîîèèèè Ġâñîóâèèèè Óçáâèèñòâí, èçèîââíû íàó÷íâü ïîèçíà è ïğâèòè÷âñèèâ ġaçóèüòâòû èññèââîâîèü, ïğèââââîâ

èíôîġiàòèÿ î âíâăġâíèè ġâçóëüòàòîâ èññëääîâàíèÿ â îġàèòèèó, íóáèèèàòèè ġâáîò è ñòġóèòòġâ àèññâġòàòèè.

I äëààà iàçúàààòñÿ «Èçó÷âíèâ ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ â èà÷âñòââ íàó÷íé îġíáèâíú â óçáâèñèî ŷçûêíçíàíèè».

§ 1.1. Â îăġâî îăġâăġàòâ, îçàèèâèèâííî «îèñàíèâ èññëââîâàíèè ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ», àíàèèçèġíâáíú èññëääîâàíèÿ ŷçûêà è èâèñèèè õóâíæâñòââííè èèòâġàòòġú â óçáâèñèî ŷçûêíçíàíèè, ñġâáíèèòâèíî èçó÷âíú ġâáîòú, îġíâââáíúâ â íòî îâîġââèáíèè â îăġèâ âí è ññèâ îăġâòâíèÿ íàçââèñèîñòè Óçáâèñòâíâ. Âîġíñ èññëääîâàíèÿ ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ â óçáâèñèî ŷçûêíçíàíèè âîăġâúâ áúè îòġâæâí â ġâáîòâ Â.Áââóġâòííââ, Â.Ġóñòâíââ, Â.Àòíââíâ, Á.Áâòíââ, Õ.Äíèèġíâ, Ñ.ìèġçâââ, Á.Òòġâèèââ, Â.Øíâèñòâíâ è äġóâèò èèíâèñòîâ²⁹, òíââ èâè ñ 70-80-ò âíâî îġíèîîâî ââèà îġíáèâíú ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ ñòâè èçó÷âòñÿ âí âçâèîññâÿçè ñí ñòèèèñòèèíé. Â ġâçóëüòàòâ íèè èññëääîâàíèè ñâíè èññëääîâàíèÿ îġíâíâèèè òâèèà èèíâèñòòú, èâè Ġ.Éóíâóġíâ, È.Áââóèèâââ, Ñ.Èâġèîâ, È.ìèġçâââ, Â.Áâèèâââ, Á.Şèââøââ è Á.Óíòġèóèâ. Â îġíâââáíúè èè èññëääîâàíèÿò íàèè ñâíâ îòġâæâíèà òâîġâòè÷âñèâ ñâââáíèÿ î çâââ÷âò, ġíèè è çíâ÷âíèè èâèñèè÷âñèèò, èâèñèèíâíâíèè÷âñèèò, äġâíâòè÷âñèèò ñġââñòâ â íââñíâ÷âíèè ñâíâîăġâçèÿ ŷçûêà õóâíæâñòââííèè ġâ÷è è ñòèèÿ, à òâèæâ èèíâèñòèè÷âñèî àíàèèçâ ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ. Äâèñòâèèòâèíî, îġè ñññòââèèáíèè ġâáîò, ññâÿùâíúò èçó÷âíèş ŷçûêà õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ, ñíçââíúò âí è ññèâ îăġâòâíèÿ Óçáâèñòâíî íàçââèñèîñòè, íæíî çâíâòèòú, ÷òí ġâáîòú, ñíçââíúâ â ññèââóşùèè îăġèâ, âññèíâíú è óñíââġâíñòâíâáíú ñí òâíâòèèâ, ñíââġâèèş, íâòíâò èññëääîâàíèÿ, òâîġâòè÷âñèè ññíââ è ñññíâò èçèíæâíèÿ íàó÷íé íñèè. Â àèññâġòàòèè íâ íòî îġââñòââèâíâ ñâġíâíâÿ èíîîġíâòèè.

§ 1.2. «Èçó÷âíèâ ŷçûêíâúò ññíââíñòâè îġîèçâââáíèè Áââóèè Èíâèġè».

Ñíâèâñíî èñòí÷íèèâí òâèèâ âññíñú, èâè íàèèíâèèíúè ŷçûè, æèâíè ġâçâíâîġíúè ŷçûè, èèòâġàòòġíúè ŷçûè è îġíâèáíèÿ ââí òóíèèèíâèèíâî ñòèèÿ, íâñòâġñòâí íâñòèèèâíâî óñòġââèáíèÿ ŷçûèâúò ââèèèò, âçâèÿâú íèñâòâèÿ íâ ġâçâèèèâ èòèüòòġú ġâ÷è è ââí îġâèòè÷âñèâÿ ââÿòâèèñòòú ñí ġâáîòâ íââ ŷçûèñí õóâíæâñòââííâî îġîèçâââáíèÿ áúèè â òâíòġâ áíèíâíèÿ èññëääîâàòâèè èâè â óçáâèñèî èèòâġàòòġíâââíèè, òâè è â èèíâèñòèèâ ñ 20-30-ò âíâî îġíèîîâî ââèà. Â ÷âñòîñòè, òġóâú, â èíîîġúò èññëääîââí òâîġ÷âñèâ íâñèâèèâ Áââóèè Èíâèġè â âñíâèòâ ŷçûèíçíàíèÿ, íæíî óñèíâî ġâçâèèèòú íâ òġè îăġèââ: 1. Óñíâèèş÷âíèÿ íâ òâîġ÷âñòâí íèñâòâèÿ, âññèâçâíúâ îġè ââí æèçíè è â 20-30-â âíâú îġíèîîâî ââèà. È íèè íæíî íòíâñòè ġâçíüèèáíèÿ Ì.Øââġâèâ, Ñíòèè Óññâèâ, Í.Áèââèâ, Æ.Øâġèòè, Í.Øâġâèèèèââ. 2. Îăġèâ èçó÷âíèÿ æèçíè è òâîġ÷âñèèâ ââÿòâèèñòòè Áââóèè

²⁹ Абдурахмонов Ф., Рустамов А. Алишер Навоий асарлари тилининг грамматик хусусиятлари. – Тошкент: Фан, 1984; Аҳмедов А. Фурқат поэзиясининг лексикаси. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 1976; Бафоев Б. Навоий асарлари лексикаси. – Тошкент: Фан, 1983; Дониёров Х. Алишер Навоий ва ўзбек адабий тили. – Тошкент: Фан, 1972; Дониёров Х., Мирзаев С. Сўз санъати (Маҳорат ва тил ҳақида мулоҳазалар). – Тошкент: Ўзадабийнашр, 1962; Шомаксудов А. Муқимий сатирасининг тили. – Тошкент: Фан, 1971; Турдалиев Б. Ҳамза ва ўзбек адабий тили. – Тошкент: Фан, 1981.

Êîàègè ìñèà ààî ìðèèèàèüîîîî ìgààààíèy, ò.á. ìàgèîà ñ 1957 àîàà àî íàçààèñèìñòè. Â ìòìò ìàgèîà ìyàèèèñü èññèààíààíèy òàèèò èèíààèñòîîà è èèòàgàòògíàààî, èàè Èççàò Ñóèòí, Ì.Êîàègíà, Õ.Àíèègíà, Ñ.ìègçààà, È.ìègçààà, Õ.Èàòòígíà. 3. Èññèààíààíèy, ìgíàààíüò à ìàgèîà ìñèà ìàgàòàíèy íàçààèñèìñòè. Â ìàó÷üò èññèààíààíèyò, ìgíàààíüò à ìàgèîà àî ìàgàòàíèy íàçààèñèìñòè èèòàgàòògíàààü è èèíààèñòü ìgàèìóàñòàáî ìà ìgèìàgà gíìàìà «ìèìòàèèà àíè» èçèààèè ñàìè gàçìüðèèy î ñògàìèèyò ìèñàòàèy ìáîàèèèòü, òéó÷èèè è gàçàèèòü ìáüàìàgíàíüè yçüè, à òàèæà î ààî ìàñòàgñòàà à èññèüçíààíèè èèíààèñòè÷àñèèò àíçíèññòàé óçààèñèìñòè yçüè. Â áíèüðèñòàà ìgèàààíüò gàáò èìòàgíàòàèy òóáíèèñòààíñòè à ìgèèçàààíèyò ìèñàòàèy áüèà ìòàíà à èèòàgàòògíààà÷àñèì ìàìgààèèè, ìàìèì yçüèày ìñíàà ììòè÷àñèìñòè ìàñòàgñòàà ìèñàòàèy àüà ìà yàèyèàñü ìáüèèòü ìèìòàíñòè èññèààíààíèy. Ñìòèèàèüîò ìàó÷íà èññèààíààíèè yçüè ìgèèçàààíèè Ààáóèè Êîàègè à èèíààèñòè÷àñèì àñíèèò ìà÷àèññü, à ìñíàì, ìñèà ìàgàòàíèy íàçààèñèìñòè, à òí÷àà à 2000-ò àîàò. Â èññèààíààíèyò Ç.×ìgèààíè, È.Àæàèèíàíè, Õ.Èààügíàíè, Ñ.Çèòàíè, Ì.ìàgàààíè, Ì.Ààógàççàèíà³⁰ ààòíü ñògàìèèèññü ìñàòèèòü ñàìàìàgàçìüè yçüè ìgèèçàààíèè Ààáóèè Êîàègè, òí÷àà, ìàñòàgñòàì ìèñàòàèy à èññèüçíààíèè yçüèàüò àíçíèññòàé óçààèñèìñòè yçüè. Ìgè ìòì ìñíàíüì ìáüèèòü èññèààíààíèy ñ÷èèèèy yçüè gíìàìà ìèñàòàèy «ìèìòàèèà àíè» è «Ñèìgíèì èç àèòàgý». Ñ.×óèèààüì áüèè èçó÷áüì ààíàèíàè÷àñèèè ññòàà èñèìñòè è çàèñòàíààíñòè ìèñòîà èàèñèè à gàññèàçàò è ñàòègè÷àñèèò ìgèèçàààíèyò, èò ñàòèèñòè÷àñèèè àíàèèç, à òàèæà òóèèèìàèüí-ñàìàìòè÷àñèèè ìñíàìñòè èàèñè÷àñèèò ààèèò ìgíàè÷àñèèò ìgèèçàààíèè ìèìñòè æàìgà ìèñàòàèy³¹. Ñèàáóò ìà÷àgèìòü, òò yçüè àñò ìgèèçàààíèè ìèñàòàèy óíèèèà è ààî èèíààèñòè÷àñèì èññèààíààíèè à ìgàààèèìè ñòàíàì ñèóæèò ìáüèèèè ñàààíèè î èèòàgàòògíì yçüèà òíñò ìàgèîà. Â ÷àñòñòè, yçüè òàèèò ààî ìgèèçàààíèè ìèìñòè æàìgà, èàè ñèèòòàígàíèy, ñàòègè÷àñèèè ìgèèçàààíèy, gàññèàçü è ààæà ñàòèè, ìàìèñàíüà à ìòàò ìà ègèèèèò, òàèæà àñòèèíè èçó÷àíèy. Èìñí ììòìò àèòàèèüì yàèyàòñý èçó÷àíèè yçüèà àñò ìgèèçàààíèè ìèñàòàèy, gàññìàòèèèèèè èàè «ìgèèçàààíèy ìèìñòè æàìgà» à ìáüèèèè àèè è à gàçèè÷üò èèíààèñòè÷àñèèò àñíèèò.

30 Чориева З. Абдулла Қодирийнинг “Ўткан кунлар” романидаги мактубларнинг луғавий-маъновий ва услубий хусусиятлари. Филол. фан. номз... дисс. – Тошкент, 2006. – 156 б.; Джалолова Л. Абдулла Қодирий “Ўткан кунлар” романининг лингвистик тадқиқи. Филол. фан. номз... дисс. автореф. – Тошкент, 2007. – 26 б.; Қодирова Х. Абдулла Қодирийнинг эвфемизм ва дисфемизмлардан фойдаланиш маҳорати. Филол. фан. номз. дисс. – Тошкент, 2012. – 135 б.; Зиётова С. “Меҳробдан чаён” асари лексикаси. Филол. фан. б. фалс. док...дисс. – Тошкент, 2022. – 154 б.; Pardayeva M. Abdulla Qodiriy hajviy asarlari tilining leksik-morfologik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok...diss. – Qarshi, 2023. – 116 б.; Abdurazzoqov E. Abdulla Qodiriy romanlari tilining oʻziga xos grammatik xususiyatlari. Filol. fan. b. fals. dok... diss. – Toshkent, 2023. – 131 b.

§ 2.1. «Ĝăăëëçàöëÿ ëăêñëêî-ñăîàîòè÷ăñêëö îòîîøăîëé â òăêñòàö îġîëçăăăăîëé îăêîăî æăîġă». Â èà÷ăñòăă îġîÿăêăîëé ñăîăîăġăçîîăî óîîòġăăêăîëÿ ëăêñëêî-ñăîàîòè÷ăñêëö ñëîîîëîă, êñîëüçóăîüö â îġîëçăăăăîëÿö îăêîăî æăîġă, îîăî îġëăăñòè ñëăăóşüèă: 1) óîëöêëàöëÿ äġăăñêëö, îăġñëăñêî-òăăæëêñêëö, ġóññêî-ëîòăġîàöëîîăëüîüö ëăêñăî îî âăîăăëîăë÷ăñêîîó ñîñòăăó â îăîî ñëîîîëî÷ăñêîî ġÿăó ñ îăüăòşġëñêëè ñëîăîè: “Juda ham **katta**, juda ham **sha’sha’dor bashorat**. “Yangi sistem betaraflik” bashorati!”³²; “...Sharqning butun ozodlig’i ham shu imlo **siyosatig’a** kelib bog’lanur ekan. Bu kunda imlo **politikasi** Toshkandda jiddiy suratka kirib ketdi” (TA, 129); 2) óîëöêëàöëÿ â îăîî òăêñòă ëăêñë÷ăñêëö âăëîëö, òăġăêòăġîüö äëÿ ġăçëë÷îüö ñòëëăé ñëîîîëî÷ăñêîăî ġÿăă: “Ammo ko’rdik, ma’attassuf, na dramalik **nomiga**, na komediyalik **otig’a** muvofiq bir asar uchrata olmadi” (TA, 99); 3) óîëöêëàöëÿ ñëîîîëî÷ăîüö ñëîă â ëëòăġăòóġîé îġîă â îăîî ñëîîîëî÷ăñêîî ġÿăó ñ äġöàë÷ăñêëè âăġëăîòăîè: “Turkiya - yer yuzining sultoni, ahli kuffordan boj xiroj oladir. Qahr-u g’azabidan **zamin-u zamon, makin-u makon** titraydir” (TA, 115); 4) ñëîîîëî÷ăîîă óîîòġăăêăîëă îăġîüö êîîîîăîòă â ëëòăġăòóġîî ÿçüèă: “Birinchî may – bizni **shod va xandon** qiladir. Butun dunyo jahongirlarini xonavayron qiladir” (TA, 198); 5) óîëöêëàöëÿ îăîăîòă îăġîăîî ÿçüèă â ñëîîîëî÷ăñêîî ġÿăó: “2100 tupdan iborat, Sobirjon abziyning o’z tanlashi va **payvandi – yalg’avi** bilan o’sgan besh-olti yoshli olma daraxtlari bu obulning porloq istiqboli kabi go’zal bo’lib o’sib yotadi” (TA, 461); 6) óîëöêëàöëÿ â îăîî ñëîîîëî÷ăñêîî ġÿăó îêêăçëîîăëüîüö îġîëçăîăîüö, ÿăëÿşüèöñÿ òăîġ÷ăñêëî îġîăóëöî îëñăòăëÿ: “Orsizlarning bu hollarig’a biz **tomoshachi** – publiklarning ham insoniyat hislarimiz jim yota olmadi” (TA, 132); 7) óîëöêëàöëÿ â îăîî ñëîîîëî÷ăñêîî ġÿăó ñëîăîñî÷ăòăîëé ñ áëëçëè ëëë òîăăăñòăăîüî çîà÷ăîèăî: “Ammo shunchalik davr-u davronlar o’tquzilg’an va o’tquzilmoqda bo’lg’an bo’lsa ham bunchalik ochub... tiss! **Yopig’liq qozon-yopig’liq... Tuya ko’rdingmi – yo’q...**” (TA, 194); 8) ġăăëëçàöëÿ ëăêñëêî-ñăîàîòè÷ăñêîé ñëîîîëîëë îîġăăñòăîî ôġăçăîü è ëăêñăîü: “Emdi Oxund domlamizning **og’zi qulog’ida, xursand**, “Din buzuvchi dahriy yoshlar!” degan jahr og’zidan favvora urib chiqadir” (TA, 118). Èç îòîăî ñëăăóăò, ÷òî âăòîġ â òăêñòăö îġîëçăăăăîëé îăêîăî æăîġă âüġăæăë ëăêñëêî-ñăîàîòè÷ăñêëă ñëîîîëîü â ġăçëë÷îüö ëăêñëêî-ăġăîàòè÷ăñêëö ôġîăö âüġăçëòăëüî, áüñòġî è âîñòóîî äëÿ âîñîġëÿöëÿ ÷ëòàòăëÿ ñ ôăëüş îăġăăăòü îüñëü, êîòîġóş ôîòăë âüñëàçàòü.

Â ñăîëö ñòàòüÿö, ġăññëàçàö, ñàòëġăö è ñòëöăö âăòîġ óîăñòîî êñîëüçîăăë òăêñòăîüă (êîîòăêñòăöëüîüă) ëëë óóîëöëîîăëüîî-ñăîàîòè÷ăñêëă ñëîîîëîü, âîçîëêøëă â ġăçóëüòăòă ñëîîîëî÷ăñêëö îòîîøăîëé ñëîă ñ ëö óóîëöëîîăëüîüè çîà÷ăîèÿîè: “Ko’bdan beri bunday qiziq kechalardan chetda – nuqul qayg’u kechalari, kulfat vodiylarida kezib, buningdek kechalarga **mushtoq edim, tashna edim**” (TA, 131). Â îġëăăăăîîî òăêñòă ëăêñăîü âăëñòăëÿ **mushtoq edim**

³² Абдулла Қодирий. Диёри бакр. Танланган асарлар. V жилдли. III жилд (нашрга тайёрловчи Хондамир Қодирий). – Тошкент: Info Capital Group, 2017. – Б. 122. Следующие примеры взяты из этого источника, с аббревиатурой ТА и указанием исходной страницы в скобках.

è *tashna edim* íà ñ÷èòàşòñÿ ñèííèìè÷íùìè â ÿçûêâ ï ñâîèì ñâìàìòè÷âñêèì çìà÷âìèÿ. Ñ òâëüş òñèèâìèÿ çìà÷âìèÿ, ïğíáóæââìèÿ ó ÷èòàòâëÿ íâíáôíâèíâí ÷óâñòââ àâòíğ âââè ññòàââíèè ãèââíè *tashna edim* â òâèñòâíâş ñèííèìèş ñ âèââíèñ *mushtoq edim*.

Â ñâîèò ïğíèçââââìèÿò ìàèíâí æàíğà Àââóèèâ Êîâèğè òíâèì èññèüçîââè àìòíèìù. Â ÷âñòíñòè, ïèñàòâëü ìàñòâğñèè èññèüçîââè èèíâèñòè÷âñêèâ è ğâ÷ââùâ àìòíèìù äëÿ ïèñàìèÿ èşââé, ïğââìâòîâ è ñíâùòèé, ÷âòèíâí è íâğàçîñîâ âùğàæâìèÿ èò èâ÷âñòââííùò ïğèçîâèâ, ïñòğíè èğèòèèè ññòèâèüíùò ïğíâèâì â íâùâñòââ, ïğââèâîâîâ âùğàæâìèÿ òâğàèòâğíâ, ïğèñòùèò ìâğñíâæâì. Â ñâîèò ïğíèçââââìèÿò ìàèíâí æàíğà Àââóèèâ Êîâèğè òíâèì èññèüçîââè àìòíèìù. Íâìèìâğ, â ïğââèèæâìèè «*Uzrim shul: tilasang yig'la – tilasang kul!*» (TA, 223) àìòíèìè÷âñêèâ èâèñâìù *yig'lamoq – kulmoq* âìâñòâ ñ ïğíèèâîğâ÷èâì íâíçìà÷âşò èğíèè÷íâ çìà÷âìèâ; â ïğââèèæâìèè «*Ikki firqa, ya'ni boy ulamo bilan kambag'al benavo jon berib jon olmoqda edi*» (TA, 120) íâíîâğâìâíîâ òñòğââèâìèâ â íâíî òâèñòâ èâèñè÷âñêèò è òğàçîâèíâè÷âñêèò àìòíèìâ, *boy – kambag'al, jon berish, jon olish*, ñèóæèò äëÿ òñèèâìèÿ âùğàçèòâèüíñòè è èğâñí÷íâîâ âùğàæâìèÿ. Â èèíâèñòèèâ èíòâèñòòâèüíâÿ àìòíèìèÿ – ìòì ÿâèâìèâ, ïğè èòòíğñ èâèñâìù, íâ èìâşùèâ ìòíâèèâ ïğíèèâññòââèâìèÿ â ñâîèò èâèñè÷âñêèò çìà÷âìèÿò, «àìòíèìèçèğşòñÿ» â ïğââèèâíîâ èíòâèñòâ â ññòââòñòâèè ñ òğââîâèèÿè ğâ÷ââîè ñèòòâòèè. Òâèâÿ «àìòíèìèçâòèè», èâè ïğââèè, «âùÿâèÿâòñÿ» âíâîğÿùè èèè àâòíğñ ïğíèçââââìèÿ â ñòèèèñòè÷âñêèò òâèÿò³³. Â.Êîâèğè ìàñòâğñèè èññèüçîââè ÿâèâìèâ «àìòíèìèçâòèè» â òâèñòâ ñâîèò ïğíèçââââìèè ìàèíâí æàíğà: “*Ikki qadoq deganning og'zidan o'pking, bir qadoqlikni bo'g'ging keladir* (TA, 81); “*Kelasidagi kulgilik bog'imizning bulbuli emas – zag'izg'oni, guli emas – tikonni bo'lmog'imni-da iqror etaman*” (TA, 223); “*To'g'ri ko'chadan aljib, lo'li ko'chasiga burildingiz va shuning ila dovdiragan matbuotimizni qovjiratdingiz...*” (TA, 244). Â ìèò ïğèìâğâò èâèñâìù í'pmoq è bo'g'moq, bulbul è zag'izg'on, gul è tikon, à òâèæâ to'g'ri è lo'li ìâ ñâíî ââèâ (â ÿçûêâ) íâ ÿâèÿşòñÿ àìòíèìèâ, ïî â èñòîâíî ïğèìâğâ âèââíèü í'pmoq è bo'g'moq â ğâçóèüòâòâ èâèñè÷âñêèò òñòğââèâìèÿ àâòíğâ âùğàæâşò çìà÷âìèÿ èşâèòü è íâìâèèâòü, à â ïñèââóşùèò ïğèìâğâò âùğàæâşò çìà÷âìèÿ òíğîèè è ïèòîèè, íâğàçóÿ èíòâèñòòâèüíâş àìòíèìèş.

Â ïğíèçââââìèÿò ìàèíâí æàíğà äğâââòèÿ òíâí èèè èíâí ïğèçîâèâ ó ÷èâíâ ññòâèèâùò äğòí èâèñâì ğââèèçòâòñÿ òâèæâ èâè èèíâèñòè÷âñêèâ è ğâ÷ââîâ ÿâèâìèâ. Àâòíğ èññèüçîââè òâèèâ èâèñâìù äëÿ òñèèâìèÿ âùğàçèòâèüíñòè ïğíèçââââìèÿ. Íâìèìâğ: “*Albatta, musulmonning olchozlik rizqi har kun, har soat, har daqiqqa xudo tomonidan yetib turar ekan*” (TA, 181). Â ñâìàìòèèâ âùââèâííùò ñèíâ â ïğèââââíî ïğèìâğâ ìâèşâââòñÿ âíçğâñòâìèâ èèè óâùââìèâ èâ÷âñòââííùò ïğèçîâèâ, è â òâèñòâ ìèè ñíçââşò ÿçûèîâş äğâââòèş. Â òâèñòâ ïğíèçââââìèè ìàèíâí æàíğà ïñòè÷âñêèâ, ïğíçâè÷âñêèâ ìâğââèâìèÿ ñâíâîâğàçî ïğíÿâèÿâòñÿ íâ

³³ Jamolxonov H. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2013. – B. 288.

berganim holda ushbu o'rtoqlarni ham topsalar bitta-bitta, topmasalar uchta-to'rtta chirmanda pul bilan ko'makka chaqiraman» (TA, 210).

Îâëâîëâ îâðîîëîëë â òâêñòâ îġîëçââââîëë îâëîâî æàîġà îëñàòâëÿ, â îñîâîîî, îġââñòââëÿâò ñîâîé ġâ÷ââûâ îâðîîëîëë, âîçîëêøëâ â ġâçòëüòâòâ îëëëîñëñà êâêîâî-ëëâî ÷ëâîâ îġââëîæâîëÿ. Ñ òî÷ëë çġâîëÿ äġàîîàòë÷âñêîé ñòġóêòòġû, â ñëîâîñîî÷âòâîëÿò òëîâ îġëòÿæàòâëüîîâ-îġâââëÿâîîâ îâëî èç êîîîîâîòîâ îîâââġâñÿ îëëëîñëñó, ÷òî îġëââëî ê îâġâçîââîëş îâðîîëîë÷âñêîâî îâġâîîñà. Ôîġîëġîâîëëâ è ñàîâîòëëâ îòîâî êëîââêñòë÷âñêîâî ÿâëâîëÿ âûâëÿÿò ñëââóşüè îâġâçîî:

à) îâîġâââëîîîâ îġëòÿæàòâëüîîâ âûġâæââò îâñòîæëòâëüñòâî îâñâëîëÿ, îîîëââîîâ îî îġâââëÿâîîî: «*Qishloq tinch uyguda. Olamni to'p gum-gumi bosg'an edi*» (TA, 299). Â îòî îġââëîæâîëë ñëîâî «*xalqi*», ÿâëÿşüââñÿ îġâââëÿâîüî êîîîâîòî îġëòÿæàòâëüîîâ ñëîâîñîî÷âòâîëÿ «*qishloq xalqi*», îîâââġâëîñü îëëëîñëñó, ââî çîâ÷âîëâ âûġâæâîî ñëîâîî *qishloq*; á) îâîġâââëîîîâ îġëòÿæàòâëüîîâ âûġâæââò âëâââëüòâ, ñîçâòâëÿ îâúâêòâ, îîëââîîâ îî îġâââëÿâîîî. îîñëâ òîâî, êâê îġâââëÿâîîâ îîâââġââòñÿ îëëëîñëñó, çîâ÷âîëâ ñëîâîñîî÷âòâîëÿ îâòîâëò ñâîâ âûġâæâîëâ â îġëòÿæàòâëüîî ñëîââ. Äġóâëë ñëîââîë, èÿ ââòîġâ êñîîëüçîââëîñü â êâ÷âñòââ îâçââîëÿ îġîëçâââîëÿ: «*Alo hozal-qiyos «Chahor kitob», «So'fi Olloyor», «Xo'ja hofiz»larni gohi volidadin va gohi padardin o'qub, yoshim o'n olti-o'n yettilarga yetdi*» (TA, 374); â) îîòâîëâ îġëòÿæàòâëüîîâ ñëîââ â îġëòÿæàòâëüîî ñëîâîñîî÷âòâîëë â ġâçòëüòâòâ îëëëîñëñà. Îġë îòî îġâââëÿâîüîé êîîîâîò ñëîâîñîî÷âòâîëÿ ñîġâîÿâòñÿ â ġâ÷ë, îî ââî îġëòÿæàòâëüîüé âòòëêñ -*si* (i) îîòñëââòñÿ: «*Domlamiz masti loya'qil, hozir domlag'a Nekalay zolim, Kerenskiy odili a'dal, ukazning ham bir tiyinlik qiymati yo'q, tilasa, mudarris, tilasa, qozi, tilasa, do'ma!*» (TA, 34). Â âûââëîîî îġëîâġâ ñëîâî «*duma*» îâîçîâ÷ââò îġëòÿæàòâëüîîâ ñëîâîñîî÷âòâîëâ «*davlat dumas*», â ġâçòëüòâòâ îëëëîñëñà îîòââî îġëòÿæàòâëüîîâ ñëîâîñîî÷âòâîëâ, ò.â. ñëîâî «*davlat*» è äġàîîàòë÷âñêîé îîêâçâòâëü -*si*.

Îââëşâîëÿ îîêâçâëë, ÷òî â òâêñòâ îġîëçââââîëë îâëîâî æàîġà Àââóëëü Êîâëġë ñóââñòâóşò ñëââóşüèâ âââ âëââ îâġâîñà çîâ÷âîëÿ îâ îñîââ ñëîââîòë:

1. Êñîîëüçîââîëâ îâçââîëÿ îġâââëâîîé ÷âñòë îġââîâòâ â êâ÷âñòââ ââî îâçââîëÿ. Õâêîé îâġâîñ âîçîëëââò, êîâââ ñîüñëîâġâçòşüèé îëâîâò ñëîââ îġââñòââëÿâò ñîâîé ÷âñòü, â îġîëçâîâîîâ çîâ÷âîëâ âûġâæââò òâëîâ: «*Jurnalimiz shu keyingi qo'li qadoqlar sinfining «Mushtum»i bo'lg'onlig'idan uning ma'nosi ham haligi ta'rifning tamoman teskarisidir*» (TA, 184); «*Nabi qizil boshning samovariga bir kelchi, pajalska!*» (TA, 379); «*Haqiqat uchun bel bog'lagan yosh miyalar haligi afsonago'y, oq sallalik «olijanob devlar» bilan panja ba panja olishmoqdalar*» (TA, 178). Â îġëââââîüò âûøâ îġââëîæâîëÿò ñëîâîñîî÷âòâîëÿ *qo'li qadoq*, *yosh miya*, êâêñâîâ *samovar* ÿâëÿşòñÿ îâġâîñîî îâòîâî ñëîââîòë. Îġë îòî çîâ÷âîëâ êâêñâîü *mehnatkash*, *dehqon* âûġâæââòñÿ ÷âġâç êâêñâîó *qo'l*, ÿâëÿşüâëñÿ ââî ÷âñòüş; çîâ÷âîëâ êâêñâîü *choyxona* - ÷âġâç ñëîâî *samovar*; çîâ÷âîëâ êâêñâîü *yoshlar* - ÷âġâç ñëîâî *miya*, ÿâëÿşüèëñÿ îġââîî ÷âêîââêâ.

2. Iğèlâlâleâ â èà÷âñòââ íàçâàlèy îâîîâî îğââîâòâ íàçâàlèy ôâêîâî, âêêş÷àşùââî îòîò îğââîâò. Iğè îòîî ÷êâî ñêîââ, îâğàçòşùêê îâğâîîñîâ çîà÷âleâ, yâêyâòñy ôâêûî, à ÷âğâç íââî âûğâæââòñy ÷âñòû: «*Lekin endi yetti yildirki, na davlatdan xabar bor, na qornim to'yib tomoq yegan kunimni eslay olaman. Ungacha besh qo'lim og'zimda edi*» (TA, 230); Ñêîâî *besh qo'l* â îğââêîâleâ ôîîòğââêâîî â çîà÷âleâ îğîèçâîâîîé *beshta barmoq* (îyòû îâêûôââ). Â ââîîî ñêó÷ââ îîâ íàçâàleâî ôâêîâî îîîèàâòñy ÷âñòû. Àlâêê ñêîâêâîîòè÷âñêêò îâğâîîñîâ â îğîèçâââîèyò îâêîâî æâîğâ îîèàçâê, ÷òî îòî yâêâleâ îâêââââò âîèüòè îâîââşùèî îòâîòèâîî; îâîâùâleâ êâê îâîî èç îñîâîîüò îğîyâêâleâ êğâòèîñòè ñêóæèò âêy èçââæâleâ îîâòîğâleâ, âûğâæâleâ âêêçêîâî çîà÷âleâ, îîâ÷âğêêââleâ îâêîîğûò çîà÷âleâ, à âûğâæâleâ òâêèî îâğâçîî îîâüò îîîyòèê î÷âîü ââæîî âêy ãâçâèèèy yçûèâ.

§ 2.3. Â òğâòûâî îâğââğâòâ, íçââêââêâîîî «*Ğâ÷âây ğââêêçâòèy îâğâle÷âîîé êâêñêêê â òâêñòâ îğîèçâââîèé îâêîâî æâîğâ*», âlâêêçèğòşòñy êâêñâîü, êîòîğûâ èlâşò îğâââêâîîüâ îâğâle÷âleâ â ñòâğâ êêê îğîòâññèè îğèlâlâleâ: âèâêâèòèçîü, îèèàçèîâèèçîü è îâîèîâèçîü. Îâòîâîèâè÷âñêêâ âîçîîæîñòè, ñâîâîòèèîñòèèèñòè÷âñêêâ ôóîèèè âèâêâèòèçîîâ îğâââêyşòñy â êîòâêñòâ òâêñòâ. Iğè îòîî îèñâòâêû â îğâââêâîîîé ñòâîâèè èñîîèüçâò â ôóâîæâñòââîîî òâêñòâ âèâêâèòèüâ ñêîââ êâê ââæîîâ ôóâîæâñòââîîî-èçîâğâçèòâêûîâ ñğââñòâî, âûîîèyşùââ ğîèü ñâîâîâğâçîîâ îîòèîîâèüî-îèîğâññèâîîâ è îñòâòè÷âñêêâ ñğââñòââ. Êâêñê÷âñêêâ è ôğâçâîèîâè÷âñêêâ âèâêâèòèçîü, èñîîèüçîâîîüâ â ğâññèèàçâò, ñòâòûyò, ñòâèğè÷âñêêò îğîèçâââîèyò îèñâòâêy, òâêæâ ñîîñîâîñòâîâèè îîâüòâleş âûğâçèòâêûîîñòè îğîèçâââîèy: «*Ayniqsa uning chigaldak bir qog'ozni og'ziga solib, hech bir poyonsiz uzun qilib og'zidan chiqaruvi bizni hayron qoldirar edi*» (TA, 106); «*Turkiston statistika idorasining keyingi yig'gan hisobiga qarag'anda, ishtonsizlar bana'ji ko'payibdirlar*» (TA,170); «*Yozay desam, oshna- og'aynining sho'rtumshuqlig'idan, yozmay desam, «Mushtum» jeznaning jekirigidan qo'rqaman*» (TA, 171); «*Ba'dazon yuzimni qiblaga qaratib Maskovning shunday balonishin (baland) yeridan uy olib, menga o'xshgan nimjonlarni ramaqijonlik (juda ozgan, to'zgan) darajasida yetkazganning haqqiga duo qilaman*» (TA, 259). Â îğèââââîüò îğèlâğâò êâêñâîü *chigildak* (o'ralgan), *bana'ji* (behad, hisobsiz), *jezna* (pochcha), *jekirig* (do'q, po'pisa), *balonishin* (baland), *ramaqijonlik* (juda ozgan, to'zgan) yâêyşòñy âèâêâèòèçîâèè, êîòîğûâ, îîèîî ñâîââî ââîòâòèâîîâî çîà÷âleâ, îîñêóæèèè âêy âûğâæâleâ ğâçèè÷îüò êîîîòâòèâîüò çîà÷âleâ â òâêñòâ. Â îğîèçâââîèyò îâêîâî æâîğâ òâêæâ âñòğâ÷âşòñy ôğâçâîèîèçîü, ñ÷èòâşùèâñy èîâèâèòâèüîüè, âûâòîâîîüè èè÷îî îèñâòâêâî, èñîîèüçâòâîüè îâ îñîââ âlâêîâèè: «*Shuning uchun faqat mengina temirchini ko'rganda qovog'imning to'qimini solib, tumshug'imni bir yarim qarich osiltirib javob bermas edim*» (TA, 308); «*Gap ko'p – qalam to'mtoq, ishtaha karnay – palov bedarak, otimiz ulug' – suframiz qurug'... kabi yuqori-quyi gaplar bilan mavzuni ikkinchi vaqtg'a qoldiramiz*» (TA, 214).

Íàáëşääíëý ìêàçàèè, ÷òí àñà íêêàçèííàèèçìù, àñòğà÷àşùèàñý á ìğìèçàääáíëýò ìàèíàí æàíğà, ýàëýşòñý äàğèààòèáíùì, ò.á. ýçùêíàùìè ààèìèòàìè, íàòğààèèòèííí íàğàçíààííùìè àòòèèñàèüíùì è èñìçèèèíííùì ñññíààìè. Â ìóáèèèòèòè÷àñêèò ñòàòüýò, ñàòèğè÷àñêèò ìğìèçàääáíëýò è óàèüàòíàò ààòìğ òàèæà èñìèüçíààè íêêàçèííàèüíùì ààèìèòù, ññòààòñòàòşùèà ñòùàñòàòşùè à ýçùêà ñòàíààğòàì ñèíàñíàğàçíààíëý, íí íà ññòààòñòàòşùèà óçààèñêèè ñèíàñíàğàçíààòàèüíùì ìğìàì: «*Qorong'ida timirskilanib zanjirni topdi. Taajjublandi, chunki zanjir ochiq edi. **Mashaqqatlanib** tomga chiqib yugurganiga **pushaymonlandi***» (TA, 67); «*Agarda darkor boshad lofni **gazetchilar** ursin, adovat donasini **ahmoqchilar** sochsin!*» (TA, 311); «*Jasorat **bug'magarlarining** oyoqlaro osmondan, til qassoblarining manfur gavdalari jahannam tegidan keldi*» (TA, 148). Â ñèñòàìà ñèíàñíàğàçíààíëý óçààèñêèè ýçùêà àòòèèñ -lan ìíæàò íàğàçíààüààòü àèàñìè ìò ñòùàñòàèèòàèüííàí, íàíàèí íà íàáëşààòñý íàğàçíààíèà àèàñìèà ìóòàì ìğèñíààèíàíëý ààí è àáñòğàèòíùì ñòùàñòàèèòàèüíùì, èàè *mashaqqat* è *pushaymon*, à èà÷àñòàà ñèíàñíàğàçíààòàèüííàí ñğààñòàà. Òàèæà íà ýàëýşòñý ìğìèè íàğàçíààíèà ìàùò ìğìèçàíàíùò ñèíà ìóòàì ìğèñíààèíàíëý ìğòàìù -chi, íàğàçòşùàè ñíàñòàáííùà ñòùàñòàèèòàèüíùì, è ñèíààì *gazeta*, *ahmoq*. Ñèàñíààòàèüíí, ìèè ìğìèçàíàíùà ýàëýşòñý íêêàçèííàèüíùìè ààèìèòàìè, àíçìèèøèè à ğàçòèüòàòà ñèíàñíàğàçíààíëý, òàğàèòàğìíàí àëý èíàèàèàòàèüííàí ñòèèý ààòìğà.

Áìèüøèíòàí íàíèíàèçíà, èñìèüçòàìùò à òàèñòà ìğìèçàääáíëè ìàèíàí æàíğà, ýàëýşòñý íàùàýçùêíàùìè íàíèíàèçíàè, è íà ìñíàà ýçùêíàùò ìğèçíàèíà è ìñíàáíñòàè íàğàçíààíëý èò ìíæí ñàğòìèğíààòü ñèààòşùèì íàğàçí: íàíèíàèçíù, íàğàçíààííùà íà ìñíàà ñòùàñòàòşùèò èàèñè÷àñêèò ààèìèò è àğàìàòè÷àñêèò ìğààèè à ýçùêà: *osmon popuri (samilyot)*, *qiziq kechasi (komediyali spektakl)*, *lo'ttichi (fokuschi)*; íàíèíàèçíù, àíçìèèøèà íà ìñíàà èçíàíàíëý èàèñè÷àñêèè çíà÷àíëý ñòùàñòàòşùèò ñèíà à ýçùêà: *istirohat (otpusk)*, *kat (kravat)*; íàíèíàèçíù, íàğàçíààííùà ìóòàì èàèüèèğíààíëý çàèñòàíàííùò èàèñè÷àñêèò ààèìèò: *muzayi milliya (milliy muzey)*, *baynalxalq (baynalmilal)*; íàíèíàèçíù, íàğàçíààííùà ìóòàì èçíàíàíëý òíàòè÷àñêèè ñòğòèòòğù, ìğòìèíàè÷àñêèè ññòààà çàèñòàíàííè èàèñè÷àñêèè ààèìèòù: *gazarma* (TA, 244), *tiyotru* (TA, 233), *gaznit* (TA, 283), *targovska* (TA, 376), *minovat* (TA, 302), *zakun* (TA, 308), *kavantir* (TA, 360), *prosant* (TA, 69), *istatistika* (TA, 136), *iftrogovoy* (TA, 154). Ñòèèèòèòè÷àñêèò òóíèèèý íàíèíàèçíà, ìğíàíàèèçèğíààííùò à ýçùêà ìğìèçàääáíëè ìàèíàí æàíğà, ààñùà ğàçííàğàçíà. Àñèè íàùàýçùêíàùà íàíèíàèçíù à íàó÷í-òàòíè÷àñêèè, ìòèèèàèüíè èèòàğàòòğà, èñìèüçíààííùà ààòìğí, à ìñíàí àùìíèíýèè ìíèíàòèàíóş òóíèèèş, íàèòìğùà èç ìèò èíàèè ìğàààèáíóş ñòèèèòèòè÷àñêèòş óàèü èàè òóáíæàñòàáííà ñğààñòààí à òàèñòà ìğìèçàääáíëè ìàèíàí æàíğà.

Â III àèàà ìñààùàşòñý «**Óóíèèèíàèüíí-ñòèèèòèòè÷àñêèè ìñíàáíñòè èàèñèèè ìğìèçàääáíëè ìàèíàí æàíğà**».

§ 3.1. «*Ñòèèèòèòèèà èàèñè÷àñêèò ààèìèò, áùğàæáííùò òíàòè÷àñêèè ñğààñòààìè*». Â ìğìèçàääáíëýò ìàèíàí æàíğà, ñíçàáííùò Àááóèèèé Èíàèğè,

3. Íáíġààèèüíî ïġîèçîîøáíèå ñëîâ. Â ïġîèçâåååíèÿõ ìàëîîî æàíġà â ġå÷è àâòîġà è ïăġîîîàæáé îî ġàçîîî ïġè÷èàî ìàáèşåååòîŷ ìáíġààèèüíî ïġîèçîîøáíèå ìâîîîġüü

ñeîâ, â ñîîâîî, çàèñòâîââîîü ñeîâ. Îòî íáúÿñîÿâòñÿ òâî, ÷òî âîâîãÿüèé íâîãââèüî ïãâñòââèÿâò ñâââ ïãâñîèñâîéâ çàèñòâîââîîîî ñeîââ, ïãèââèâèè è äãóâîé íàöèè, íâ ãàçèè÷ââò ïâãîîèü. Îâîî çàìâðèü, ÷òî ââðîã èññèüçîââèè ïòòò ìâðîâ â ñàðèãè÷âñèè ïãîèçâââîèÿ è òâèüâðîââ ñ òâèü èíâèèââââèèçàðèè ãâ÷è ãâîÿ è ïãèâèèâîèÿ òâîâîââñòââîîîî âîãââîèÿ è òñòîîé æèâîé ãâ÷è. Â ñàðèãè÷âñèè ïãîèçâââîèÿ è òâèüâðîââ â íâèðîîü ìâñòâò ñeîââ ïãââîâîââîî ïãîèçîîîèèèñü è ïèñâèèñü íâîãââèèü, â òâèñò âîââãÿèèñü ãàçèè÷îââ èíîîââèèâîââ çîââîèÿ ñ òâèü âîçââò ñîââ, âîãââîèÿ èãîèè, ñâãèâââ: «*Xabaring yo'q hali, Mahkam polvon, kecha ispolqo'midagi hizimkashlarning «kanasirtiga» borub qolubman... sanga yolg'on Xudoga chin*» (TA, III, 364); «*Kecha mahallaga borg'an edim, Mahkam polvon. Bittasi kelib, sizni komasiya chaqiradi, deydi. Bordim komassiyasi qo'limg'a bir nosvoy qog'ozni berdi*» (TA, III, 367). Â òâèî, â èíîîââèèâîü çîââîèÿ, âîãââîü èâèñâîîé, ïãèïãèâðòòââââòñÿ èíâèèââââèèçàðèè ãâ÷è ïâãîîâââé, ïèîîò è ïãââèèüîòòòââîéâââèèâîèèñü. Èâè ì ìââèçââèè, èíîîââèèâîââ çîââîèââ, âîãâââîîââ â ïãîââñââ ìâîãââèèüîî ïãîèçîîâîèÿ ñeîââ, ÿãèî ïãîÿâèÿâòñÿ â èòò ìâãââèâîâè÷âñèè è ñeîââîââè÷âñèè ïòòòâîèè. Òâèââ â ãàçèè÷îî ïãîèçîîâîèè âãâîââè÷âñèè òîãî âîãââîü òâèèâ èíîîââèèâîââ çîââîèÿ, èâè ñèèüîâÿ èòòâèèÿ, âãòâè÷âñèè è âèâèâèèâîÿ ïãèââèâîîñü. Îñîââîî â ñàðèãè÷âñèè ïãîèçâââîèÿ ââðîãââ, èç-çâ ãàçîîââçàçèÿ âãâîââè÷âñèè òîãî ñ òîîââè÷âñèè èçîâîîèÿ, â ìèòò ñèèüîî âîãââîü èíîîââèèâîââ çîââîèÿ.

§ 3.2. Âîâðîî ìâãâââââ, ìââèèââèèî «*Óóíèèèèèèè-ñòèèèñòèè÷âñèèâîèèâîèèñü ñâîâîèèè-ñòèèèñòèè÷âñèè ñãââñòââ*», èññèââîââîü òóíèèèîâèèüââ, ñòèèèñòèè÷âñèè è òîãîâèèüââ ññââîîñòèè òâèè ñâîâîèè-ñòèèèñòèè÷âñèè ñãââñòââ, èâè ñãââîîâââ, ìèòââò, èññèüçòâîüâ â ïãèçâââîèÿ ìèîîââ æâîãâ âèÿ òñèèâîèÿ âîãââèèñü è èãâñîîñòèè. **Ñãââîîââ** – ïãè, ññââîüé ìâñòââââ ìâââ òâîî ïãâââââè èèè ÿâèèèèè, ïãè èòòîî ÷âãâç ìâè èç ìèòâîâââ ìâââ è ïãâââèè÷âîî ìâââââââòñÿ ïãèçîââ èèè ñòüîîñòü âãóâîî. Ñãââîîââ èâè ãàçîîâîîñü òãîââ ÿâèÿâòñÿ íâââèè èçóâîèÿ èèòâãâðîãîââîèÿ. Èçóâîèââ ñññîâââââ ââîâââîèÿ è ñòãòèèòòîïîî ññòòîîèÿ, âîñòââ ñ òâî òî, ÷òî ññ ÿâèÿâòñÿ ññòââîü èíîîââòâ ïãâèèâîèÿ è, â òâèî, èâè ÿçüèèâîé òâèò ÿâèÿâòñÿ íâââèè èèîââèèèè³⁴. Ñãââîîèÿ, èññèüçîââîüâ â òâèñòââ ïãèçâââîèé ìèîîââ æâîãâ Ââââèè Èîâèè, ãàçââèü ìâââ âãóîü è ïãîââèèçèèâîü: 1. Èíâèèâââèèüââðîïñèèââ ñãââîîèÿ èèè ñâîâîüââ ñãââîîèÿ. Îâèè âñîâèè ìâñòâñòââ ìèñòâèÿ â òâîâââñòââîîé ãâ÷è è ñòèèââ ïãîÿâèÿâòñÿ â ÿãèî âîãââîèè ìâãââîèè ñ èññèüçîââèèââ ìèîâîîââ ìâñòâîîââ ÿçüèââ, ñîçâîèè ïãèâèèèüü ñãââîîé, ìâîñèèâîü òâîâîââñòââîîîîñòââèè ñòòââîèè ñòòââîîñü. Âââââèèñü ìèñòâèè â ñâèè ïãèçâââîèÿ ìèîîââ æâîãâ òâèââ ñîçââââè ãàçîîââçàçèü ïãèâèèèüââ ñãââîîèÿ â ññòââñòââèè ñ òâîââñòââîîé òâèü èçîâââîèÿ. Îè ñãââîîèÿ ïãèâââââò ññââââ çîââîèââ, ÷òî ññ ñâîâîèè ññîâîîñòü è ñââââñòü ñèóââò ÷âðèî, ìâèèâîî

³⁴ Каримов С. Бадийй услуб ва тилнинг ифода тасвир воситалари. – Самарқанд: СамДУ, 1994. – Б. 62.

âñîîûâîèş â ñîçîâîèè ÷èòàòâëÿ îğââñòââëâîèÿ î ñîâûòèÿõ, ÿâëâîèÿõ è îğââîâòâõ. İàîğèîâğ: «Xullaski, o’rtog’im mulla Akmaljon menga noma’qul kelaturgan gaplardan so’zlar edi. Men **quyoshda jiling’an baqadek, otga qoqqan taqadek** uning o’g’ziga tikilgan edim» (TA, III, 276). Â îòîî îòğûâêâ, âçÿòîî èç ñàòèğè÷âñêîî îğîèçâââîèÿ «Toshkand firqa kanferensiyasini tomdan ko’rdim», îîóâèèîâîîîî â ¹ 18 æóğîàèà «Mushtum» îò 15 îèòÿâğÿ 1925 äîââ îîâ îñâââîèèîî Ovsar, ââòîğ èñîîüçîââè ñğââîâîèÿ **quyoshda jiling’an baqadek, otga qoqqan taqadek**, ÷òîâû îâäëÿâîî âñîîèòèòü îñèòè÷âñêîâ è òèçè÷âñêîâ ñîñòîÿîèâ â âñîâğâæâîèè ÷èòàòâëÿ. İâû÷îî â èâ÷âñòââ òîğîâëüîîî îîèaçàòâëÿ ñğââîâîèÿ èñîîüçòşòñÿ ââèèèòü -dek, -day, kabi, singari, yanglig’. Â ñğââîâîèÿõ â îğîèçâââîèÿõ îâîîî æâîğâ òâèæâ îââşâââòñÿ ñâîîââğâçèâ â èñîîüçîââîèè òîğîâëüîüõ îîèaçàòâëâé. İğè îòîî â èâ÷âñòââ òîğîâëüîüõ îîèaçàòâëâé èñîîüçòşòñÿ âòèèèñû -cha, -liq, ââèèèòü qadar, bo’lib, misli, misoli: «Negakim, ul janob **«donishmandcha olim»** bo’lgani uchun men tushunushni istamaydur» (TA, III, 107); «O’shal vaqt Domlamizning butun a’zosi **til bilan o’ngarib bo’lmasliq lazzat bilan** jimirlashib ketti» (TA, III, 33-bet); «Moskov – markaz, uning binolari ham yetti-sakkiz qavat, osmoni keng manga o’xshaganlar **«ayroplon bo’lib»** uchadir!» (TA, III, 207); «Bir-birisi bilan o’ynashib, shayarib qaytg’an tatar qizlarining **kumush tanga to’kilgan misoli** jaranglab kulishlari yurakka to’qinadur» (TA, III, 460).

2. İâûâîâğîâîûâ èèè óñòîé÷èâûâ (îñòîÿîîûâ) ñğââîâîèÿ. Ñóòü óñòîé÷èâûõ ñğââîâîèè çâèş÷ââòñÿ â òîî, ÷òî â îèõ çâèğâîèÿâòñÿ îâğâç, âûğâæâîîüè â îâèîîâ ñğââîâîèÿ. Òâèèâ ñğââîâîèÿ, õîòÿ èçîâ÷âëüîî è îîâèè áûòü èñîîüçîââîû îîğââââîîî èèòîî èèè òâîğòîî, ñî âğâîâîî âòîâÿò â îâèõîâ ÿçûèîâîî ñîâûâñòââ, çâèğâîèÿşòñÿ èâè óñòîé÷èâûâ âûğâæâîèÿ è óñîâââşò çâîÿòü îâñòî â èâèñèèîâ îâûâîâğîâîîî ÿçûèâ. Òâèèâ ñğââîâîèÿ ââîâÿòñÿ â ğâ÷ü, îîîîîî âîòîâîî ââèèèòâî â ÿçûèâ³⁵. «Vaqтики, faqir ahvolim turli kasalliklar ila **it g’ajigan oshiqdek** bo’lib qolgon bo’lsada, shul ahvolda volidayi mehribonimning bag’irlarida **qog’ozga o’ralgan qantdek** parvarish topar edim» (TA, III, 303). Â îğèââââîîî îğèîâğâ ñğââîâîèÿ **it g’ajigan oshiqdek** - qog’ozga o’ralgan qantdek ÿâëÿşòñÿ óñòîé÷èâûèè, îâèîîîüèè, îòğâæâşûèèè îâèèîâëüîîâ âîñîğèÿòèâ èîîñòóèèèèè â èâ÷âñòââ îğîâóèòâ îâèèîâëüîîî îâğâçîîî îüèèâîèÿ îâââî îâğîââ. Â òâèñòâ îèè æâ òğââèèèîîûâ ñğââîâîèÿ èñîîüçòşòñÿ â îîîçèèèè äğóâ äğóâó, ÷òî îğèâîîèè è ñèèüîîî èîîòğâñòó.

Âûâ îâîèî øèğîèî èñîîüçòâîîî èâèñèèî-ñòèèèñòè÷âñêîè èçîâğâçèòâëüîî ñğââñòâîî â òâèñòâ îğîèçâââîèèè îâèîî æâîğâ ÿâëÿşòñÿ **îèòâòü**. İîèòâò â øèğîèî ñîîñèâ ñ÷èòââòñÿ îîòè÷âñêîè îğèâîî, èñîîüçòâîîî äëÿ óñèèâîèÿ îâîîî èç îğèçîâèîâ îğââîâòâ è, òâî ñâîîü, îğèâèâ÷âîèÿ âîèâîèÿ ÷èòàòâëÿ è îîâûøâîèÿ âûğâçèòâëüîîñòèè³⁶. Â îîîçèè, ğâññèèaçâõ, òâëüâòîîâõ, ñàòèğâõ è

³⁵ Махмудов Н., Худойберганова Д. Ўзбек тили ўхшатишларининг изоҳли луғати. – Тошкент: Маънавият, 2013. – Б. 6.

³⁶ Воронова А. Эпитеты и определение в языке Камоэнса: Автреф. дисс. канд... филол. наук. – Москва, 1999. – 26 с.

íóáèèöèñòè÷ǎñêèö ñòàòüÿö Áááóèèü Êîäègè øègîêî èññîüçîááíü ñòèèèñòè÷ǎñêèǎ âîçîîæîíñòè ïèòàòà, ÷òíáü íáíáàòèòü ïgǎñòàâèáíèǎ ÷èòàòàèÿ í èàæáíè ááüè è ñèòàòèè, áüááèèòü ààæíüǎ ïñíááíñòè ïgǎáíàòà èçíàgǎæáíèÿ. Õîòÿ â ïgîèçááááíèÿö ìàèíáí æáígǎ øègîêî èññîüçîóóññÿ íáüáÿçüêîíáü ïèòàòü, ÷ǎñòî ññògǎ÷ǎóññÿ è íàgǎçíüǎ ìàòàòîgè÷ǎñêèǎ ïèòàòü, òàgǎèòàgíüǎ äèÿ èíàèèèäóàèüííáí ñòèèÿ ïèñàòàèÿ: «*Shaharda mashhur ishonchli muttahamlardan* iborat komissioniy magazin ochildi. Dunyoda bor hamma narsalarni, masalan: odam, qumg'on, jovli, toshbaqa, qurbaqalarni sotib bermakka qabul qiladur» (TA, III, 119). Á àáíñ ïògüâèǎ èç øîgèñòè÷ǎñêèǎ ïgîèçááááíèÿ «Komissioniy magazin ochildi», ïíóáèèèíááííáí â ïíàgǎ ààçàòü «Qizil bayroq» îò 17 ìàÿ 1922 áíàà, ñèíáíñí÷àòàíèǎ *ishonchli muttahamlar* ÿàèÿàòñÿ ïgèèèíàèüíü ïgèíáííèǎ èíñògóèèè ïgǎááèèòàèüííáí-ïgǎááèÿáííáí. ïgǎááèÿáíüé èíñííáíò â ñèíáíñí÷àòàíèè èíáàò ïògèòàòàèüííáí çíà÷áíèǎ, òî áñòü «MUTTAHAM – *oldi-berdi masalalarida nopok, firibgar, qallob odam* (íà÷ǎñòíüé, ïøáííèè, àòàgèñò â áñîgíñàò éóíèè-ïgíààæè)» (O'TIL, II, 655). À ïgǎááèèòàèüíüé èíñííáíò - èǎèñáìà ISHONCHLI ïògǎæàòò ïèíæèòàèüíóó ñáíò: «*ishonsa bo'ladigan, pand bermaydigan odam* (÷ǎèíâè, êîòîgííó ïæíí áíààgÿòü, êîòîgüé íá ïíááááò)» (O'TIL, II, 258). Ñèááíáòàèüíí, â ìòíè èíñògóèèè èǎèñáíü, èíàøüèǎ ïèíæèòàèüíüé è ïògèòàòàèüíüé ïòàáíè, ñáíáíàgǎçí è óíàèí gǎàèèçóóññÿ ÷ǎgǎç ïgîèèáíñòàâèáíèǎ â ïíááèè ïgǎááèèòàèüííáí-ïgǎááèÿáííáí, ÷òî óñèèèèááò ïíòèííàèüíóó áügǎçèòàèüíñòü ìñèè, áàç èèøíèö ïÿñíáíèé áñèíüààò â ãèàçàò ÷èòàòàèÿ áàgíÿ ñíáüòèÿ. Á ñàòègǎ, óàèüàòííàò ïèñàòàèÿ ááüÿàèáíü òàèæǎ ñèááóøüèǎ ïèòàòü èíàèèèäóàèüííáí óñògǎáèáíèÿ, ÿçüêîíáÿ áîçîîæîíñòü òàèèö óíèèèèüíü ñèíáíñí÷àòàíèé, ñáÿçáííü ñí ñòèèǎ ïèñàòàèÿ, ïgíÿàèáíü â gǎ÷ááñ èííàèèòà: *mukammal bir kambag'alchilik* (TA, III, 120); *bo'yni xurmachaning bo'g'ziga tenglahsgan akalar* (TA, III, 175); *sudratma chopon, yopma salla akalar* (TA, III, 208); *boylar dumi, kapital xurjuni bo'lg'an teskari matbuot* (TA, III, 259). Á ïgîèçááááíèÿö ìàèíáí æáígǎ ïèñàòàèü èññîüçîááè ïgǎègǎñíáèøèǎ íàgǎçòü óóáíæǎñòàáííáí ïgèáìà ïèòàòà äèÿ íáíáàüáíèÿ ïgǎñòàâèáíèÿ í èàæáí ïgǎáíàòà è ñèòàòèè è áüÿàèáíèÿ ààæíüö ïñíááíñòàé íáüáèòà ñáíáí èçíàgǎæáíèÿ.

Á ïàgǎágǎòà § 3.3., íçàãèèèèáíñ «*Óóíèèíàèüíí-ñòèèèñòè÷ǎñêèǎ áîçîîæîíñòè ïàgǎíèíèíè÷ǎñêèǎ äàèíèö*» ïñááüàóññÿ ñáíáíòèèí-ñòèèèñòè÷ǎñêèǎ ïñíááíñòè ògǎçáì, ïñèíàè è àòîgèçíá â òàèñòà ïgîèçááááíèé ìàèíáí æáígǎ Áááóèèü Êîäègè, èö ààæíñòü â ïáüøáíèè óóáíæǎñòàáííè áügǎçèòàèüíñòè ñòàòàé è ñàòègè÷ǎñêèǎ ïgîèçááááíèé. Íàøè íááèøááíèÿ ïèàçàèè, ÷òî â ïíçèè, íóáèèöèñòè÷ǎñêèǎ ñòàòüÿö, gǎññèàçàò è ñàòègǎò Áááóèèü Êîäègè ÷ǎñòî áñògǎ÷ǎóññÿ ògǎçáíèíàèçíü, â ïñíááíñòè ïñèíàèèö. Íáüáá èíèè÷ǎñòáí ògǎçáì, èññîüçîááíüö â òàèñòà ïgîèçááááíèé ìàèíáí æáígǎ, ññòàâèÿòò 226. 113 èç íèö - ògǎçáì, èññîüçóáíü â èèòàgǎòógíñ ÿçüèǎ â ìàñòíÿüáá ágǎíÿ. 36 ògǎçáì íàgǎçíááíü â gǎçóèüòàòà ààgèàòèè, à 77 ògǎçáì ñíçááíü ààòîgíñ. «*Emdi Oxund domlamizning og'zi qulog'ida, «din buzuvchi dahriy yoshlar!» degan tovush*

og'zidan otilib chiqar» (TA, III, 34); «Alar sizning har bir to'g'rida ishlab yetkurajak yordamingizni **to'rt ko'z ila kutmoqdalar**» (TA, III, 75); «Bola-chaqalik bir yigit o'ldig'imdan Toshqun og'aning boyagi so'zi manim **yaramga tuz sepdi**» (TA, III, 77). *Â igèââââîûõ igèlàğàõ og'zi qulog'ida; to'rt ko'z ila kutmoq; yaraga tuz sepmoq yâëÿşonÿ êâêñè÷âñêèèè ââèìèöàìè, øèğîêî óîîòğââëÿâìùìè â îâğîâîîî ÿçûêâ. Êõ èñîîëüçîââîèâ igèââèî ÿçûêó igîèçââââîèé làëîâî æàìğà ièñàòâëÿ õóâîæâñòââîíóş âûğàçèòâëüîîñòü, èâêîèè÷îîñòü è êğàòèîñòü.*

Èèîââèñòè÷âñêîâ èçó÷âìèâ igîèçââââîèé làëîâî æàìğà òàêæâ îîèàçàèî, ÷òî ñóùâñòâóşò ôğàçâîèîâèçîù, ñîçââîíùâ èèè îâğâğââîòâìíùâ (òğâîñòîğîèğîââîíùâ) ièñàòâèâì, íâ èlàşùèâ øèğîêîâîî óîîòğââèâîèÿ â èèòâğàòóğîîî ÿçûêâ, íâ çàòèèñèğîââîíùâ â ñóùâñòâóşùèò ñèîââğÿö: oramizga cho'p tushgan (TA, III, 235); o'rgumchakka uya bo'lib yotmoq (TA, III, 110); yosh bolaga tatti yalatish (TA, III, 143); birovni tishkovlagichidan xazar qilmaydigan (TA, III, 189); yaratilg'anicha qolg'on (TA, III, 228); voy-voyagi bola ochqan (TA, III, 221). Áîëüøèîñòâî òàèèò ôğàçâîèîâèçîîâ ñ÷èòâşonÿ ôğàçâîèîâèçîlàè, ñîçââîíùè ââòîğîî îâ îñîîââ ôğàçâîèîâè÷âñêèò îîââèâé â îâğîâîîî ÿçûêâ, îâòîäÿùèèèñÿ âîâ ñèñòâìù èèòâğàòóğîîî ÿçûèâ è íâ igèîÿòùìè â èà÷âñòââ èèòâğàòóğîîè îğîù. Îâîâèî, õîòÿ èò ñòèèèñòè÷âñêîâ igèîâîâîèâ îâğâìè÷âîî, îìè gââèèçîââîù â òâèñòâ igîèçââââîèé làëîâî æàìğà èâè ââæîâÿ ÿçûèîââÿ ââèèèöà, îîèàçûââşùàÿ làñòâğñòâî ââòîğâ.

*Îâîèè èç îñîîâîùõ èçîâğàçèòâëüîùõ ñğââñòâ â ÿçûèâ igîèçââââîèé làëîâî æàìğà, ñîçââîíùõ Áââòèèèé Êîâèğè, yâëÿşonÿ îâğîâîùâ îîñèîâèòù, àìèèèç êîòîğûò îîçâîèÿâò ñââèâòü âûâîâ îâ îâîîî èç ââæîùõ èèîââèñòè÷âñêèò òâèòîğîâ, îîğâââëÿşùèò ÿçûè è ñòèèü igîèçââââîèé làëîâî æàìğà. Îâñîòòğÿ îâ òî, ÷òî igîèçââââîèÿ làëîâî æàìğà ièñàòâëÿ áîëüøèâ îî îáúâîó, êîèè÷âñòâî èñîîëüçîââîíùõ â îèò îîñèîâèò îâ òâè ââèèèî, èâè ôğàçâîù, èò âñââî 177. Èç îèò 88 îîñèîâèò èââîèè÷îù ñâîâîò ââğèâîòó â èèòâğàòóğîîî ÿçûèâ. Îîñèîâèòù è âòîğèçîù, âñòòğâ÷âşùèâñÿ â ÿçûèâ igîèçââââîèé làëîâî æàìğà, èlàşò ôğè îñîââîîñòè: 1) Áîñèîâîùé, ò.â. îîñèîâèòù, èñîîëüçóâîùâ áâç èçîâîâèé: «**Man qilaman o'ttuz, tangrim qiladi to'qquz!**» Bu so'z bizning yangi yilda davom etaturg'on ibtidoiy makatablarimizg'a juft tushkay edi» (TA, III, 143); «**Bandaning boshi – ollohning toshi**, dey dilar. Biringiz Abdulqafó vallohi azim, ikkinchingiz – shaftoli qoqi do'st bedanam» (TA, III, 199). 2) Îîñèîâèòù ñ ÷âñòè÷îî èçîâîâîîèè ôîğîîè ñ ñîòğâîâîèâî ñîââğæàìèÿ: Oynadan achchig'lanib yalqashma (Afting xunuk bo'lsa, oynadan o'pkalama), Mis qozonga loy tuvoq (Qum qozonga loy tuvoq). 3) Îîñèîâèòù è âòîğèçîù, ñîçââîíùâ Áââòèèèé Êîâèğè. Îî îâøèî îââèşââîèÿ, èò êîèè÷âñòâî ñîñòââèÿâò 56 ââèèèö, êîòîğûâ îîæîî îöâîèòü èâè gâçóèüòàò òâîğ÷âñêèò îîñèîâ ièñàòâëÿ: «Ey o'g'lim, odam bo'lgandan keyin har narsaning ham boshida bo'lish kerak, «**non qo'ynimda, it keyinimda!**» (TA, III, 47); «Birov «**kalning tanig'ani sho'ra**» desa, tag'in kula-kula o'lasan» (TA, III, 111). Shuningdek, ishchi – isitma, dehqon – bezgak (TA, III, 49); boylarnikida imlama, xasislarnikida dimlama (TA, III, 178); oyim oyimga boqar, oyim*

tuynukka boqar (TA, III, 207); it suyakchaynamasa, tishi qichiydi (TA, III, 256); hammanikiga do'lona yoqqanda, biznikiga devona yog'di (TA, III, 181); yalong'och suvdan toymas (TA, III, 182); tutganda tutdek to'kilib, yutkanda yo'qdek safsata (TA, III, 295) òàêæå ìĩãóò ãññìàògèåàòüñý â èà÷ãñòåå òåĩgåíëé ååòĩgå èåé òñòíë÷èåüå ñëĩåññì÷åòåíëý, èìåşüèå òåêĩå æå òëëĩñĩòñêĩ-ĩñòåòè÷åñêĩå ñĩåågæåíëå, èåé è ìĩñëĩåëöå. Òåêëì íågàçĩ, ååëëëëé ìëñåòåëü òåĩg÷åñêëè ìãõĩåëé è ýçüéó â íåíåõĩåëüò ìåñòåò, ÷òíåü èåëíë÷ĩ, ĩgĩñòĩ, åĩñòõĩĩ äëý ìågĩåå, ëĩåë÷åñêëè ñæåòĩ è åügàçèòåëüĩ ĩågåååòü ìüñëü, ëìòĩgós õìòåë åĩåñòè è íåñĩååòü â ñåíëõ ĩgĩëçååååíëýõ ìåëĩåĩ æåĩgå.

ÂÛÂÏÄ

1. Â åĩåü íåçååñëëĩñòè òåêëå åĩgĩñü, èåé õóåĩæåñòååĩíüé ýçüé Äååóëëü Êĩåëgè, ååĩ ìåñòågñòåĩ â ñòëëëñòè÷åñêëè ëñĩëüçĩåíëé ýçüéĩåüõ ååíëö ñòåëé èçó÷åòüñý ìå òíëüëĩ ìå ĩgèĩågå ååĩ gñĩåĩå, ĩĩ è ìå ĩgèĩågå ýçüéå ĩgĩëçååååíëé gàçèè÷ĩüõ æåĩgĩå. Â ñåýçè ñ ìòè ñ÷èòååòñý ååæĩü, ÷òĩ ìågýåó ñ óååëè÷åíëåĩ æåĩgĩåĩ ìååòå òåĩg÷åñêëè ìåñååëý ìëñåòåëý èåé ìåüåòå ëññëååĩååíëý, ĩñåëýşòñý ĩåüå ìãõĩåü â ìåĩgååëåíëé è ìåòĩååò èëĩåëñòè÷åñêëè ëññëååĩååíëý. ĩñĩåüì è åĩñòèæåíëýìè â èëĩåëñòè÷åñêëè èçó÷åíëé ĩgĩëçååååíëé Äååóëëü Êĩåëgè ýåëýşòñý gååĩòü, ĩñååüåşüèå ëåññëëĩ-ĩgõĩëĩå÷åñêëé è ågåĩåòè÷åñêëé ñĩåòèòëö ĩgĩëçååååíëé ìëñåòåëý, ëññëååĩååíëý, ĩñåýüåĩüå ååĩ ëåññëëĩågåòè÷åñêëé ååýòåëüĩñòè.

2. Â òåññòå ĩgĩëçååååíëé ìåëĩåĩ æåĩgå Äååóëëü Êĩåëgè â ĩñòè÷åñêëè è ĩgĩçåè÷åñêëè ìåĩgååëåíëé õĩgĩü ëåññëëĩ-ñåĩåíòè÷åñêëö ìòĩíåíëé â èà÷ãñòåå èëĩåëñòè÷åñêëè ñgååñòåå ñĩåëé ĩgĩåĩĩñògègĩååòü øëgĩëĩ ñåĩåíòè÷åñêëè è ñòëëëñòè÷åñêëè gàçĩĩågàçèå óçååñêëèĩ ýçüéå, òågåèòågĩå äëý õóåĩæåñòååĩñĩ è gàçĩĩågĩĩ ñòëëý. Ñëĩĩëìëý â ëåññåĩåò, åìòĩëìëý â çĩå÷åíëýõ, à òåêæå åügåæåĩíåý èìè ìæñåĩåíòè÷åñêëåý ågåååòëý ñĩñĩåñòåĩååëè ñĩçååíëé ìåĩåü÷åëĩ ñĩåòèòè÷ĩü ĩågàçĩ è ĩågàçĩå. Äåòĩg õìåñòĩ ëñĩëüçĩåå èåé gå÷ååüå, òåé è ýçüéĩåü õĩgĩü ìòö ñgååñòå, ìåĩgååëý èõ ìå õóåĩæåñòååĩñ-ĩñòåòè÷åñêëè õåëè, ñĩçååååý ĩgè ìòĩ åñå ĩåüå è ĩåüå ñòëëëñòè÷åñêëè ĩgèåĩü.

3. Êåññè÷åñêëè ëññëååĩååíëé ýçüéå ĩgĩëçååååíëé ìåëĩåĩ æåĩgå, ñĩçååĩüõ ìëñåòåëåĩ, ĩgåååëåíëå åügàçèòåëüüõ ĩñĩåĩñòåé ëåññè÷åñêëö ååíëö ĩëåçåëĩ, ÷òĩ ìåëìòĩgü ñëĩåå, ëñĩëüçĩååĩüå ååòĩgĩ, õĩògååëýşòñý ìå â ñåĩåĩ ååñòåòååĩ çĩå÷åíëé, à â gàçèè÷ĩü ĩågåĩñĩü çĩå÷åíëý ñ õåëüş ĩåüøåíëý åügàçèòåëüĩñòè gå÷è, õñëëåíëý ñüñëå è ĩågàçĩåĩ åügæåíëý. Â ÷åñòĩñòè, åìògĩĩgõĩüå, çĩĩgõĩüå, òèòĩĩgõĩüå, òåĩĩgõĩüå è ĩñĩååĩüå ìå ììòëĩåëüüõ àññìòèàòëýõ ìåòåòĩgü ìå ĩñĩåå ñõĩåñòåå ìåññì÷ååşò ñåĩåíòè÷åñêëè gàçĩĩågàçèå ýçüéå ñòåòåé, ñåòëgè÷åñêëö ĩgĩëçååååíëé, õåëüåòĩĩå ñ õåëüş ìæåååíëý õóåĩæåñòååĩñé gå÷è, õñëëåíëý ììòëĩåëüĩ-ìñĩgåññëåĩñĩ åñĩåòå. ìåòåòĩgü, ëñĩëüçĩååĩüå ìëñåòåëåĩ, ĩæĩ gàçååëöü ìå ýçüéĩåü ìåòåòĩgü è õóåĩæåñòååĩüå ìåòåòĩgü.

8. Íáíèì èç ïñííáíúõ èçíáğàçèòäëüíúõ ñğääñòâ, ïğäääëÿşùèõ ìàñòâğñòâî õóâîæañòâáííî ÿçûèà Áááóëëû Êîäèğè, ÿäëÿşòñÿ ìèòâòû. Â ïğîèçâääáíèÿõ ìàëîîî æàíğà, ìàğÿäó ñ «íáùáÿçûêîâùìè ìèòâòàìè», øèğîêî êñîîëüçóâìùìè âî âñâõ ôóíèöèíîäëüíúõ ñòèëÿõ ÿçûèà, âñòğâ÷àşòñÿ òàèèâ ìèòâòû, èàè *ishonchli muttahamlar; chikkabel alvastilar; mukammal bir kambag'alchilik; bo'yni xurmachaning bo'g'ziga tenglahsgan akalar; boylar dumi, kapital xurjuni bo'lg'an teskari matbuot*, íáâñîâ÷èààşùèâ ìáğàçíñòû â ïğîòâññâ õóâîæañòâáííèé ğâ÷è, óñèèèâàşùèâ õóâîæañòâáííâ âûğàæáíèâ ïğè ïèñîáíèè, òàğàèòâğèçóşùèâ ñîñîòàííûâ àñîâèòû ìğââìâòîâ è ÿäèáíèé èàè ñâîâîáğàçíâ ìğîÿäèáíèâ òâîğ÷âñèíèé èíèèèèâóäëüíñòè. Òàèèâ èâèñèèî-ñòèèèñòè÷âñèèâ ñğääñòââ äâííñòğèğşòş ìàñòâğñòâî ìèñòâèÿ â âûáíğâ ñèîâ è âûğàæáíèè ìñèè â ìğèäèèäëüíèé ôîğîâ.

9. Â ñòâòüÿõ ñàòèğè÷âñèîîî, ôäëüâòííîî è ñàòèğèèî-şîğèñòè÷âñèîî òàğàèòâğà, âòîäÿùèõ â ñîñòââ ìğîèçâääáíèé ìàëîîî æàíğà, ïñğääñòâîî ôîñèèîè÷âñèèõ èçìáíèèé â ñèîââõ, ò.â. äîèîîî ìğîèçíîðáíèé äèàñíúõ â óñòíèé ğâ÷è, óââîáíèé ñîèèàñíúõ, ìáğàèèèüíîî ìğîèçíîðáíèé ñèîâ è ÷âèèîî ìòğàæáíèé â ìèñòîâ äğóäèõ ğâ÷ââûõ ìğîèçíîðáíèé, ñîçâàşòñÿ ğàçèè÷íâ èííòâòèâíûâ çíà÷áíèé. Àâòîğ, óíâñòîî è öäèâîâîğàèèâíî èñîîëüçóÿ òàèèâ ñòèèèñòè÷âñèèâ âîçîæíòèè ôîñğàòè÷âñèèõ ñğääñòâ, ïâñèèè ìèñîğâññèâíûâ âîçîæíòèè ÿçûèà ñâèèõ ìğîèçâääáíèé, ìòğàçèâ â ìèñòîâíèé ôîğîâ ôîññòèèèñòè÷âñèèâ ìñîââíñòèè óñòíèé ğâ÷è. Íí ìğèäèèçèè èõ è ÿçûèó è âèóñò ìáğîââ, íáâñîâ÷èâ èõ ìğîñââùáíèâ.

**SCIENTIFIC COUNCIL ON AWARDING SCIENTIFIC DEGREES
DSc.03/30.12.2019.Fil.91.01 UNDER TASHKENT STATE UNIVERSITY OF
UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE NAMED AFTER ALISHER
NAVOIY**

**TASHKENT STATE UNIVERSITY OF UZBEK LANGUAGE AND
LITERATURE**

MATKURBONOVA MUHABBAT SHOKIROVNA

**THE SEMANTIC AND STYLISTIC FEATURES OF THE LEXICON IN
ABDULLA QODIRIY'S WORKS OF SHORT GENRES**

10.00.01 – Uzbek Language

**DISSERTATION ABSTRACT OF THE DOCTOR OF PHILOSOPHY (PhD) ON
PHILOLOGICAL SCIENCES**

Tashkent – 2025

The theme of the dissertation of Doctor of Philosophy (PhD) on philological sciences was registered at the Supreme Attestation Commission under the Ministry of higher education, science and innovations of the Republic of Uzbekistan under number B2024.1.PhD/Fil4322.

The dissertation has been prepared at Tashkent State University of Uzbek Language and Literature.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, Russian, English (resume)) on the website of the Scientific Council at www.tsuull.uz and on the website «ZiyoNet» Information and Education portal at www.ziynet.uz.

Scientific supervisor:

Normamatov Sultonbek Ermamatovich
Doctor of Philological Sciences, Professor

Official opponents:

Muhamedova Saodat Khudoyberdievna
Doctor of Philological Sciences, Professor

Karimov Suyun Amirovich
Doctor of Philological Sciences, Professor

Leading organization:

Tashkent State Pedagogical University

The defense of the dissertation will take place on “_____” _____, 2025 at _____ at the meeting of the Scientific Council DSc.03/30.12.2019.Fil.91.01 under Tashkent State University of Uzbek Language and Literature (Address: 103 Yusuf Khos Khojib Street, Yakkasaroy District, Tashkent, 100100, Uzbekistan, Tel.: (99 871) 281-42-44; faks: (99 871) 281-42-44; E-mail: monitoring@tsuull.uz)

The dissertation can be accessed in the Information Resource Center of Tashkent State University of Uzbek Language and Literature (registered under No.: _____). Address: Address: 103 Yusuf Khos Khojib Street, Yakkasaroy District, Tashkent, 100100, Uzbekistan, Tel.: (99 871) 281-42-44; faks: (99 871) 281-42-44; www.tsuull.uz.

The abstract of the dissertation was distributed on “_____” _____ 2025.

(Registry record No. _____ dated “_____” _____ 2025).

H.A. Dadaboev

Chair of the Scientific Council on Awarding
Scientific Degrees, Doctor of Philological
Sciences, Professor

Q.U. Pardaev

Secretary of the Scientific Council on
Awarding Scientific Degrees, Doctor of
Philological Sciences, Professor

S. Ashirboev

Chair of the Scientific Seminar of the
Scientific Council on Awarding Scientific
Degrees, Doctor of Philological Sciences,
Professor

INTRODUCTION (abstract of the PhD dissertation)

The research aims to study the lexicon of Abdulla Qodiriy's works in smaller genres, focusing on identifying their unique lexical, semantic, and stylistic features.

The object of the research. As the object of study, the research examines Abdulla Qodiriy's articles published in newspapers and journals from the early 20th century, preserved in the National Library of Uzbekistan named after Alisher Navoiy, along with his poetic, satirical works, short stories, and journalistic articles included in the five-volume collection *Selected Works* published by "Info Capital Group" in 2017.

The scientific novelty of the research is as follows:

The study demonstrates, based on the analysis of examples, that in short works, lexical-semantic relationships such as synonyms, antonyms, and gradonyms are uniquely reflected; lexemes used in the literary language of the era are applied with new symbolic and figurative meanings through metaphor, metonymy, and synecdoche techniques, enriching the semantic and stylistic diversity of the language in articles, satires, and feuilletons.

It is shown that short works embody the rich and diverse aspects of the common language; the incorporation of phraseological units such as proverbs and idioms into the text either in their original form or creatively adapted to meet stylistic requirements is one of the factors reflecting the author's stylistic mastery.

It is also established that individually crafted comparisons and descriptions, formed based on the connection between the external material world and national thinking, harmonize with the author's artistic intent, playing a significant role in ensuring artistic expression. This is illustrated through the analysis of individual comparison and descriptive constructions created by the author, such as "O'ratepaning sufrasidek," "ilon tomonidan avralgan chumchuqdek," "suxan gulistonining bulbuli kabi," "kesak qisgan qovundek," "yuzi misoli g'alvirak bodom," "teskari tushkan qozoqi kavshdek," "ishonchli mutahhamlar," "chikkabel alvastilar," "mukammal bir kambag'alchilik."

In the stylistics of speech in short works, phonological changes in words—such as the prolonged pronunciation of vowels in spoken language, the doubling of consonants, and the distortion of word pronunciations—are shown to be phonographic tools important for revealing the connotative meaning, contributing to imagery and expressiveness, and effectively conveying humorous and ironic meanings.

Implementation of the research results.

Based on the scientific findings and conclusions achieved during the research on the semantic and stylistic features of the lexicon in Abdulla Qodiriy's short works:

The theoretical conclusions and factual materials regarding the linguistic, literary, and lexicographic study of Abdulla Qodiriy's creative heritage, as well as his perspectives on shaping the literary language of his era, were utilized in the fundamental project for publishing the multi-volume monograph *"The History of*

Uzbek Literature” (Volume 7) carried out at Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoiy under project number OT-F1-030 (as per Reference No. 01-1795, dated July 9, 2024). As a result, the section of the monograph covering the late 19th and early 20th centuries was enriched with new insights into the analysis of literary types and genres, their stylistic forms, and the manifestation of literary tradition and uniqueness.

The analysis results from the study on the dominant features of Uzbek literature in the late 19th and early 20th centuries, the expansion of literary types and genres characteristic of that period, the distinctive features of the era's literary language, and the significance of the language in Abdulla Qodiriy's works in shaping the literary language of the time were utilized in the practical project “*Creation of a Multilingual (Uzbek, Russian, and English) Electronic Platform for Uzbek Literature*” under project number PF-201912258, carried out at Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoiy (as per Reference No. 01-1793, dated July 9, 2024). As a result, the electronic platform prepared under this grant project was enhanced with comprehensive information on early 20th-century Uzbek linguistics and literary studies, as well as materials related to the national phenomenon of the esteemed writer Abdulla Qodiriy.

The theoretical analyses concerning how smaller literary works utilize individual comparisons and epithets shaped by connections between the external material world and national thought, as well as analyses on the lexical units used in the literary language of the period acquiring new symbolic, metaphorical meanings, were applied during the implementation of the practical project titled “*Creation of a multilingual (Uzbek, Russian, English) electronic platform for Uzbek literature*,” numbered PF-201912258, conducted at Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature in 2021–2023 (Reference No. 01-1793 dated July 9, 2024, from Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature). As a result, the electronic platform developed within the scope of this project successfully identified leading characteristics of the language used in Uzbek literary works of the early 20th century. The role and significance of the works created by Jadid enlighteners in the evolutionary development of the Uzbek language, the linguistic value of Abdulla Qodiriy's works in the development of the national literary language, and the scientific-theoretical conclusions related to their study were utilized in preparing scripts for the TV programs “*Tarixiy savol*,” “*Mavzu*,” and “*Aslida qanday?*” aired on the “*O‘zbekiston tarixi*” television channel under the “*O‘zbekiston*” State Television and Radio Company (as per Reference No. 02-06-813, dated July 4, 2024). As a result, the content prepared for these TV programs was significantly enriched and supported by scientific evidence.

Volume and structure of the thesis. The dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, and a list of references, with a total length of 124 pages.

E'LON QILINGAN ISHLAR RO'YXATI
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I bo'lim (I часть; part I)

1. Matkurbanova M. Methodologikal characterization of phonologikal changes in small works // International Journal of Literature and Languages (ISSN-2771-2834). – Germany, Vol. 04, ISSUE 10-2024. Impact factor: 7.56. – P. 33–39.
2. Matkurbanova M. Methodical Use of Folk Proverbs in Short Works of Abdulla Qadiri // Central Asian Journal of Literature, philosophy, and culture (ISSN: 2660-6828). – Spain, Vol.05. ISSUE 12-2024. Impact factor: 7.56. – P. 315–318.
3. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriy kichik janrdagi asarlarida iboralar tadqiqi // “Tamaddun nuri” ilmiy, ijtimoiy-falsafiy, madaniy-ma’rifiy, adabiy-badiiy jurnal. – Qoraqalpog‘iston, 2023, – № 12. – B. 147–149. (10.00.00; №3).
4. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriy kichik janrdagi asarlarida antonimiya va sinonimiya hodisasi tadqiqi // “Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi”. – Xorazm, 2023, 12/5 son. – B. 170–174. (OAK rayosatining 2016-yil 29-dekabrdagi 223/4-son Qarori).
5. Matqurbonova M. O‘zbek tilshunosligida jadidchilik davri badiiy asarlarining lingvistik o‘rganilishi haqida // “Ilm sarchashmalari” Urganch davlat universitetining ilmiy-nazariy, metodik jurnali. – Urganch, 2024, 4-son. – B. 69–72. (10.00.003; №4).
6. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriyning kichik asarlarida okkazonal yasalmalar va davr neologizmlari // “NamDU ilmiy axborotnomasi” – Namangan. 2024, 8-son. – B. 265–268. (10.00.00; №26).
7. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriyning kichik asarlarida metonimik va sinekdoxik ko‘chimlarning nutqiy voqelanishi // “Til va adabiyot ta’limi” ilmiy-metodik elektron jurnal. – Toshkent, 2024. – № 13. – B. 14–17. (10.00.00. № 9).
8. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriy asarlarining lingvistik o‘rganilishi // “Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollar”. Respublika ilmiy-texnik konferensiyasi to‘plami. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2021. – B. 216–222.
9. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriy asarlarining tili bo‘yicha ilk tadqiqotlar // “Kompyuter lingvistikasi: muammolar, yechim, istiqbollar”. Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2022. – B. 615–619.
10. Matqurbonova M. Kichik asarlarda metoforik ko‘chimlarning nutqiy voqelanishi // «Современные научные решения актуальных проблем». Международная научно-практическая конференция. – Ростов, 2024. – С. 55–60.
11. Matqurbonova M. Kichik asarlarda ma’nodosh leksemalarning nutqiy voqelanishi // “Lingvodidaktikaning dolzarb muammolari” Respublika ilmiy-amaliy anjumani materiallari to‘plami. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2024. – B. 133–137.

II bo‘lim (II часть; part II)

12. Matqurbonova M. Abdulla Qodiriyning kichik asarlarida leksik va frazeologik dialektizmlar // “O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv”. Xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2024. – B. 341–344.

13. Matqurbonova M. Badiiy asar tili tadqiqotlari tarixidan // “O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv”. Xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari to‘plami. – Toshkent: ToshDO‘TAU, 2023. – B. 431–435.

Avtoreferat “O‘zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika” jurnali tahririyatida
tahrirdan o‘tkazildi.

Bosishga ruxsat etildi: 01.04.2025-yil.
Bichimi 60x84 1/16, “Times New Roman”
garniturada raqamli bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog‘i: 3,5. Adadi: 100. Buyurtma №: 156.

“TRAINMAX” MChJ bosmaxonasida chop etildi.
100194, Toshkent shahri, Yunusobod-11, 62-uy.